

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

СЕМЕЙ ҚАЛАСЫНЫҢ
ШӘКӘРІМ АТЫНДАҒЫ МЕМЛЕКЕТТІК
УНИВЕРСИТЕТІНІҢ

Х А Б А Р Ш Ы С Ы

В Е С Т Н И К

ГОСУДАРСТВЕННОГО
УНИВЕРСИТЕТА ИМЕНИ ШАКАРИМА
ГОРОДА СЕМЕЙ

СЕРИЯ «ПЕДАГОГИКА»

Ғылыми журнал

Научный журнал

№ 4(16)2017

СЕМЕЙ ҚАЛАСЫНЫҢ
ШӘКӘРІМ АТЫНДАҒЫ МЕМЛЕКЕТТІК
УНИВЕРСИТЕТІНІҢ
Х А Б А Р Ш Ы С Ы

В Е С Т Н И К
ГОСУДАРСТВЕННОГО
УНИВЕРСИТЕТА ИМЕНИ ШАКАРИМА
ГОРОДА СЕМЕЙ

ПЕДАГОГИКА ҒЫЛЫМДАРЫ

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

Куәлік № 13981-Ж

Свидетельство № 13981-Ж

Журнал жылына 4 рет жарыққа шығады

Журнал выходит 4 раза в год

*Журнал қазақ, орыс, ағылшын тілдерінде
шығады*

*Журнал издаётся на казахском, русском,
английском языках*

ISSN 2311-4770

Бас редактор – Ескендіров М.Ғ., тарих ғылымдарының докторы, профессор

Бас редактордың орынбасары – Еспенбетов А.С., филология ғылымдарының докторы, профессор

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ

Андриенко Е.В., педагогика ғылымдарының докторы, профессор (Ресей, Новосибирск);
Артамонова Е.И., педагогика ғылымдарының докторы профессор (Ресей, Мәскеу);
Байсарина К.К., тарих ғылымдарының докторы, доцент (Қазақстан, Семей);
Белгібаев М.Е., география ғылымдарының докторы, профессор (Қазақстан, Семей).
Берикханова Г.Е., физико-математика ғылымдарының докторы, доцент (Қазақстан, Семей);
Есенжолов Е.К., педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор; (Қазақстан, Семей);
Завалко Н.А., педагогика ғылымдарының докторы, профессор (Қазақстан, Усть-Каменогорск);
Лазаренко И.Р., педагогика ғылымдарының докторы, профессор (Ресей, Барнаул);
Маусымбаев С.С., педагогика ғылымдарының докторы, профессор (Қазақстан, Семей);
Молдажанова А.А., педагогика ғылымдарының докторы, профессор (Қазақстан, Астана);
Мукушев Б.А., педагогика ғылымдарының докторы (Қазақстан, Семей);

Главный редактор – Ескендіров М.Ғ., доктор исторических наук, профессор

Заместитель главного редактора – Еспенбетов А.С., доктор филологических наук, профессор

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Андриенко Е.В., доктор педагогических наук, профессор (Россия, Новосибирск);
Артамонова Е.И., доктор педагогических наук, профессор (Россия, Москва);
Байсарина К.К., доктор исторических наук, доцент (Казахстан, Семей);
Есенжолов Е.К., кандидат педагогических наук, профессор (Казахстан, Семей);
Бельгибаев М.Е., доктор географических наук, профессор (Казахстан, Семей).
Берикханова Г.Е., доктор физико-математических наук (Казахстан, Семей);
Завалко Н.А., доктор педагогических наук, профессор (Казахстан, Усть-Каменогорск);
Лазаренко И.Р., доктор педагогических наук, профессор (Россия, Барнаул);
Маусымбаев С.С., доктор педагогических наук, профессор (Казахстан, Семей);
Молдажанова А.А., доктор педагогических наук, профессор (Казахстан, Астана);
Мукушев Б.А., доктор педагогических наук (Казахстан, Семей);

© «Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті» шаруашылық жүргізу құқығындағы республикалық мемлекеттік кәсіпорыны, 2017

© Республиканское государственное предприятие на праве хозяйственного ведения «Государственный университет имени Шакарима города Семей», 2017

FTAMP: 31.01.45

А.К. Сапакова, А.Д. Жаппар

Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті

ЦИФРЛЫ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ АРҚЫЛЫ «БЕЙОРГАНИКАЛЫҚ ХИМИЯНЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ» ПӘНІН ОҚЫТУ

Аңдатпа: Мақалада цифрлы технологияларды «Бейорганикалық химияның теориялық негіздері» пәнін оқытуда қолдану ыңғайлылығы, білім алушылардың танымдық іс-әрекеттерін белсенді ойлау және практикалық әрекетке итермелеудің мүмкіндігі, оқытудың белсенді әдістерін цифрлы технология құралдарымен тиімді ұштастыруға назар аударылған.

Camtasia Studio бағдарламасы мониторда болып жатқан іс-әрекеттердің барлығын жазып алуға және бейне файлдарды желі арқылы демонстрациялау үшін сапалы сығуға мүмкіндік береді.

iSpring Free бағдарламасы *PowerPoint* презентацияларын *Flash* бейне анимациялық эффектілерін қолдана отырып конвертациялау арқылы ойды жүйелеу, шешім қабылдау икемділіктеріне ықпал етеді.

Freemake Video Converter бағдарламасында бейнефильмді қолдану білім алушыларға креативті ойлау, шешім қабылдау, бірін-бірі тыңдау т.б дағдыларын дамытады.

Free Quiz Maker бағдарламасы қолдануға ыңғайлы интерактивті тесттер жасауға және пікіртерім жүргізіп білім алудағы мүмкіндіктерін қолдану, бірін-бірі түзету, бағалауға қажетті дағдыларын қалыптастырады.

Түйін сөздер: цифрлы технология, компьютерлік бағдарламалар, *Camtasia Studio*, *iSpring Free*, *Free Quiz Maker*, *Freemake Video Converter*, жаңартпашыл технология.

Өзектілігі: Қазіргі инновациялық технологиялар – білім сапасын арттырудың кепілі. Бұл технологиялардың ерекшелігі – студентке жан-жақты ықпал етуі. Яғни тек білімді немесе оқу бағдарламасын меңгертіп қоймай, жеке тұлғаның танымдық қабілеттері мен процестерін, өзін-өзі өзектендіру, өз бетімен білім алуға, ізденуге деген ықыласы мен іскерлігін, оқу-танымдық ынтасын жетілдіру, әрі жеке тұлғаны жан-жақты дамытуға жетелейді. Қазіргі таңда студенттерге кез келген пәнді ұғындырудың тиімді жолы – жаңартпашыл технология негіздері болып табылады. Президент Н.Назарбаев «Қазіргі заманда жастарға ақпаратты техникамен байланысты әлемдік стандартқа сай мүдделі жаңа білім беру өте қажет» деп атап көрсеткеніндей инновациялық әдіс-тәсілдерді кеңінен қолдану жаңаша білім берудің бір шарты. Осы орайда әрбір оқытушы озық технологияларды терең талдаудан өткізіп, өзіне тиімдісін таңдау керек.

Мақсаты: «Бейорганикалық химияның теориялық негіздері» пәнін оқыту үшін цифрлы технологияларды қолдану.

Цифрлы технология – экономиканы дамытудың сенімді құралы. Елімізде қазақстандықтардың білім деігейін көтеру және білікті мамандар дайындау мәселесіне ерекше мән беріліп келеді. Мемлекет басшысы Н.Ә.Назарбаев Қазақстан халқына жолдауында да еліміздің дамуы үшін өндіріске озық технологиялар мен инновациялар енгізу қажет екенін атап көрсетті. Цифрлы технология өзін өзі тез ақтайтын және экономиканы қарқынды дамытудың сенімді құралы болып табылады [4].

Бүгінгі күні заманауи-ақпараттық технологиялардың мүмкіндігі зор. Мамандардың айтуынша, оларды ішіндегі ең сапалысы – цифрлы технология. Қай салада болмасын, бұл

технология жұмысты жеңілдетуге бірден-бір ықпал етіп отыр. Оқып – үйрететін компьютерлік бағдарламалар:

Camtasia Studio – бұл бағдарлама бізге мониторда болып жатқан іс-әрекеттердің барлығын жазып алуға және бейне файлдарды желі арқылы демонстрациялау үшін сапалы сығуға мүмкіндік береді (Сурет-1). Тегін және қолдануға ыңғайлы бағдарлама (Кесте-1). Бағдарламаның дыбысты да жазып алуға мүмкіншілігі бар. Camtasia Studio бейнепрезентациялар мен оқытушы курстарын жасаудың эффективті құралы болып саналады [1].

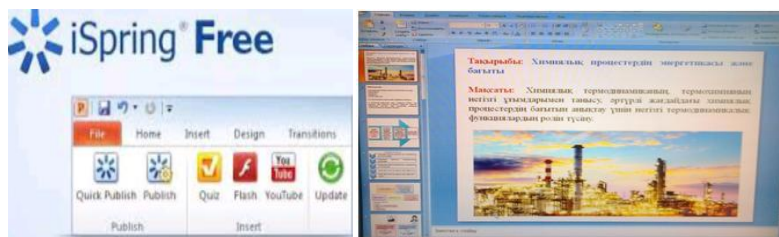

Сурет 1 – Camtasia Studio бағдарламасы

Кесте 1 – Camtasia Studio бағдарламасының артықшылығы мен кемшілігі

№	Camtasia Studio артықшылығы	Camtasia Studio кемшілігі
1	Бағдарлама тез жұмыс істейді	Жазу процесінде бейнені масштабтау функциялары жоқ
2	Қарапайым интерфейс	Кіріктірме бейне редакторы жоқ
3	Реттеудің кең мүмкіншілігі бар	Экранда сурет салу функциялары жоқ
4	Мәтін түсіндірмелерді, қосымшалауды қолданбайды	
5	Бейнені флэшке конвертациялау	

iSpring Free бағдарламасы PowerPoint презентацияларын Flash бейне анимациялық эффектілерін қолдана отырып конвертациялайды (Сурет-2). Бағдарлама Microsoft-тың слайдтар жасайтын утилиті болып табылады және де анимациялық презентациялар жасауға өте ыңғайлы, ал Flash болса универсалды форматтың барлық артықшылықтарын қамтиды (Сызба-1).

Сурет 2 – iSpring Free бағдарламасы және дәрісте қолданылуының үлгісі

Сызба 1 – Презентация жариялымының алгоритмі келесідей

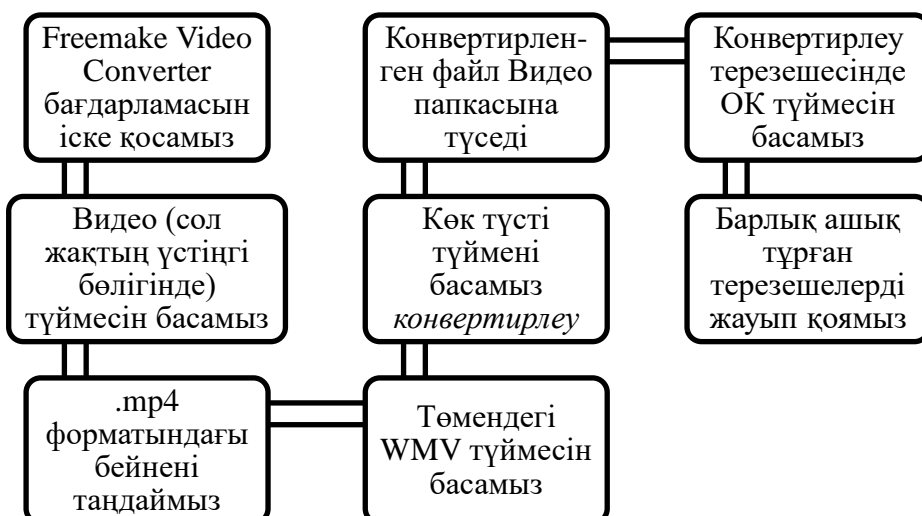
Free Quiz Maker бағдарламасы қолдануға ыңғайлы интерактивті тесттер жасауға және пікіртерім жүргізуге арналған құрал (Сурет-3). Бағдарламаның төлемді версиясы 10 типті сұрақ жасауды ұсынады, әрбір сұраққа аудио, бейне қосуға болады, ал тегін версиясы 3 типті сұрақты жасауды ұсынады [3]. Жасалған тест веб-сайтта жариялануға немесе флэш файл түрінде әзірленеді (Сызба-2).

Сурет 3 – Free Quiz Maker бағдарламасы

Сызба 2 – Тестты жариялаудың алгоритмі

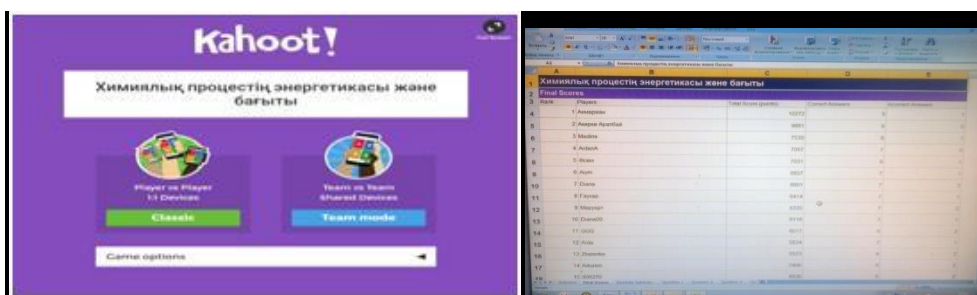
Сызба 3 – **Freemake Video Converter** бағдарламасы (Сурет-4) арқылы бейнефайлдарды конвертациялау алгоритмі

Сурет 4 – Freemake Video Converter бағдарламасы

Осы жоғарыда аталған цифрлы технологияларды «бейорганикалық химияның теориялық негіздері» пәнін оқытуда қолдану өте ыңғайлы болып табылады. Әсіресе дәріс сабағында Camtasia Studio және iSpring Free бағдарламаларын, ал практикалық сабақта Freemake Video Converter арқылы әртүрлі бейнефильмдерді өңдеп студенттерге ұсынуға болады. Free Quiz Maker бағдарламасы арқылы студенттердің білімін тексеруге болады. Сабақ үстінде білім алушылардың сабаққа дайындығын тексеру барысында уақытты үнемдеп, бағалап та алуға болады [2].

Цифрлы технологияны пайдаланып «бейорганикалық химияның теориялық негіздері» пәні бойынша «Химиялық процестердің кинетикасы және бағыты» тақырыбындағы дәріс сабағын өткіздік. Сабақ барысында студенттерге жоғарыда аталған тақырып бойынша ақпарат iSpring Free бағдарламасының көмегімен түсіндірілді. Жаңа өткен материал бойынша ақпаратты қабылдау деңгейін анықтау үшін іс-әрекет рефлексиясы қолдандық. Студенттер kahoot сервисі арқылы тест сұрақтарына жауап беріп, өзара жарысып, сабаққа және жаңа өткен тақырыпқа деген қызығушылықтары артты(Сурет-5).

Сурет 5 – Kahoot бағдарламасының қолданылуы

Қорытындылай келе, цифрлы инновациялық технологиясын қолданып жүрген топтардың студенттерінің даму деңгейі жоғары болады, өзін ортада еркін ұстайды, тек тұлға ретінде сезінеді (Диаграмма-1, Кесте-2). Өзіндік «Мені» дамиды. Студенттің ойлау қабілеті дамыған сайын бойында төрт параметр көрсеткіші өседі:

- жекеден жалпыға;
- дифференциалдықтан сенімділікке;
- интуициядан логикаға ;
- бір перспективадан көп перспективаға қарай дамиды [4].

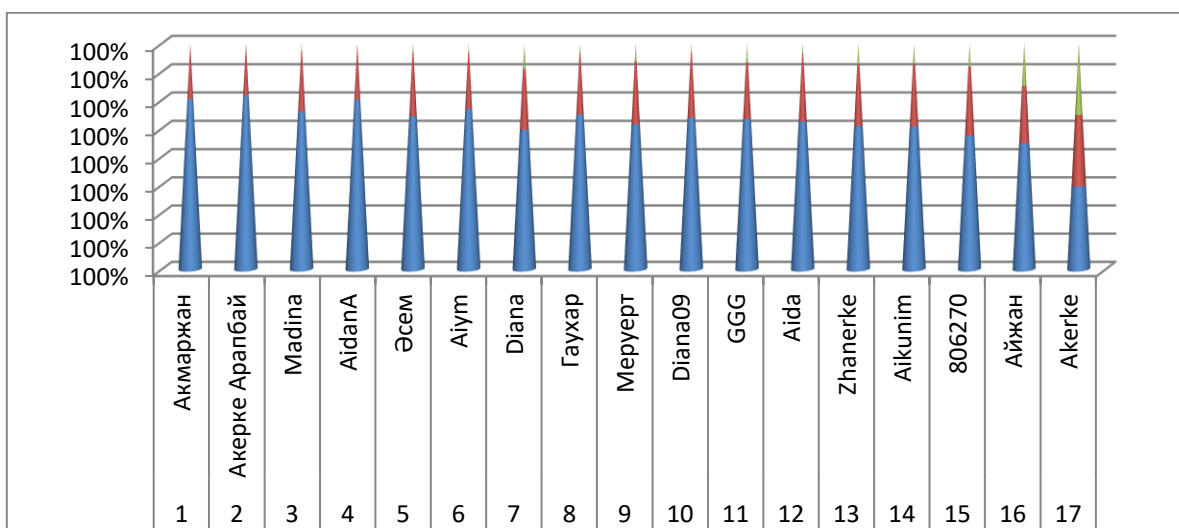

Диаграмма 1 – Студенттердің kahoot бағдарламасымен тапсырған тесттің нәтижесі

Кесте 2 – Студенттердің kahoot бағдарламасымен тапсырған тесттің көрсеткіштері

№	Студенттердің көрсеткіштері	Бағасы
1	min	30%
2	max	90%

Әдебиеттер

1. Ж.Ж. Қожамқұлова. «Жаңа ақпараттық педагогикалық технологиялар» Алматы, 2013ж.
2. К.Ж. Бұзаубақова. «Инновациялық педагогика негіздері» Алматы, 2009 ж.
3. К.Ж. Бұзаубақова «Жаңа педагогикалық технологиялар». Тараз «Оқыту-тәрбиелеу технологиясы» журнал – 2010. – № 3,5. – 2011. – №5. – 10 с.
4. Қазақстан Республикасы білім және ғылым министрлігі. «Қазіргі білім беру технологиялары». Алматы, – 2006 ж.

ОБУЧЕНИЕ ДИСЦИПЛИНЫ «ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ НЕОРГАНИЧЕСКОЙ ХИМИИ» С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИИ

А.К. Сапакова, А.Д. Жаппар

В данной статье описывается практическое применение цифровых технологии при обучении дисциплины «Теоретические основы неорганической химии». Возможностью направления познавательной деятельности обучающихся к активному мышлению и к практическим действиям является совместное применение активных методов обучения и инновационных технологий.

Программа Camtasia Studio позволяет записывать все действия, которые происходят на мониторе.

Программа iSpring Free использует презентационные материалы, которые помогают систематизировать мысли, развивают навыки взаимоотношений в группе и принятия решений.

Программа Freemake Video Converter использует кинофильмы, которые развивают креативное мышление, навыки принятия решений, слушать друг друга и другие.

С помощью программы Free Quiz Maker можно развить такие навыки как: определение основной мысли, а также очень удобен для проведения интерактивных тестов и опросов.

Ключевые слова: *цифровые технологии, компьютерные программы, Camtasia Studio, iSpring Free, Free Quiz Maker, Freemake Video Converter, инновационная технология*

TEACHING THE DISCIPLINE OF THE THEORETICAL FOUNDATIONS OF INORGANIC CHEMISTRY USING DIGITAL TECHNOLOGY

A.K. Sapakova, A.D. Zhappar

In this article describes the practical application of digital technology in teaching the discipline of the «Theoretical foundations of inorganic chemistry». The opportunity of directing cognitive activities to active thinking and practical actions are common use of active methods of study and innovative technologies.

The program Camtasia Studio allows you to record all the actions that occur on the monitor. The program iSpring Free uses presentational materials, which help to systematize thoughts, develop skills of relationships in groups and make decisions.

The program Freemake Video Converter uses movies, that develop creative thinking, skills of making decisions, listening to each other and others.

The program Free Quiz Maker can be developed such skills as: defining main thought, that learner want to tell, and also very convenient for carrying out interactive tests and surveys.

Key words: *digital technologies, computer programs, Camtasia Studio, Free Pro, Free Quiz Maker, Freemake Video Converter, innovative technology*

Д.Р. Онтагарова, Р.Ә. Ахтанова

Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті

ХИМИЯДАН ОҚУШЫЛАРДЫҢ ҒЫЛЫМИ ЖОБАЛАРЫНЫҢ ТАҚЫРЫБЫН ҚҰРАСТЫРУҒА ӘДІСТЕМЕЛІК ҰСЫНЫСТАР

Аңдатпа: Қазіргі қоғам алдында тұрған өзекті мәселе бұл – әр жақты дамыған, көпмәдениетті, шығармашыл, әлеуметтік бейімделген тұлға қалыптастыру. Оқушы қабілетін жан – жақты дамытып, шығармашылығын ұштай білу үшін ұстаз өзі шығармашыл тұлға болуы тиіс. Жаңашыл көзқарастарымен ұстаз оқушы назарын тек теориямен шектемей, тәжірибе жүзінде, алынған білімдерін шыңдап, молайтып, дүниетанымын кеңейте алады.

Өзіндік шығармашылық әрекеттері, яғни ғылыми ізденістер білім беру жүйесінде маңызды болып есептеледі. Себебі олар тұлғаның зерттеушілік қабілетін, зейінін және логикалық ойлауын, есте сақтау, тілдік және ақпаратты-коммуникативті қабілеттерін қолдану дағдыларын дамытады. Сол себепті тұлғада зерттеушілік қабілеттерді шыңдау – дұрыс бағытта жүргізілген жұмыс нәтижесінде көрінеді. Бұл жерде ұстаздардың біліктілігі маңызды болып келеді, оқушыға дұрыс зерттеу нысанын таңдауда көмек, сол бағдар бойынша жұмыс жоспарын құрастыруға ұсыныстар сияқты жұмыстар жүргізілуі маңызды.

Мақалада оқушылардың химия пәні бойынша ғылыми жобаларының тақырыптық ерекшеліктерін анықтау, ғылыми жобалық тапсырмалардың тақырыбын құрастырудың әдістемелік нұсқауы, ғылыми жоба талаптары қарастырылған. Ұстаздардың әр түрлі әдіс-тәсілдерді қолдануы, соның ішінде «Балмұздақтың вафель қалыбы» әдісінің ғылыми-зерттеу жұмыстарының тақырыбын дұрыс таңдауда септігі болатыны жайлы айтылған.

Түйін сөздер: оқушылардың ғылыми жобалары, ғылыми жоба тақырыптарын таңдау, оқыту әдістемесі, «Балмұздақтың вафель қалыбы» әдісі, зерттеу нысаны.

«Әлеуметтік-экономикалық жаңғырту – Қазақстан дамуының басты бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауында Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаев білім беру саласына ерекше назар аударған. Адам капиталын қалыптастыруды, атап айтқанда, өз бетінше және шығармашылық тұрғыда кәсіби міндеттерді шеше алатын, қызметтің тұлғалық және қоғамдық мәнін саналы түрде ұғынатын, оның нәтижесіне жауап бере алатын құзыретті, бәсекеге қабілетті тұлға қалыптастыруды қамтамасыз ететін білім беру жүйесін жаңғырту негізгі бағыт болып анықталған [1].

Жаңа білім беру жүйесі әлемдік білім кеңістігіндегі жалпы талаптарға сәйкес келетіндей білім алушыларды өздігінше дамуға, алған білімдерін шығармашылықпен жүзеге асыра білуге икемдейтін, күтілетін нәтижеге бағытталған құзыреттілік тұрғыдағы білім жүйесі болуы қажет [2].

Осы тұрғыдан мектеп оқушыларының зерттеушілік қабілетін, зейінін және байқағыштығын, логикалық ойлауын және шығармашылық қиялын, есте сақтау, тілдік және көптілділік, пәндік оқу, ғылыми және әдістемелік, мерзімді баспасөз басылымдардың, интернеттің, білім берудің сандық ресурстарының ақпараттарын қолдану дағдыларын дамыту маңызды [3].

Бүгінгі таңда оқушыны ізденушілікке баулу, оған зерттеу дағдысы мен білігін игерту бүгінгі білім беру саласының маңызды міндеті болып саналады. Оқушыларды ғылыми жұмысқа баулу кезінде, ғылыми жұмысқа қабілетті оқушылар іріктеліп, белгілі бір тақырып бойынша ғылыми жұмыстар беріледі. Қазіргі таңдағы ұстаздардың, педагогтардың мектеп оқушыларының ғылыми жобаларын ұйымдастырудағы еңбектеріне талдау жасау негізінде келесі міндеттерді шешу қажет болды:

1. Химия пәні бойынша мектеп оқушыларының ғылыми жобаларының тақырыптық ерекшеліктерін анықтау.
2. Ғылыми жобалардың тақырыбын құрастырудың әдістемелік нұсқауын ұсыну.
3. Жобалық тапсырмаларды өңдеу бойынша әдістемелік ұсыныстар беру.

География, биология, химия, физика пәндері бойынша орындалатын жобалық жұмыстардың бірнеше түрі бар:

- зерттеушілік (бұл жобаның нақты құрылымы, эксперименттер жүргізу міндетті болады, жоба ғылыми зерттеуге ұқсас болуы тиіс) – реферат, баяндама, ғылыми мақала;
- рефераттық-сипаттамалық жобалар негізінен эксперименттік тексеруі жоқ ақпаратты өңдеуге, проблеманы анықтауға бағытталған;
- шығармашылық (шығармашылық іс-әрекетті сипаттау) [3].

Ғылыми жобаның тақырыптарының негізгі бағыттарын айқындау мақсатында Семей қаласының «Дарын» ғылыми-практикалық орталығында қалалық кезеңіне химия секциясы бойынша ұсынылған жобаларға анализ жасалынды. Талдау нәтижесі оқушылардың ғылыми жобаларының екі типінің кездесетінін көрсетеді:

- практикалық, ғылыми жаңалығының нәтижесі белгілі бір әлеуметтік, экономикалық мәселелерді шешуге бағытталған, қазіргі заманғы физикалық-химиялық зерттеу әдістеріне сүйеніп жасалған ғылыми жобалар;
- мұндай жұмыстардың мысалдарына төмендегі тақырыптарды алуға болады: «Получение модифицированного полиакриламидного геля и использование его в медицинских целях», «Подбор депрессорных присадок для предотвращения парофиноотложений при транспортировке», «Получение наночастиц серебра с помощью ультразвука», «Ультразвуковое получение наночастиц металлов», «Синтез и применение наночастиц железа» т.б. Мұндай жобалар шамамен бүкіл ұсынылған жұмыстардың 5-6% құрайды.
- практикалық, ғылыми жаңалығы күнделікті қолданыстағы мәселелерді шешуге арналған, сондайлық бір күрделі қондырғыларға сүйеніп жасалмайтын, немесе нәтижесінің шынайылығы аса бір күрделі математикалық статистикалық есептеулерді қажет етпейтін ғылыми жобалар.

Аталған бағыттағы жұмыстардың мысалдарына төмендегі тақырыптарды алуға болады: «Өсімдіктерден бояу заттарды алу», «Жеміс шырындарының сапасын анықтауда қағаз хроматографиясын қолдану», «Топырақтың қышқылдығын анықтау және қоршаған ортаның топыраққа әсері» т.б. Мұндай жұмыстар ғылыми жобалардың шамамен 80-90% құрайды.

Көптеген оқушылардың ғылыми жобаларының тақырыптарын таңдауда жиі кездесетін кемшіліктері төмендегідей:

- Тақырыптың оқырман назарын аударуға бағытталаған мақала тәріздес сұрақпен, леп белгісімен аяқталатын болуы, мысалы «Ертіс өзеніне қауіп төніп тұр!», «Махаббат сезім бе, әлде химиялық үрдіс пе?» т.с.с;
- Тақырыптың нақты бір объекті аясында шектелмеуі, мысалы «Қоршаған ортадағы ластаушылардың мониторингінің сипаттамасы», мониторинг- тек химиялық анализ тұрғысынан көрсетілмейді, ол биологиялық, экологиялық т.б. ғылымдардың зерттеу әдістері тұрғысынан жан-жақты бағалау деген сөз. Сонымен қатар, ластаушылар сипаты да сан түрлі, яғни, тақырып кең ауқымды зерттеуді қажет ететін мәселе сипаты тұрғысында көрсетілмегені дұрыс, тақырып жұмыс ұзақ жылдарға созылмай, тез орындалатындай болу керек;
- Тақырыптың шынайылығын ескермеуі, мысалы «Ауыз суының химиялық анализі» тақырыбындағы «химиялық анализ» түсінігі ол химиялық процесстерге негізделген түрлі әдістердің жиынтығы ретінде қабылданады, су химиялық құрамы өте бай компоненттерден тұрады, жобада оқушы оның барлығын түрлі әдістерді, қолданып анықтап үлгеруі мүмкін емес. Егер тақырып «Ауыз суының құрамындағы ауыр металдар (Zn^{2+} , Pb^{2+} т.с) үлесін бағалау» болса, онда бір компонентінің сипатын түрлі әдістермен анықтаудың шынайылығы басым деуге болар еді.
- Тақырыпта зерттеу нысанының түсініксіз, күрделі көрсетілуі, мысалы «Үржар, Шемонайха аудандарындағы ара балының химиялық құрамы», немесе «Сүттің қышқылдығын анықтау» жобасында сүт –ол бірнеше физико-химиялық параметрлермен сипатталатын химиялық қосылыс, сондықтан бір параметрін ғана алып, қосылысты сипаттауға болмайды. Егер «Сүттің қышқылдығына әсер ететін факторлар» деп алса, онда сүттің қышқылдығын жан-жақты қарастырып, көрсетуге болады. Ғылыми жоба мәліметтерді көрсететін анықтама емес, сондықтан ара балдарының химиялық құрамын салыстыру, балдың химиялық құрамына

өсімдік түрлерінің әсерін бағалау, өңірдің ерекшеліктерінің балдың химиялық құрамына байланысын анықтау т.с.с. зерттеу сұрағы түсінікті болса, оқушының нақтылы ғылыми тұжырымдарға келуіне мүмкіндік туғыза аламыз.

– Тақырыпта зерттеу нысанының көп мағыналы болуы, мысалы «Тағам өнімдерінің құрамын анықтаудағы физико-химиялық әдістер» жобасында тағам өнімдері көп түрлі нысандар (нан тағамдары, сүт тағамдары, ет тағамдары т.б.), сонымен қатар физико-химиялық әдістерде сан түрлі, тақырыптың мұндай көп қырлы мазмұнының болуы дұрыс емес.

Оқушылардың ғылыми қоғамдағы секция жетекшілері болып табылатын пән мұғалімдері оқушыларға бағыт – бағдар беруде, жоба тақырыптарында бекіту мен таңдауда жетекші қызмет атқарады. Ғылыми жобаның тақырыбын таңдауда мұғалім:

- ✓ “**Нені зерттеймін?**” (қандай нысанды, қандай параметрін);
- ✓ “**Нені анықтаймын?**” (зерттеу нысанының сандық немесе сапалық құрамын анықтау ма, әлде нысанның қолданбалы сипатын көрсету);
- ✓ “**Қалай анықтаймын?**” (зерттеудің әдістерін таңдау);
- ✓ “**Алынған нәтиженің шынайылығын қалай дәлелдеймін?**” (нәтижені немен салыстырамын, нәтижені қорытынды жасауға келетіндей қалай өңдеймін, қорытындымның сипаты қандай болмақ?) деген сұрақтың жауабын басшылыққа алғаны жөн.

Дұрыс таңдалған ғылыми жобаның тақырыбы оқушының іс-әрекетіне бағыт – бағдарды беруге, жұмыстың нәтижелі болуына әсер ететін факторлардың бірі.

Жалпы «нашар зерттеу сұрақтары» сипатын (Adapted from Hemmings and Hollows, n.d.) төмендегідей көрсетеді [4]:

- **Пайдалануға жарамсыз** – әдебиетпен немесе тәжірибемен ешқандай байланысы жоқ
- **Басқаруға көнбейтін** – жеке академиялық қабілеттен тыс, қолдану саласы мен деңгейі өте кең
- **Маңызы мен өзіндік ерекшелігі аз** – (орындылығы жағынан) – өзгенің сұрақтары мен зерттеулерін көшіріп алу
- **Түсініксіз әрі күрделі** – тым кең ауқымды, басы артық мәліметі көп
- **Қызықсыз** – көп уақыт назарда ұстау мүмкін емес

Мектеп оқушыларының ғылыми жобаларының республикалық жарыстарына қатысушыларға арналған ережеде **ғылыми жоба тақырыбын таңдау талаптары көрсетілген:**

1. Ғылымның осы саласындағы фактілерді, оқиғаларды, құбылыстарды және жеке, бұрын мәлім болмаған жақтарын жариялайтын;
2. Практикалық тапсырмаларды шешуде жаңалық еңгізетін аппараттар, модельдер мен аспаптардың конструкциясын ұсынатын, мектептегі эксперименттерді, өндірістік үрдістердің ұтымды пайдалануын жетілдіруге қатысатын;
3. Әлеуметтік-экономикалық мәселелерді шешуге бағытталатын экономикалық заңды негіздемесі бар компьютерлік модельдер мен жобалар;
4. Жарысқа кәмілеттік жасқа толмағандарға рұқсат берілмейтін аппаратуралар, сондай-ақ адам денсаулығы мен жануарларға зиянды заттары бар (уытты, радиоактивті, канцерогендік және мутагендік әрекеттегі зерттелмеген биологиялық активті құрамалар, адамдар мен жануарларға патогенді немесе оған тең заттар, микроағзалар, вирустар, алкоголь, темекі т.б) және жануарларға қатыгездік көрсететін эксперименттер пайдаланылған жұмыстар жарысқа қатысуға жіберілмейді;
5. Ғылыми жарыстарда бұрын қаралған және қорғалған жобаларды жарысқа қатыстыруға жол берілмейді)[5].

Қазақстан Республикасы педагог кадрларының біліктілігін арттырудың деңгейлі бағдарламаларын оқытудың тиімділігі курсы бойынша білім беру жүйесіне байланысты көптеген жаңашыл әдіс-тәсілдерді үйретті. Бұл бағдарламаның негізгі міндеті – болашақ мұғалімдерге педагогикалық тәжірибелерін жетілдіріп бағалауға көмектесу. Сондай әдістердің бірі – «Балмұздақтың вафель қалыбы» ұстап тұратын құрылғы (Brownhill, 2014)[4].

Балмұздақ қалыбының жоғары бөлігі анықталатын ғылыми жоба тақырыбы, одан кейінгі бөліктеріне сәйкес зерттеу сұрақтарының (Не? Нені? Қандай жолмен? (әдісі) Не істеу керек?) (1-сурет) мазмұнына сәйкес сөздерден, сөйлемдерден ғылыми жобаның тақырыбын анықтауға болады. Бұл балмұздақ қалыпындағы Неге/Не үшін? сұрақтарына сәйкес сөздерді тақырыпқа қоспай - ақ, зерттеудің міндеттерінде көрсетуге де болады.

Сурет 1 – «Балмұздақтың вафель қалыбы» бойынша ғылыми жоба тақырыбын құрастыру сұрақтары

Мысалдары:

- Сүттің құрамындағы экотоксиканттарды спектрофотометрлік әдіспен анықтау және оның ағзаға әсерін бағалау;
- Сүттің қышқылдығына әсер ететін факторларды зерттеу;
- Сүттің белоктық құрамын химиялық анализдеу және оның құндылығын бағалау;
- Жеміс өнімдеріндегі аскорбин қышқылының үлесін физико-химиялық әдістер арқылы салыстыру ;
- Шайдың сапасын оргонолептикалық көрсеткіштерін салыстыру арқылы бағалау.

Егер тақырыпты өңдеп және шешімін табуды қажет ететін мәселе түрінде ұсынса, сол арқылы оны оқушыға жақындатса, бұл әрекет оқушыда қызығушылық тудырады, мұғалім тарапынан нақты проблеманы ұсыну, шешімін бірлесіп шығару талап етіледі. Ғылыми жұмысқа баулу оқушыларды өздік жұмысына бағыттаудың бірден-бір тиімді жолы болып табылады. Ғылыми жұмысқа ұсынылатын тақырыптар зерттеуге, ізденіске бағыттайтындай, пән негізіндегі талдау түрлерін қамтитындай сипатта болу керек. Ғылыми жұмыс тақырыбының бірнеше нұсқалығы оқушы таңдауына мүмкіндік туғызады және қандай түрде қорғайтыны оқушылардың өзінің қалауына қалдырылатын болғандықтан, қызығушылығын арттырады. Осы тұста айта кететіні оқушыдан тақырып негізінде ғылыми жұмыс тақырыбының мақсат-міндетін анықтау, болжамын қоя білу талап етіледі. Ғылыми жұмыстың жоспарын әзірлеу барысындағы оқушының өзіндік ізденісі мен еңбектенуі аса маңызды. Бұл оқушылардың ғылыми ізденімпаздық қабілетін арттырады әрі шығармашылыққа баулиды [6].

Сонымен бұл мақалада ғылыми жоба тақырыбының ерекшеліктеріне және оны таңдау әдістемесіне тоқтадық. Сонымен қатар, оқушылардың ғылыми зерттеу жұмыстарына қызығуын қалыптастыру, шығармашылық қабілетін дамыту, қазіргі техниканы пайдалану мәдениетіне тәрбиелеу – ұстаздардың басты міндеті екенін айтып кеттік. Қорытындылай келер болсақ, оқушылардың ғылыми-зерттеу жұмыстары білім берудің негізгі бөлігі және білім сапасын арттырудың тиімді тәсілі болып саналады.

Әдебиеттер

1. Послание Президента Республики Казахстан – Лидера Нации Н.А.Назарбаева народу Казахстана «Стратегия «Казахстан-2050»: новый политический курс состоявшегося государства» от 14 декабря 2012 года. – Астана, 2012
2. Қазақстандағы орта білім беру: бүгінгі мен болашағы. Салыстырмалы-талдамалық құрал. – Астана: Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2013. – 104 б.
3. Ғылыми жаратылыстану циклы пәндері бойынша жобалық тапсырмалар. – Астана: Ы. Алтынсарин атындағы ҰБА, 2015. – 80 б.
4. Қазақстан республикасы педагог Қызметкерлерінің біліктілігін арттырудың деңгейлі бағдарламасының негізінде әзірленген педагог кадрларды даярлайтын жоғары оқу

Орындарының бітіруші курс студенттеріне қосымша кәсіби білім беру бағдарламасы, Тренерлерге арналған нұсқаулық. «Назарбаев Зияткерлік мектебі» ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығы. – 2015 ж.

5. Мектеп оқушыларының ғылыми жобаларының республикалық жарыстарына қатысушыларға арналған ақпарат. (МОҒЖРЖ)

6. Ж.А. Сейсенбаева, Л.Ж. Орманбекова. Дарынды балалармен жұмыс. / Оқу-әдістемелік құралы, – Алматы, 2011. – 47б.

МЕТОДИЧЕСКИЕ РЕКОМЕНДАЦИИ ПРИ СОСТАВЛЕНИИ ТЕМЫ НАУЧНЫХ ПРОЕКТОВ ПО ХИМИИ

Д.Р. Онтагарова, Р.Ә. Ахтанова

На сегодняшний день актуальной проблемой общества является – воспитание личности, которая развита всесторонне, многофункциональна, с творческим подходом к различным ситуациям, социально компетентна. Становление такой личности происходит в стенах школы, где основной путеводитель – учитель. Поэтому очень важно, чтобы учитель сам был творческим, с багажом знаний, опытом и интересом к своему делу. Ведь именно он может направить обучающегося в нужное русло, помочь использовать теоретически полученные знания в процессе практики, обогащая его кругозор.

Научно-исследовательская деятельность имеет особое место в системе образования, потому как именно она помогает развить у обучающегося такие навыки, как: исследовательская активность, логическое мышление, речевые, информационно-коммуникабельные способности. В вышеупомянутой деятельности очень важна роль учителя, ведь правильно подобранный, актуальный объект исследования, упорядочный план работы над этим научным объектом, сбор, статистика должна выполняться под объективным руководством.

В данной статье рассматриваются эти моменты, то есть особенности составления темы научных проектов по химии, методические рекомендации при выборе темы научных проектов, основные требования к научным проектам, а также пример использования метода «Мороженое в вафельных стаканчиках» для эффективного составления темы научного проекта.

Ключевые слова: научные проекты учащихся, выбор темы научного проекта, "методика обучения", форма вафель, мороженое, объект исследования

METHODICAL RECOMENDATIONS FOT THE DROWING UP SUBJECT OF SCIENTIFIC PROJECTS IN CHEMISTRY

D.R. Ontagarova, R.A. Akhtanova

Nowadays one of the social issue is – education of the person who is developed comprehensively, multifunctional, with creative approach to various situations, socially competent. Formation of such person is held in school where the main guide – the teacher. Therefore it is very important that the teacher himself was creative, with knowledge base, experience and interested in his subject. It can send student to the necessary road, help to use theoretical knowledge in the course of practice, enriching its outlook.

Scientific-research activity takes special place in an education system because it helps to develop such skills at the student as: research activity, logical thinking, speech, informational and sociable abilities. In above-mentioned activity the theacher plays main role, because relevant object of a research, step-by-step plan of working on scientific object, collecting the statistics has to be carried out under the objective management.

In this article features drawing up a subject of scientific projects on chemistries, methodical recommendations at the choice of a subject of scientific projects are considered, the main requirements to scientific projects and also an example of use of the "Ice Cream in Wafer Cups" method for efficient drawing up a subject of the scientific project.

Key words: scientific projects of students, the choice of the theme of the scientific project, the "teaching method", the form of waffles, ice cream, the object of research

МРНТИ: 14.15.41

ЭМОЦИОНАЛЬНОЕ ВЫГОРАНИЕ И ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ДЕФОРМАЦИЯ СПЕЦИАЛИСТОВ ПОМОГАЮЩИХ ПРОФЕССИЙ

Аннотация: В статье авторы рассматривают проблему профессиональной деформации специалистов социальной работы: ее виды, механизмы, последствия. Представлены методы предупреждения профессиональной деформации у будущих специалистов социальной работы. На сегодняшний день проблема предупреждения профессиональной деформации специалистов социальной работы является недостаточно изученной, что находит отражение в практике их профессиональной подготовки, – будущие специалисты получают недостаточно информации об источниках эмоционального стресса в их будущей работе, о риске профессиональной деформации, не приобретают минимальных навыков психологической защиты. В современных условиях специалисты социальной работы являются профессиональной группой, особенно подверженной профессиональной деформации, так как испытывают большие эмоциональные нагрузки в процессе профессиональной деятельности. Специалисты социальной работы постоянно сталкиваются с негативными переживаниями, оказываются в большей или меньшей степени вовлеченными в них, в связи с чем они находятся в зоне риска для собственной эмоциональной устойчивости. Происхождение синдрома профессионального выгорания невозможно однозначно связать с теми или иными организационными, личностными или ситуационными факторами, скорее, он является результатом сложного взаимодействия личностных особенностей человека, ситуации его межличностных отношений с его профессиональной и рабочей ситуацией, в которой он находится. Таким образом, к требованиям, традиционно предъявляемым к специалистам социальной работы, следует отнести устойчивость к профессиональной деформации. А подготовка, направленная на её предупреждение, должна стать одной из значимых составляющих содержания их обучения.

Ключевые слова: профессиональная деформация, личность, синдром выгорания, социальная работа, стресс, профилактика, профессия.

Синдром эмоционального выгорания становится все более актуальной проблемой на сегодняшний день. Ускоренный темп жизни, обязательства перед работодателем, стрессы на работе, нехватка времени – все это приводит к эмоциональному истощению и как следствие, к эмоциональному выгоранию. Синдром выгорания наиболее часто проявляется у представителей профессий «человек-человек», чья деятельность никогда не обходится без общения с людьми.

Под «эмоциональным выгоранием» понимают специфический синдром, который развивается у человека в процессе его профессиональной деятельности и выражается в состоянии эмоционального и физического истощения, отчуждении от людей, с которыми человек взаимодействует, а также в отсутствии профессиональных планов и крушении надежд.

В зарубежной литературе синдром выгорания обозначают термином burnout (англ.) – сгорание, выгорание, затухание горения. Впервые этот термин предложил Фроуденбергер для описания деморализации, разочарования и крайней усталости, которые он наблюдал у работников психиатрических учреждений.

Понятие «профессиональная деформация» по своей сущности намного шире, нежели синдром профессионального выгорания. Как показал проведенный анализ, основным средством деятельности в помогающих профессиях, также как и в подавляющем большинстве профессий системы «человек-человек», являются такие, которые имеют в большей степени внутренний, функциональный характер.

Специалисты в области выгорания отмечают, что развитие этого синдрома не ограничивается профессиональной сферой, и его последствия начинают ощущать

проявляться в личной жизни человека и его взаимодействии с другими людьми. В настоящее время ведется широкая полемика по вопросу соотношения таких понятий, как стресс и выгорание. Большинство исследователей определяют стресс как несоответствие в системе «личность – среда» или как результат дисфункциональных ролевых взаимодействий. Многие исследователи считают, что выгорание выступает отдельным аспектом стресса, потому оно определяется и исследуется в основном как модель ответных реакций на хронические рабочие стрессоры. Реакция выгорания начинается в большей степени как результат (следствие) требований, включающих стрессоры межличностного характера. Таким образом, оно представляет собой следствие профессионального стресса, в котором модель эмоционального истощения, деперсонализации и редуцированных персональных достижений есть результат действия разнообразных рабочих требований (стрессоров), особенно межличностной природы.

Существует целый ряд профессий, в которых человек регулярно подвергается воздействию профессионального стресса, в результате чего может происходить его профессиональная деформация, когда под воздействием ряда внешних и внутренних факторов, происходит изменение качеств и свойств личности, способов общения и поведения.

Современные психологические исследования показали высокую подверженность профессиональным деформациям работников социномических профессий (врачи, психологи, педагоги, руководители разных рангов). Одним из частых негативных проявлений у представителей названных профессий является синдром «эмоционального выгорания», который рассматривается как одна из форм профессиональной деформации личности.

У специалистов системы «человек-человек» проявлением деформации личности является истощение, герметизация и уход от контактов, что является следствием духовного переутомления, эмоционального «выкладывания» в профессиональной деятельности. На этой основе складываются деформации как в мотивационной сфере личности (приглушение эмоций, исчезновение остроты чувств и переживаний, возникновение конфликтов), так и в операционно-исполнительной сфере деятельности (пропадает умение обновлять арсенал своих профессиональных приемов).

Динамическая модель Б. Перлмана и Е. Хартмана описывает развитие процесса выгорания как проявление трех основных классов реакции на организационные стрессы. Это физиологические реакции, проявляющиеся в физических симптомах (физическое истощение); аффективно-когнитивные реакции в виде асоциальных или иррациональных установок, неконструктивных переживаний и чувств (эмоциональное и мотивационное истощение, деморализация/деперсонализация); поведенческие реакции, выражающиеся в симптоматических типах преодолевающего поведения (дезадаптация, дистанцирование от профессиональных обязанностей, сниженная рабочая мотивация и продуктивность).

Существует несколько моделей, раскрывающих синдром эмоционального выгорания. Все они выделяют разное количество факторов, оказывающих влияние на появление данного синдрома. Наиболее полно данный процесс раскрывает трехфакторная модель (К. Маслач и С. Джексон).

Эмоциональное истощение рассматривается как основная составляющая выгорания и проявляется в сниженном эмоциональном фоне, равнодушии или эмоциональном перенасыщении.

Вторая составляющая (деперсонализация) сказывается в деформации отношений с другими людьми. В одних случаях это может быть повышение зависимости от окружающих. В других усиление негативизма, циничности установок и чувств по отношению к реципиентам: пациентам, клиентам и т.п.

Третья составляющая выгорания, редукция личностных достижений, может проявляться либо в тенденции негативной самооценки, занижении своих профессиональных достижений и успехов, негативизме по отношению к служебным достоинствам и возможностям, либо в приуменьшении собственного достоинства, ограничении своих возможностей, обязанностей по отношению к другим.

В последние годы в отечественной и зарубежной психологии активно проводятся исследования, связанные с синдромом эмоционального выгорания. Представители многих профессий, чья деятельность связана с интенсивным общением, со временем, как правило, обнаруживают те или иные симптомы эмоционального выгорания, такие как истощение,

опустошение, хроническая усталость и др. Прежде всего, это касается врачей, педагогов, работников социальной сферы, практических психологов, воспитателей, работников торговли и сферы обслуживания.

Понятие «помогающая профессия» встречается все чаще, обозначая весьма широкий круг специальностей. К спектру «помогающих» иногда относят не только профессии, связанные с медициной, психологией, преподаванием и социальной работой, но и такие, как полисмен, юрист, экскурсовод. Может сложиться впечатление, что помогающими называют практически все профессии типа «человек-человек». С другой стороны, в контексте помогающей деятельности часто говорится об особых явлениях, характерных только для определенных профессий, например, об эмоциональном выгорании. В этом случае помогающая профессия выступает как специфический вид деятельности, по самой своей сути отличающийся от всех остальных.

Согласно классификации, предложенной Е.А. Климовым, профессии, предполагающие постоянную работу с людьми и постоянное общение в ходе профессиональной деятельности, относятся к системе «человек-человек», то есть к группе профессий социономического типа. Данные профессии, как правило, связаны с такими сферами, как медицинское обслуживание (врач, медсестра и т.д.), обучение и воспитание (воспитатель, гувернер, тренер, учитель и т.д.), бытовое обслуживание (продавец, проводник, официант и т.д.), правовая защита (юрист, участковый инспектор и т.д.). Отдельно в этой группе можно выделить те сферы деятельности, которые связаны с оказанием той или иной помощи человеку, группам людей, то есть те, которые относятся непосредственно к «помогающим» профессиям (врач, психолог, учитель и др.).

Условия деятельности в помогающих профессиях по терминологии Е.А. Климова связаны с повышенной моральной ответственностью. Это, с одной стороны, является следствием особой роли, отводимой профессионалам такого типа в обществе – роли, включающей в себя этические и моральные требования к личностным особенностям профессионала. С другой стороны – это следствие особенностей результатов деятельности в социальной области. Цели и результаты в помогающих профессиях отличаются тремя основными особенностями. Во-первых, в большинстве случаев результат труда в этих профессиях задается не определенно, а в виде общего представления. Часто предполагаемый продукт описывается только через необходимые следствия: надо сделать нечто, чтобы, например, человек чувствовал себя лучше. Во-вторых, в помогающих профессиях, продукт – это в той или иной степени «личный вклад», то есть, его существование неотделимо полностью от личности, от автора. Личность как бы присутствует в реализованном деле, в данном случае деятельность выступает как авторская. И, наконец, продукт труда в помогающих профессиях практически невозможно оценить объективно, более того, он может быть оценен прямо противоположным образом разными «потребителями», в разное время. Это, в свою очередь, предполагает максимальное участие внутреннего контроля за профессиональной деятельностью и «правильного» представления профессионала о ее предмете, средствах и т.д.

Профессиональная деятельность представителей помогающих профессий (название говорит само за себя) носит помогающий характер и приобретает статус помогающих отношений.

По определению К. Роджерса «помогающие отношения» – это «отношения, в которых, по крайней мере, одна из сторон намеревается способствовать другой стороне в личностном росте, развитии, лучшей жизнедеятельности, развитии зрелости, в умении ладить с другими». Чтобы они достигали своих целей, эти отношения должны обладать следующими свойствами со стороны помогающего: «принятие-демократичность», активное личное участие, чувство понимания со стороны профессионала и доверие к нему, обеспечение ощущения пациентом самостоятельности в решениях.

Кроме выше указанных, возникновение профессионального выгорания у представителей помогающих профессий обусловлено следующими особенностями профессиональных ситуаций [9]:

- монотонность работы, особенно если ее смысл кажется сомнительным; вкладывание в работу больших личностных ресурсов при недостаточности признания и положительной оценки;

- строгая регламентации времени работы, особенно при нереальных сроках ее исполнения;
- работа с «немотивированными» клиентами, постоянно сопротивляющимися усилиям помочь им, и незначительными, трудно ощутимыми результатами такой работы;
- напряженность и конфликтность в профессиональной среде, недостаточная поддержка со стороны коллег и их излишнего критицизма;
- нехватка условий для самовыражения личности на работе, когда не поощряются, а подавляются экспериментирование и инновации;
- работа без возможности дальнейшего обучения и профессионального совершенствования;
- неразрешенные личностные конфликты специалиста;
- неудовлетворенность профессией, которая основана на осознании неправильности ее выбора, несоответствия своих способностей требованиям профессии, результативности своего труда и т.д.

«Сгорание» специалистов сферы «человек-человек» объясняется специфическими особенностями «помогающих профессий». В результате «из платы за соучастие» синдром профессионального выгорания превратился в «болезнь» работников социальных или коммуникативных профессий. Как пишет К. Маслач, «деятельность этих профессионалов весьма различна, но всех их объединяет близкий контакт с людьми, который, с эмоциональной точки зрения, часто трудно поддерживать продолжительное время.

В сущности, происхождение синдрома профессионального выгорания невозможно однозначно связать с теми или иными организационными, личностными или ситуационными факторами, скорее, он является результатом сложного взаимодействия личностных особенностей человека, ситуации его межличностных отношений с его профессиональной и рабочей ситуацией, в которой он находится.

Литература

1. Водопьянова Н. Е., Старченкова Е. С. Синдром выгорания: диагностика и профилактика. СПб. 2005.
2. Крапивина О.В., Косырев В.Н. К вопросу о профилактике и коррекции эмоционального выгорания у пенитенциарных служащих // Вестник Тамбовского гос. ун-та. Серия гуманитарных наук. Вып. 1 (29). 2003. – С. 36-47.
3. Осухова Н., Кожевникова В. Профилактика профессионального выгорания: практико-ориентированный семинар. Школьный психолог. 2006. – № 16. – С. 18-32

ЭМОЦИОНАЛДЫҚ КҮЮ ЖӘНЕ КӘСІБИ ДЕФОРМА МАМАНДАРДЫҢ КӨМЕКШІ МАМАНДЫҚТАР

А.К. Мукатаева, О.Г. Беленко, М.Л. Акпаров

Мақалада авторлар эмоционалдық күй, кәсіби деформация мамандардың көмекші мамандықтарың және оның түрлері, механизмдер, салдары қарастырады. Әлеуметтік жұмыс болашақ мамандардың кәсіби деформация алдын алу әдістері. Бүгінгі таңда, әлеуметтік жұмыс мамандарын кәсіби деформация алдын алу мәселесі аз зерттелген, ал бұл олардың кәсіптік оқыту тәжірибесінде көрініс табады, болашақ мамандар өз болашақ жұмыс эмоциялық стресс көздері туралы жеткілікті ақпарат алуға, кәсіби деформация тәуекел, психологиялық қорғаудың ең төменгі дағдыларын ие емес. Әлеуметтік жұмыс мамандардың қазіргі жағдайда кәсіби қызметі барысында үлкен эмоциялық стресс бастан-ақ, кәсіби деформация әсіресе осал кәсіби тобы болып табылады. Әлеуметтік жұмыс мамандары үнемі теріс тәжірибе тап, олар өз эмоциялық тұрақтылық үшін тәуекел болып табылатын байланысты, оларға көп немесе аз тартылады. Выгорания шығу анық емес, ол адамның тұлғалық сипаттамаларын кешенді өзара іс-қимыл, онда ол орналасқан өзінің кәсіби және еңбек жағдаймен оның тұлғааралық қарым-қатынас жағдайды нәтижесі болып табылады, бір немесе басқа да ұйымдық, жеке немесе жағдайлық факторларға байланысты болуы мүмкін емес. Осылайша, талаптарға, дәстүрлі білікті әлеуметтік жұмыс жөніндегі талаптар деформация маман қарсылық қамтуы тиіс жатыр. оның алдын

алуға бағытталған оқу, ең маңызды бірі болуы тиіс, олардың оқыту мазмұны болып табылады.

Түйін сөздер: кәсіби деформация, жеке басын куәландыратын, күйіп кету синдромы, әлеуметтік жұмыс, стресс, алдын алу, мамандық

EMOTIONAL FIRE AND PROFESSIONAL DEFORMATION OF THE SPECIALISTS OF THE HELPING PROFESSIONS

A. Mukatayeva, O. Belenko, M. Akparov

In the article the authors consider the problem of professional deformation of specialists in social work: its types, mechanisms, consequences. Methods of preventing professional deformation among future specialists in social work are presented. To date, the problem of preventing professional deformation of specialists in social work is insufficiently studied, which is reflected in the practice of their professional training – future specialists receive insufficient information about the sources of emotional stress in their future work, the risk of professional deformation, and do not acquire minimal psychological protection skills. In modern conditions, social work professionals are a professional group, especially susceptible to professional deformation, as they experience great emotional stress in the process of professional activity. Specialists of social work constantly face negative experiences, are more or less involved in them, in connection with what they are in a zone of risk for their own emotional stability. The origin of the syndrome of professional burnout can not be unambiguously associated with these or other organizational, personal or situational factors, rather, it is the result of a complex interaction of personal characteristics of a person, the situation of his interpersonal relations with his professional and working situation in which he is. Thus, to the requirements, traditionally shown to specialists of social work, it is necessary to attribute resistance to professional deformation. And the training aimed at preventing it should become one of the significant components of the content of their training.

Key words: professional deformation, personality, burnout syndrome, social work, stress, prevention, profession

МРНТИ: 14.35.00.

К.Т. Мусаханова, Ж.Г. Жакиянова

Казахский инновационный университет, г. Семей

ЖИЗНЕСТОЙКОСТЬ ЛИЧНОСТИ ПЕДАГОГА И ЕЕ ЗНАЧЕНИЕ В УСЛОВИЯХ МОДЕРНИЗАЦИИ ОБЩЕСТВЕННОГО СОЗНАНИЯ

Аннотация: *Статья посвящена проблеме жизнестойкости личности педагога как одной из важнейших составляющих профессиональных компетенции, влияющих на формирование общественного сознания. Жизнестойкость в биологических и медицинских исследованиях рассматривается с точки зрения адаптации и адаптивности систем организма к неблагоприятным условиям окружающей среды. В психологическом аспекте жизнестойкость является структурным феноменом и включает в себя ценностно-ориентационный, мотивационный, когнитивный компоненты. Авторы статьи рассматривают жизнестойкость как компонент инновационного потенциала личности педагога в условиях модернизации общественного сознания. В современной психологии понятие жизнестойкости личности привлекает все большее внимание исследователей. Проблемы утраты смысла жизни, совладания со стрессогенными факторами, особенно в профессиональной деятельности, побуждают искать психологические, духовные, социальные опоры. Такая составляющая личности как жизнестойкость необходима педагогам для уменьшения вероятности профессионального выгорания, различных личностных и профессиональных деформаций, которые свойственны представителям данной профессии.*

Ключевые слова: *жизнестойкость, структура жизнестойкости, установки личности, стрессовая ситуация, профессиональная деструкция*

В условиях модернизации общественного сознания актуальность изучения жизнестойкости приобретает важное значение, поскольку обществу необходимо знать основные детерминанты развития жизнестойкости людей, создавать механизмы преодоления трудностей, формировать готовность человека и всего общества выстраивать стратегии будущего развития, обеспечивать самореализацию, успешность в стремительно меняющемся мире.

Одним из основных ресурсов процесса модернизации общественного сознания становится высококвалифицированный педагог. При этом каждый педагог должен быть адаптирован к изменениям в профессиональной деятельности, быть готовым к постоянному самообразованию и практической деятельности, обладать хорошим физическим и психическим здоровьем.

Очень часто такие требования, предъявляемые педагогам, наталкиваются на барьеры, обусловленные образованием профессионально нежелательных изменений, деструкций, препятствующие качественному выполнению деятельности и негативно сказывающиеся на развитии личности педагога и его здоровье.

Одной из важных характеристик личности педагога, позволяющих ему благополучно выполнять педагогическую деятельность в современных условиях, является жизнестойкость, которая обеспечивает готовность к переменам, подталкивает педагога к поиску оригинальных решений в преодолении проблем.

Одним из первых исследователей, отметивших жизнестойкость как наиболее универсальный фактор сопротивления невзгодам, стала С. Кобейса. В проведенных ею экспериментах было установлено, что именно эта черта является опорной в противостоянии стрессовым событиям (Kobasa S., 1979). В философии аналогом жизнестойкости можно считать «мужество быть» П. Тиллиха, феномен «онтологической уверенности», описанный Р. Лэнгом. Наиболее завершенное оформление это понятие получило в работах С. Мадди, где подчеркивается, что жизнестойкость (hardiness) – это верность человека самому себе и опора на собственные силы в тяжелые моменты [1].

Близким жизнестойкости по сути является рассматриваемый в отечественной психологии феномен «личностного потенциала», введенный Д.А. Леонтьевым. Благодаря его работам жизнестойкость получила статус научного понятия. Был модифицирован и предложен метод измерения жизнестойкости. Авторы определяют, что жизнестойкость характеризует меру способности личности выдерживать стрессовую ситуацию, сохраняя внутреннюю сбалансированность и не снижая успешность деятельности.

По данным исследований [6; 8] жизнестойкость является личностной диспозицией, ключевой личностной переменной, опосредующей влияние стрессогенных факторов (в том числе хронических) на соматическое и душевное здоровье, а также на успешность деятельности. Эта диспозиция выступает как катализатор в поведении и позволяет трансформировать какие-либо негативные влияния на поведение в новые возможности.

Автор теории жизнестойкости С. Мадди выделяет в структуре жизнестойкости три независимых компонента, позволяющих превращать стрессовые ситуации в новые возможности развития личности:

– вовлеченность (commitment) – «убежденность в том, что вовлеченность в происходящее дает максимальный шанс найти нечто стоящее и интересное для личности» [6]. Таким образом, вовлеченность можно определить как уверенность в том, что в ситуациях жизненных трудностей педагогу лучше оставаться включенным в происходящие события и пытаться своими действиями влиять на них, быть в контакте с окружающими людьми. Вовлеченность предполагает участие педагога в социальном взаимодействии, постоянный контакт с окружающими, что задает позиция сотрудничества. Вовлеченность – важная характеристика личности педагога, определяющая характер его взаимодействия с окружающим миром, мотивирующая педагога к деятельности, реализации идей, лидерству, конструктивному поведению. Она дает возможность восприятия педагогом себя как значимой, ценной личности, способной решать задачи и преодолевать трудности, несмотря на наличие стрессогенных факторов [5]. Установка вовлеченности означает, что независимо от того, насколько удачно складываются конкретные обстоятельства жизни, жизнь стоит

того, чтобы жить. «Жизнь сама по себе важна, и я тоже представляю собой интерес и заслуживаю того, чтобы жить» (С. Мадди) [5];

– контроль (control) – это «убежденность в том, что борьба позволяет повлиять на результат происходящего, пусть даже это влияние не абсолютно и успех не гарантирован» [6]. Опираясь на определение авторов, можно рассматривать контроль как убежденность педагога в том, что всегда нужно стараться влиять на исход происходящих событий. Это всегда гораздо продуктивнее с точки зрения развития личности. Противоположностью же контроля является беспомощность. Если же сложившаяся ситуация не поддается воздействию, то субъект с высокой установкой контроля примет ее такой как есть, подвергнув ее когнитивному переоцениванию. Педагог с сильно развитым компонентом контроля ощущает, что сам выбирает собственную деятельность, свой путь, уверен, что любую трудную ситуацию можно преобразовать так, что она будет согласовываться с его жизненными целями, окажется полезной. Контроль – это стремление повлиять на жизненные события, способность принять на себя ответственность за происходящее, в противовес ощущению беспомощности. Установка контроля обозначает то, что благодаря тем ресурсам, которые у педагога есть или, благодаря тем ресурсам, которых нет, но которые он может сам создать или получить, учитель может справиться с проблемами, стоящими на его пути. «Контроль» мотивирует педагога к поиску путей влияния на результаты происходящего, в противовес пассивному бездействию, что задает ценность надежности. [5];

– принятие риска, «вызов» (challenge) – «убежденность человека в том, что все, что с ним случается, способствует его развитию за счет знаний, извлекаемых из опыта, – неважно, позитивного или негативного» [5]. Для педагога «принятие риска» – это осознание того, что стрессы и перемены – это естественная часть жизненного пути, что любая ситуация – это ценный опыт, который может помочь саморазвитию и открыть новое понимание жизни, это стимул для развития собственных возможностей. Принятие риска означает уверенность субъекта в том, что все, что с ним происходит, помогает ему развиваться. Принятие жизненного риска ставится в противовес безопасности и снижению напряжений, что порождает ценность творчества. Противоположностью принятия риска является ощущение угрозы.

Выделенные установки позволяют вместо того, чтобы пытаться избегать каких-то жизненных трудностей, наоборот, противостоять им, принимать их и творчески перерабатывать. Авторы теории жизнестойкости обоснованно полагают, что для сохранения здоровья и оптимального уровня работоспособности в ситуации стресса, важна выраженность всех трех компонентов жизнестойкости.

Развитие жизнестойкости педагогов является актуальной проблемой для современного образования. Модернизация общественного сознания вызвала необходимость разработки новых подходов к системе обучения и воспитания и определила потребность общества в новом профессиональном стандарте педагога. Вместе с требованиями к квалификации учителя, которая складывается из его профессиональных компетенций, новый стандарт выдвигает требования и к личностным качествам учителя. Готовность к переменам, мобильность, способность к нестандартным трудовым действиям, ответственность и самостоятельность в принятии решений – все эти характеристики успешного педагога, являются характеристиками педагога с жизнестойкими убеждениями, которые в стремительно меняющемся открытом мире педагог должен постоянно демонстрировать своим ученикам.

Литература

1. Александрова Е.А. О составляющих жизнестойкости личности как основе ее психологической безопасности в современном мире // Известия ТРТУ. Тематический выпуск «Гуманитарные проблемы современной психологии». Таганрог: Изд-во ТРТУ. – 2005. – № 7(51) – С.83-84
2. Александрова Л.А. К концепции жизнестойкости в психологии // Сибирская психология сегодня: Сб. научн. трудов. Вып. 2 / под ред. М.М.Горбатовой, А.В.Серого, М.С.Яницкого. Кемерово: Кузбассвузиздат – 2004. – С. 82-90

3. Богомаз С.А. Жизнестойкость человека как личностный ресурс совладания со стрессами и достижения высокого уровня здоровья // Материалы научно-практических мероприятий V Всероссийского форума: Здоровье нации – основа процветания России. /Всероссийский научно-практический конгресс: Здоровье нации и образование. – М., 2009. – Т. 4. – С. 18-20.с.
4. Водопьянова Н.Е., Старченкова Е.С. Синдром выгорания: диагностика профилактика. – СПб.: Питер, 2008. – 336 с.
5. Володина Т.В. Взаимосвязь жизнестойкости и эмоционального выгорания у педагогов общеобразовательных школ // Современные проблемы науки и образования. – 2011. – № 6.
6. Леонтьев Д.А. Личностное в личности: личностный потенциал как основа самодетерминации // Ученые записки кафедры общей психологии МГУ им. М.В. Ломоносова. Вып. 1 / Под ред. Б.С. Братуся, Д.А. Леонтьева. – М.: Смысл, 2002. – С. 56 - 65
7. Леонтьев Д.А., Рассказова Е.И. Тест жизнестойкости. – М.: Смысл, 2006
8. Наливайко Т.В. Исследование жизнестойкости и ее связей со свойствами личности: Дис. канд. психол. наук. – Челябинск, 2006. – 175 с.
9. Сыманюк Э.Э. Психологические барьеры профессионального развития личности. Практико-ориентированная монография [Под ред. Э.Ф.Зеера]. – М.: Московский психолого-социальный институт – С. 2005. – 252 с.

МҰҒАЛІМНІҢ ЖЕКЕ БАСЫНЫҢ ӨМІРШЕҢДІГІ ЖӘНЕ ОНЫҢ ҚОҒАМДЫҚ САНА-СЕЗІМІН ЖАҢҒЫРТУ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ МАҢЫЗЫ

Ж.Г. Жакиянова, К.Т. Мусаханова

Мақала қоғамдық сананың қалыптасуына әсер ететін педагогикалық құзыреттіліктің маңызды құрамдастарының бірі ретінде мұғалімнің жеке басының өміршеңдігі мәселесіне арналған. Биологиялық және медициналық зерттеулерде өміршеңдік дене жүйелерінің қолайсыз экологиялық жағдайларға бейімделу тұрғысынан қарастырылады. Психологиялық тұрғыда өміршеңдік құрылымдық құбылыс болып табылады және құндылықты, мотивациялық, когнитивті компоненттерді қамтиды. Мақала авторлары өміршеңдікті қоғамдық сананы жаңғырту жағдайында мұғалімнің жеке басының инновациялық әлеуетінің құрамдас бөлігі ретінде қарастырады. Заманауи психологияда адамның өміршеңдігі туралы түсінік зерттеушілердің назарын көбірек тартады. Өмірдің мағынасын жоғалту, стресстік факторлармен, әсіресе кәсіби қызметтегі қиындықтармен күресу психологиялық, рухани, әлеуметтік қолдауды іздеуге итермелейді. Жеке тұлғаның мұндай компоненті ретінде өміршеңдік мұғалімдердің кәсіптік күйіп қалу ықтималдығын, осы мамандықтың мүшелеріне тән түрлі жеке және кәсіби деформацияларды төмендетуге мүмкіндік береді.

Түйін сөздер: өмірге төзімділікті, құрылымы, өмірге төзімділік, орнату тұлға, стрессовая жағдай, кәсіби деструкция

THE LIFESTYLE OF THE INDIVIDUAL AND ITS IMPORTANCE IN THE MODERNIZATION OF PUBLIC CONSCIOUSNESS

J.G. Zhakiyanova, K.T. Musakhanova

The article is devoted to the problem of the viability of a teacher's personality as one of the most important components of pedagogical competence affecting the formation of public consciousness. Viability in biological and medical Studies are considering from the point of view of adaptation and adaptability of the body systems to unfavorable environmental conditions. In the psychological aspect, vitality is a structural phenomenon and includes value-orientation, motivational, cognitive components. The authors of the article consider viability as a component of the innovative potential of the teacher's personality in the conditions of modernization of public consciousness. In modern psychology, the concept of a person's vitality attracts more and more attention of researchers. The problems of loss of the meaning of life, coping with stressful factors, especially in professional activities, prompt to seek psychological, spiritual, social supports. Such a component of the personality as a vitality is necessary for teachers to reduce the like lihood of professional burnout, the various personal and professional deformities that are characteristic of members of this profession.

Key words: *vitality, structure of vitality, personality settings, stress situation, professional destruction*

МРНТИ: 20.23.25

С.А. Бельгинова, И.М. Увалиева, А.М. Исмухамедова

Восточно-Казахстанский государственный технический университет им. Д. Серикбаева, г. Усть-Каменогорск

ПРИМЕНЕНИЕ МЕТОДОВ ПОДДЕРЖКИ ПРИНЯТИЯ РЕШЕНИЙ ДЛЯ ПОСТАНОВКИ МЕДИЦИНСКОГО ДИАГНОЗА

Аннотация. *В данной статье представлены основные характеристики деревьев решений и успешные альтернативы традиционному индукционному подходу с акцентом на существующие и возможные будущие применения в медицине. На сегодняшний день актуальной является задача разработки средств выражения медицинской информации и средств для ее обработки и анализа. Метод деревьев решений является одним из наиболее эффективных способов обработки медицинских данных. Алгоритмы метода деревьев решений дают возможность значительного сокращения анализируемых данных, что является важным в процессе принятия решений. В статье представлены примеры использования данного метода для системы поддержки принятия решений при диагностировании видов анемии. При рассмотрении процесса взаимодействия элементов системы медицинского назначения «объект-действие-субъект» целесообразно рассмотреть задачу установления диагноза как задачу коллективного принятия решений, где агентами системы выступают «пациент – экспертная диагностическая система – врач».*

Ключевые слова: *интеллектуальный анализ данных, методы анализа и прогнозирования, деревья решений, обработка данных, система поддержки принятия решений.*

Принятие медицинских решений становится все более важным направлением исследований в области медицины для оценки результатов лечения пациентов и информирования о политике в области здравоохранения. Все больше и больше статей по обеспечению качества посвящены таким темам, как оценка новых диагностических процедур, определение наиболее рентабельного подхода к решению определенных заболеваний или условий, а также оценке методов лечения конкретного пациента. Эти методы также служат основой для анализа затрат и результатов. Правильное применение принципов доказательной медицины помогает врачам и другим поставщикам медицинских услуг принимать более эффективные диагностические и управленческие решения [1, 3].

Наука о медицинских решениях долгое время использовала деревья принятия решений в качестве основного представления при моделировании решений, и за этими деревьями находится значительный объем исследований, что делает их общими и мощными конструкциями [4, 10]. Дерево решений математическое и визуальное представление всех возможных вариантов решения данного выбора, и последствия, которые следуют за каждым, как правило, выражается в терминах вероятностей и утилит. Дерево принятия решений может сравнивать результаты конкурирующих терапий для конкретного клинического состояния [5-7]. Поэтому дерево решений рассматривается как мощный метод для классификации и прогнозирования, а также для облегчения принятия решений в последовательном решении проблемы. В рассматриваемом направлении можно рассматривать три типа деревьев решений. Первый – это алгоритм рекомендуемого курса действий, основанный на последовательности информационных узлов, второй – дерево классификации и регрессии, а третий – дерево выживания. Условно, деревья решений строятся на основе анализа основных данных, который обеспечивает оценку вероятности события. В тех случаях, когда требуется утилиты для пациентов, имеются стандартные методы получения надежных численных оценок [8, 9].

Часто медицинские работники, принимающие решения, сталкиваются с проблемой последовательного принятия решений, включающие такие решения, которые приводят к различным результатам в зависимости от конкретного случая. Если процесс принятия решения включает в себя множество последовательных решений, тогда проблема решения становится сложной для визуализации и реализации. В таких условиях дерево принятия решений является обязательным графическим инструментом, который основан на иерархической структуре формирования факторов, оказывающие прямое и косвенное влияние на диагноз. В верхней части дерева решений сосредоточены основные факторы. В дальнейшем, для этих факторов определяются подпроблемы, или так называемые подзадачи, которые влияют на верхний уровень и т.д. В конечном итоге в дерево включаются факторы, для которых подзадачи не определены.

Формирование дерева решений приводит к отбору специалистами проблем и подзадач (вершин дерева) и связей между ними (дуг деревьев). Далее специалисты определяют вероятность переходов между вершинами. Нечеткие оценки специалистов представляются с помощью логических переменных, которые описываются функциями принадлежности (векторов действительных чисел от 0 до 1). Для каждой дуги дерева можно определить числовые характеристики. Наличие достоверной информации, которая основана на вероятности и времени возникновения событий является необходимым условием формулирования сценариев развития проекта. После формулирования сценария выполняется сравнение сценариев.

Дерево решений представляется как графическая модель, описывающая решения и их возможные результаты. Оно состоит из трех типов узлов (рис. 1).

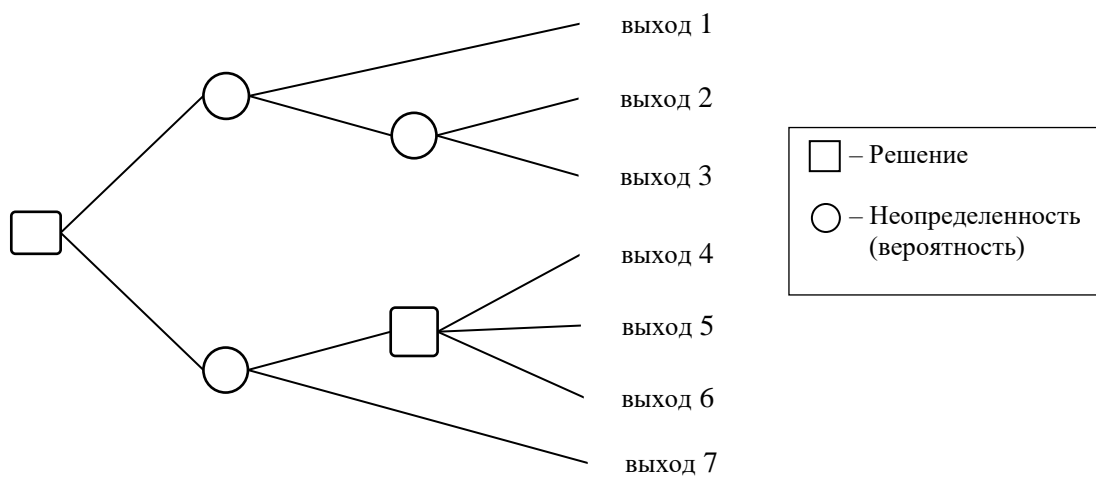

Рисунок 1 – Модель дерева решения

1. Узел принятия решений: часто представлен квадратами, показывающими решения, которые могут быть приняты. Линии, исходящие из квадрата, показывают все различные параметры, доступные в узле.

2. Узел вероятности: часто представлен кругами, показывающими случайные исходы. Возможные исходы – это события, которые могут произойти, но находятся вне возможностей лица, принимающего решение.

3. Узел терминала: часто представлен треугольниками или строками, не имеющими дополнительных узлов принятия решений или случайных узлов. Узлы терминалов отображают конечные результаты процесса принятия решений.

Таким образом, «дерево решений» – это способ математического моделирования, где процесс проведения лечения дается в виде конкретной схемы, так называемой диаграммы, которая показывает вероятность каждого из результатов лечения, а также его стоимости относительно к определенной ситуации и при этом не учитывается временной фактор. Для построения модели в виде дерева решений требуется анализ внутреннего содержания элементов рассматриваемой системы. Если анализируется несколько медицинских технологий, то предполагается вероятность достижения различных результатов. Так как различные технологии при аналогичных показателях могут иметь разные исходы.

При формировании дерева решений каждый эксперт дает три оценки: оптимистичный, реалистичный и пессимистичный, скаляризация которых происходит с учетом психологического типа эксперта. Дерево строится на основе коллективных оценок экспертов с использованием метода парных сравнений. Для формирования «эффективного» дерева специалистами используются алгебраические методы обработки информации. Алгоритм последовательного анализа вариантов используется для определения оптимальных путей в дереве решений, который позволяет разрабатывать дерево с многочисленными вершинами.

Дерево принятия решений в большинстве случаев могут использоваться для принятия оптимальных решений. Для этого терминальным узлам в дереве решений должны быть назначены конечные значения (иногда называемые значениями выигрыша или значениями конечных точек). Например, один подход заключается в назначении значений каждой ветви решения и вероятности, и определить конечное значение как сумму значений ветвления, ведущих к нему. После назначения значений терминалов значения деревьев вычисляются с помощью следующих значений терминала справа налево. Чтобы вычислить значение случайных исходов, нужно умножать их вероятность. Суммарное значение для случайного узла – это сумма этих значений. Чтобы определить стоимость узла решения, стоимость каждого варианта по каждой линии принятия решений вычитается из уже рассчитанной стоимости. Это значение является преимуществом решения.

Во многих медицинских учреждениях лицо, принимающее решения, может не знать, что такое правило принятия решений. Скорее, он или она хотел бы найти правило принятия решения, используя данные. В таких настройках деревья решений часто называются деревьями классификации. Деревья классификации применяются к данным, где Y-значение (результат) является классификационной меткой, такой как статус болезни пациента, и разработчик медицинских решений хотел бы построить правило принятия решения, которое прогнозирует результат с использованием переменных X (зависимые переменные) в данных. Поскольку набор данных является всего лишь одним образцом базового населения, желательно создать правило принятия решений, которое будет точным не только для имеющихся данных, но и для внешних данных (т. е. правило принятия решений должно иметь хорошую производительность прогнозирования). В то же время полезно иметь понятное правило принятия решений. То есть, это не должно быть настолько сложным, чтобы для лица, принимающего решения, оставались бы непонятные и неважные моменты в рамках данной задачи. Деревья решений предлагают разумный способ решения этих двух противоречащих друг другу потребностей.

Дерево классификации – дерево решений, полученное с использованием алгоритмов рекурсивных секционирования данных, которые классифицируют каждую входящую точку (случай) X-данных в одну из ярлыков класса для результата. Дерево классификации состоит из трех типов узлов (см. Рис. 2):

1. Корневой узел: верхний узел дерева, содержащий все данные.
2. Разделительный узел: узел, который назначает данные подгруппе.
3. Терминальный узел: окончательное решение (результат).

На момент принятия решения задача врача заключается в том, чтобы в кратчайшие сроки разработать огромный объем данных, что является одним из компонентов успешного диагностирования и, как результат, успешного лечения. Дерево решений для определения вида анемии и принятия управленческого решения по лабораторному уточнению поставленного диагноза имеет многоуровневую структуру. Это связано с тем, что виды анемии делятся на группы: гипохромные микроцитные, гиперхромные макроцитные, нормохромные нормоцитные. А эти группы содержат диагнозы, которые составляются на основе симптомов, методов расширения и сходства клинических представлений (табл. 1) [11, 12].

Прежде всего, врач должен поставить предварительный диагноз по определению вида анемии основываясь на основных симптомах заболеваний, результаты которого приводятся в систему, для определения группы лабораторных обследований для пациента. Врач должен быть также психологом, чтобы получить более точную информацию, полученную от пациента в виде жалоб. Он должен определить психологический тип пациента, например, правдивость и объем жалоб по состоянию его здоровья [2].

Таблица 1 – Симптомы анемии и требуемое лабораторное обследование

Вид анемии	Признаки (жалобы пациентов, симптомы болезни)	Требуемое лабораторное обследование
Постгеморрагические анемии	Учащенное сердцебиение, слабость, одышка, шум в ушах, головокружение, сонливость, бледность, низкая температура, расширенные зрачки.	Общий анализ крови (ОАК), общий анализ мочи, биохимический анализ крови (БАК), ЭКГ, УЗИ, пункция костного мозга, трепанобиопсия.
ЖДА	Учащенное сердцебиение, слабость, одышка, шум в ушах, головокружение, мелькание «мошек», сонливость, бледность, ломкость ногтей, секущиеся волосы, потеря блеска зубов, признаки атрофического гастрита.	ОАК, БАК, пункция костного мозга, исследование кала на наличие скрытой крови, рентгенологические исследования, эндоскопические исследования.
Апластические и гипопластические анемии	Бледность, повышенная температура, признаки ангины, признаки сепсиса, лишний вес, носовые кровотечения, десенные кровотечения, жжение во рту.	ОАК, БАК, стерильная пункция, трепанобиопсия.
Анемия Фанкони	Пигментация, маленький рост, недоразвитость черепа и скелета, косолапость, умственная отсталость, косоглазие, глухота.	ОАК, БАК, стерильная пункция, трепанобиопсия.
Фолиево-дефицитная анемия	Головокружение, слабость, одышка, утомляемость, сухая кожа, бледность, озноб, лихорадка.	ОАК, БАК, общий анализ мочи, анализ на фолиевую кислоту, пункция костного мозга, паразитологический анализ кала, специальные анализы крови, рентгенография.

Как известно, процесс диагностики определенного заболевания в большинстве случаев зависит от результатов лабораторных исследований. Современный технологический прогресс и научные достижения позволяют с помощью лабораторных исследований определить заболевание на 100%. Но врач сталкивается с проблемой – назначить соответствующее лабораторное исследование. Для этого ему необходимо проанализировать симптомы, обнаруженные во время обследования, и жалобы пациента относительно его здоровья. Вот почему в дереве решений дается поддество, где определяются предписания необходимых лабораторных исследований (рис. 2).

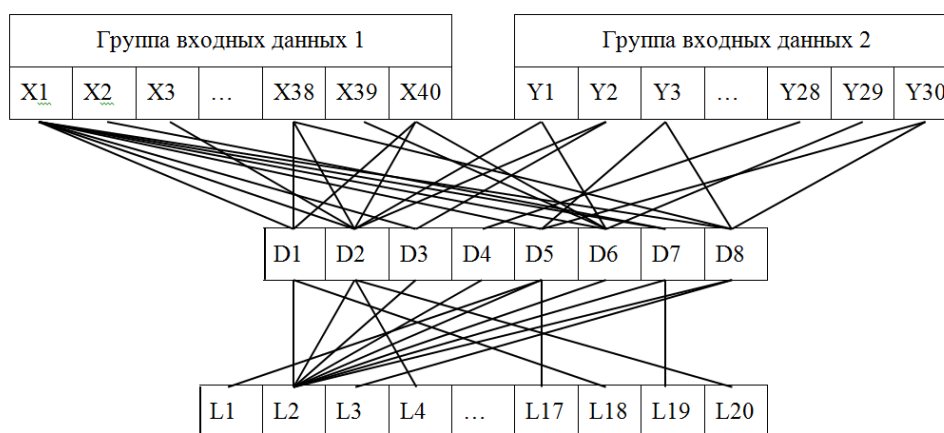

Рисунок 2 – Схема принятия решений по предписанию необходимых лабораторных исследований

После анализа полученных результатов в систему помещаются данные с новыми признаками значимости и критериями отбора. Программа анализирует дерево решений, которое было создано для определения методов лабораторных исследований и вывода результатов. В случае, когда количество возможных вариантов слишком велико, то

возникает необходимость общих методов целевого избыточного использования, которые позволяют генерировать требуемые данные в течение приемлемого времени. Одним из подходов является метод анализа последовательных вариантов. В основе этого метода лежит идея представления процесса принятия решений как многоступенчатая структура. Каждый этап связан с рассмотрением присутствия подмножества (или отдельных вариантов) того или иного типа характеристик и приводит либо к немедленному сокращению первоначального количества выбора, либо в будущем может обеспечить возможность такого сокращения.

На основе теоретического и практического анализа данной проблемы необходимо формализовать отличительные черты, которыми должен обладать требуемый вариант. Тогда важно как можно больше обнаружить индикаторы, которые позволяют определить, что данный выбор не нужен. Среди этих показателей выбираются самые простые проверенные и характерные для самого большого числа вариантов одновременно. После этого выбор числовой схемы решения заключается в назначении эффективной процедуры проверки признаков, которая позволяет отбирать неконкурентные варианты и находить оптимальную с точки зрения формальной логики схема последовательного анализа вариантов сводится к рассмотрению следующей последовательности операций:

- фрагментация вариантов решения количественных задач в семействе подкатегорий, каждая из которых обладает дополнительными специфическими характеристиками;
- использование этих конкретных характеристик для поиска логических антагонизмов при описании отдельных подмножеств;
- исключение дальнейшего рассмотрения подмножеств вариантов, в описании которых приводятся логические антагонизмы.

При принятии медицинских решений (классификация, диагностика и т.д.) существует много ситуаций, когда решение должно приниматься эффективно и надежно. Дерево принятия решений – это надежный и эффективный метод принятия решений, который обеспечивает высокую точность классификации с простым представлением собранных знаний, и они использовались в разных областях принятия медицинских решений. Проблемы принятия решений в медицине включают в себя оценку точности диагностических процедур, интерпретацию результатов положительной или отрицательной процедуры у конкретного пациента, моделирование сложных проблем пациентов и выбор наиболее подходящего подхода к проблеме. Эти темы очень важны при использовании и применении доказательной медицины; они широко определяются как методы принятия медицинских решений или анализа. Полезность дерева принятия решений обусловлена главным образом двумя факторами: модель дерева принятия решений дает адекватное описание процесса принятия клинических решений и легко поддается теоретической интерпретации и обоснованию.

Литература

1. Берестнева О.Г., Осадчая И.А., Немеров Е.В. Методы исследования структуры медицинских данных // Вестник науки Сибири. 2012. – № 1(2). – С. 333 – 338
2. Гриценгер В.Р., Лукьянов В.Ф., Ушакова Т.М. и др. Анемический синдром в практике врача – терапевта. – Саратов: Саратовский гос. мед. университет, 2011. – 102 с.
3. Марухина О.В., Непотребная А.А. Применение методов Data Mining для анализа медицинских данных // Перспективы развития информационных технологий: труды Всероссийской молодежной научно-практической конференции, Кемерово, 29-30 Мая 2014 Кемерово: ГОУ КузГТУ, 2014 С. 247-248
4. Хай Г.А. Основы системного мышления и системный анализ (гл. 3) // Г.А. Хай. Логика диагностики и принятия решений в клинической медицине. - СПб.: "Политехника". – 2004. – С. 46-63
5. Azar A. and El-Metwally S, "Decision tree classifiers for automated medical diagnosis," Neural Comput. Appl., vol. 23, no. 7–8, pp. 2387-2403. – Dec. 2013
6. Luk J, Lam B, Lee N, Ho D, Sham P., Chen L., Peng J, Leng X, Day P., and Fan S., "Artificial neural networks and decision tree model analysis of liver cancer proteomes," Biochem. Biophys. Res. Commun., vol. 361, no. 1, pp. 68–73, Sep. 2007
7. Niti, G., Anil, D., & Navin, R. Decision Support System For Heart Disease Diagnosis Using

Neural Networks. Delhi Business Review, 8(1), January- June 2007

8. Osheroff J.A., Teich, J.M., & Middleton, B.F. A Roadmap for National Action on Clinical Decision Support. American Medical Informatics Association; 2006 June 13. Available at: <http://www.amia.org/inside/initiatives/cds/>. Accessed March 20, 2009

9. Rzepakowski, P, and S Jaroszewicz. Decision trees for uplift modeling. In IEEE International Conference on Data Mining, 441–450. Sydney, Australia. – 2010

10. Yeh D., Cheng C., and Chen Y, "A predictive model for cerebrovascular disease using data mining," Expert Syst. Appl., vol. 38, no. 7, pp. 8970–8977, Jul. 2011

11. Здоровье сберегающий сайт [Электрон. ресурс]. – URL: <http://www.polismed.com/> (дата обращения: 10.10.2017)

12. Портал «Я живу! Здорово! Самая свежая информация о здоровом образе жизни. – [Электрон. ресурс]. – URL: <http://ilive.com.ua/> (дата обращения: 10.10.2017)

ШЕШІМ ҚАБЫЛДАУДЫ ҚОЛДАУ ӘДІСТЕРІН МЕДИЦИНАЛЫҚ ДИАГНОЗ ҚОЮДА ҚОЛДАНУ

С.А. Бельгинова, И.М. Увалиева, А.М. Исмухамедова

Бұл мақалада шешім ағаштарының негізгі сипаттамалары қазіргі және болашақтағы медицинадағы қолданыстағы дәстүрлі индукциялық тәсілдерге табысты балама ретінде ұсынылған. Қазіргі кезде медициналық ақпаратты бейнелеудің және оны өңдеу мен талдау құралдарын әзірлеу өзекті мәселе болып табылады. Шешім ағаштары әдісі медициналық деректерді өңдеудің тиімді әдістерінің бірі болып табылады. Шешім қабылдау ағашы алгоритмдері талданатын деректерді қысқартуға мүмкіндік береді, мұның өзі шешім қабылдау процесі үшін өте маңызды. Мақалада бұл әдістің анемия түрлерін диагностикалауға шешімді қабылдауды қолдау жүйелеріне қолданылуы көрсетілген.

Медициналық бағыттағы «нысан-әрекет-субъект» жүйесінің элементтерінің өзара әрекеттестігінде жүйе агенттері «пациент-эксперттік диагностикалық жүйе-дәрігер» түріндегі ұжымдық шешім қабылдайтын диагноз қою мәселесін қарастырған дұрыс.

***Түйін сөздер:** деректерді интеллектуалдық талдау, талдау мен болжау әдістері, шешім ағаштары, деректерді өңдеу, шешімді қабылдауды қолдау жүйесі.*

APPLICATION OF THE SUPPORTING DECISION-MAKING METHODS FOR MEDICAL DIAGNOSIS

S.A. Belginova, I.M. Uvalieva, A.M. Ismuhamedova

This article presents the main characteristics of decision trees and successful alternatives to the traditional induction approach, with an emphasis on existing and possible future applications in medicine. To date, the development of tools for expression, processing and analysis of medical information is actual task. When making medical decisions (classification, diagnosis, etc.), there are many situations where the decision must be made effectively and reliably. The method of decision trees is one of the most effective ways of the medical data processing. The algorithms of the decision trees method provide a possibility to considerably reduce data to be analyzed, which is important in the decision-making process. Examples of the use of this method for a decision support system for the diagnosis of anemia are presented.

During the process of interaction of the medical facility elements «object-action-subject" it is advisable to consider the task of establishing a diagnosis as a task of collective decision-making, where the agents of the system are "patient-expert diagnostic system-doctor".

***Key words:** data mining, methods of analysis and predicting, decision tree, data processing, decision support system.*

А. Абдиев, Л.С. Ибраева

Государственный университет имени Шакарима города Семей

ФОРМИРОВАНИЕ ПОЛИЯЗЫЧНОЙ СРЕДЫ ПРИ ОБУЧЕНИИ В ИННОВАЦИОННОМ ЛИЦЕЕ

Аннотация: В статье приведены данные о системе обучения лицеистов в полиязычной среде и ее роли в формировании личности, востребованной в обществе. Показано как формировались первые «БІЛІМ-ИННОВАЦІЯ» лицеи и при каких условиях поменялось название этих образовательных учреждений. Также описывается как и при каких условиях ученики могут поступить и как будут проводить свое основное время находясь в лицее. Ученики обучаются на четырех языках и делают основной упор на естественно-математическое направление. Особое внимание «БІЛІМ-ИННОВАЦІЯ» лицеи также уделяют не только обучению, но и воспитанию детей. Главным достижением этих школ являются ее выпускники, которые по окончании учебы поступают не только в лучшие университеты нашей страны, а также в самые престижные зарубежные университеты.

Ключевые слова: полиязычие, обучение в лицее, формирование личности, лицей

Государственная программа развития образования на 2016-2019 гг. придает большое значение обучению подрастающего поколения в условиях, позволяющих формировать у них научно-инновационные навыки [1]. К образовательным учреждениям, успешно формирующим такие навыки, относятся Назарбаев интеллектуальные школы, инновационные лицеи.

Первые казахско-турецкие лицеи (КТЛ) в Казахстане появились в 1992 году в городах Алматы, Кокшетау и Кентау. В настоящее время они переименованы и носят название «БІЛІМ-ИННОВАЦІЯ» лицеи. «БІЛІМ-ИННОВАЦІЯ» лицеи – сеть школ под руководством Международного общественного фонда (МОФ) «КАТЕV» (в настоящее время «Білім Орда») в Казахстане (создан в 1997 г. на соглашения между Казахстаном и Турцией в 1992 году для координации работы учреждений образования с турецкой стороны).

«По решению руководства Фонда (Совет Учредителей и научно-методический Совет Фонда), сообщество учеников, родителей и директоров КТЛ поддержали инициативу ребрендинга КТЛ, переименования в «БІЛІМ-ИННОВАЦІЯ» лицее, приуроченную к 25-летию Независимости Республики Казахстан», – говорится на сайте Фонда [2].

«Все школы в Казахстане контролируются государством. 90 процентов преподавателей в них – наши граждане, а финансируются они из региональных бюджетов...» – сказал Н.Назарбаев. По поручению Президента была создана рабочая группа по урегулированию вопроса с казахско-турецкими лицеями в Казахстане. Как заявили в МОН РК, «это наши казахстанские школы, они работают в строгом соответствии с нашими стандартами».

На сегодняшний день под руководством МОФ «Білім Орда» находятся 30 государственных лицеев. Также имеются и частные лицеи. Состав учредителей Фонда состоит из граждан Республики Казахстан.

В СМИ (2014г.) прозвучало, что одаренные мальчики и девочки попадают в лицей после окончания 6 класса по результатам весеннего тестирования по предметам – логика, математика и казахский язык. По словам, например, директора Атырауского «Білім-инновация» лицея Исмаил Эльма (2011г.), все дети сдают экзамены по математике, логике, а также проходят состоящее из двух туров тестирование. Ко всем претендентам предъявляется одно общее требование – высокий уровень знаний. Ежегодно из примерно 1500 претендентов на учебу принимаются лишь 50 детей в каждый лицей. К примеру, в 2011 г. Атырауский «БІЛІМ-ИННОВАЦІЯ» лицей окончили 57 юношей. Из них 10 получили аттестат отличного образца, 7 – «Алтын белгі». Двенадцать выпускников поступили в Назарбаев университет в Астане, где обучались по гранту, на бесплатной основе. Еще 11 выпускников поступили в зарубежные университеты, а 25 – в известные высшие учебные

заведения в Казахстане [4]. В «Білім-инновация» лицее г. Семей в 2017 г. из 43 выпускников 6 поступили в зарубежные вузы (Чехия, Корея, Россия, Китай, Гонг-Конг). 80% учеников-семейчан поступили в вузы Алматы, Астаны (ЕНУ, КазНУ и другие университеты), 8 человек из них – в Назарбаев Университет.

Лицеи дают образование на четырёх языках: казахский, русский, турецкий и английский. Лицеи делятся на мужские и женские, совместные.

В русскоязычной подгруппе есть русские и других национальностей, много ребят-казахов, слабо владеющих родным языком. Но здесь им предоставляют возможность овладеть казахским в совершенстве. Гуманитарные предметы ведутся на государственном языке. В лицеях углубленно изучаются предметы естественно-математического цикла: математика, физика, география, химия, биология. Они преподаются на английском языке. Помимо этого, лицеисты изучают турецкий и русский языки. Отличительная черта лицея – непрерывное обучение. Но все настолько продумано, что детям некогда уставать. До обеда – 5-6 уроков, после обеда до 16.40 – 7-8 уроки. Самые сложные предметы – в середине дня. Гуманитарные науки, языки, а также физкультура и самопознание разгружают расписание уроков. Затем все расходится по кружкам и секциям. Факультативные занятия готовят лицеистов к будущим олимпиадам и овладению инновационными технологиями.

Время в школе расписано по минутам. Это очень систематизирует и дисциплинирует и очень помогает в дальнейшем и во взрослой жизни. Даже во время свободных часов многие сидят за книгами и работают над теми темами, которые недопонимали. В свободное время ребята могут смотреть фильмы или вести беседы на вечные темы о добре и зле или уважении старших. Нужно понимать, что те зерна, которые им посеяли в детстве, воздействовали на их личностное формирование.

В лицеях делают упор не только на языки, но и на технические предметы. Все учителя знают по несколько языков, и как таковых сложностей перевода ученики не ощущают. Наоборот, все, чему они научились в школе, очень пригодилось в поступлении в зарубежные ВУЗы, сдаче международных экзаменов. Что касается технических предметов, то программы обучения схожи с обычными школами, но подходы абсолютно разные.

Самыми главными правилами лицея являются равенство и скромность. И первый фактор, который эти правила наглядно показывает – форма. У всех она одинаковая, девушки носят длинные юбки, рубашки и безрукавки.

За каждым классом закреплены наставники. Эти молодые люди как правило старше учеников на 5-10 лет, и они помогают решать насущные проблемы. Очень важно, что учитель всегда в шаговой доступности, чего нет во многих школах Казахстана. Учителя лицея весь день и даже ночь могут пробыть в стенах школы. Если ученик не понял какую-то задачу или затрудняется в выполнении домашнего задания, он всегда может отыскать учителя и с легкостью попросить его объяснить. Стремление и жажда знаний всегда поощряются.

Как правило, на республиканских олимпиадах по предметам ученики лицеев занимают призовые места, а некоторые получают золото, серебро или бронзу на международных олимпиадах по химии, по математике и другим предметам.

В школе уделяется большое внимание духовно-нравственному воспитанию, проводится множество благотворительных акций. Ученики в союзе с преподавателями и родителями организуют ярмарки-распродажи, где представляют поделки, выпечку, сделанные собственными руками, и на вырученные деньги покупают одежду для столичных сверстников – детей-сирот и из малообеспеченных семей.

Выпускники лицеев свободно владеют тремя и более языками, очень дисциплинированы и с легкостью поступают в любой желаемый университет.

Таким образом, можно сделать вывод, что хорошая школа – это не просто красивый и супероснащенный дворец. Хорошая школа – это где к тебе относятся как к индивидуальности, и ты чувствуешь себя частичкой большого коллектива единомышленников.

Можно с уверенностью сказать, что ни один из учеников «Білім-инновация» лицея не остался за обоймой. Все поступают в университеты. Ребятам было не сложно поступить в SDU, KIMEP или Nazarbaev University. Сегодня каждый из них имеет профессию и знания, которые пригодились в жизни.

Литература

1. Государственная программа развития образования и науки РК на 2016-2019 г. [Электронный ресурс]. – 2016. – Режим доступа: <http://edu.resurs.kz/elegal/programma-2016-2019>(дата обращения 01.07.2017г.)
2. ИА «NewTimes.kz». Казахско-турецкие лицеи будут называться по-другому. [Электронный ресурс]. – 2016. – Режим доступа: <http://newtimes.kz/obshchestvo/item/40010-kazakhsko-turetskie-litsei-budut-nazyvatsya-po-drugomu>(дата обращения 17.10.2016г.)
3. Вечерняя Астана. Казахско-турецкий лицей: мифы и реальность. [Электронный ресурс]. – 2014. - Режим доступа: <http://vechastana.kz/sotsium/kazakhsko-turetskiy-litsey-mify-i-realnost/> Вечерняя Астана © www.vechastana.kz.(дата обращения 02.09.2014г.)
4. Айнур Асылбекқызы. Ак Жайык. Кто учится в казахско-турецком лицее? [Электронный ресурс]. – 2014. – Режим доступа: <http://azh.kz/ru/news/view/7358>(дата обращения 02.09.2014г.)

ИННОВАЦИЯ ЛИЦЕЙІНДЕГІ КӨПТІЛДІ ОРТАНЫ ҚАЛЫПТАСУЫ

А. Абдиев, Л.С. Ибраева

Мақалада лицей оқушыларын көп тілді ортада оқыту жүйесі және оның қоғамдағы сұранысқа ие тұлға жетілдірудегі рөлі туралы мәліметтер келтірілген. Алғашқы «БІЛІМ-ИННОВАЦИЯ» лицейлерінің қалай қалыптасқанын және қандай жағдайда осы оқу орындарының атауы өзгергенін көрсетеді. Сондай-ақ, оқушылар лицейде оқуға қалай және қандай жағдайларда мектепке түсеалады және өз уақыттарын қалай үнемді пайдаланатыны туралы сипаттайды. Оқушылар төрт тілде оқиды және жаратылыстану-математикалық бағытта жұмыс істейді. «БІЛІМ ИННОВАЦИЯ» лицейлерінде сабаққа ғана ерекше көңіл бөлмейді, сонымен қатар балалардың тәрбиесінде мән беріледі. Бұл мектептердің басты жетістігі - мектеп түлектері, оқуды аяқтағаннан кейін біздің еліміздің үздік университеттерінде ғана емес, ең беделді шетелдік университеттерде де қабылданады.

Түйін сөздер: көптілділік оқыту, лицей, жеке тұлғаны қалыптастыру, лицейлер

FORMATION POLYLINGUAL ENVIRONMENT WHILE STUDYING AT THE INNOVATION LICEY

A. Abdiev, L.S. Ibraeva

The article presents data on the system of teaching lyceum students in a multilingual environment and its role in the formation of a person in demand in society. It shows how the first "BILIM INNOVATION" schools were formed and under what conditions the name of these educational institutions was changed. Also described as students and under what conditions students can enroll and how they will spend their regular time while in the school. Students learn in four languages and focus on the natural-mathematical direction. Particular attention "BILIM INNOVATION" schools are also given not only to education, but also to the upbringing of children. The main achievement of these schools is its graduates, who graduate not only in the best universities of our country, but also in the most prestigious foreign universities.

Key words: multilingualism, liceum education, personality formation, lyceums

FTAХР: 14.15.01

Э.Н. Нурашева, Б.И. Байгундинова

Семей Қазақстан инновациялық университеті

БІЛІМ ӘЛЕМДІК, ТӘРБИЕ ҰЛТТЫҚ БОЛУЫ ТИІС

Аңдатпа: Бұл мақалада Елбасының «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» мақаласындағы ұсынылған алты бағыттың бірі – білім беру жүйесін жаңаша жетілдіру басымдығына баса назар аударылады. Яғни сананы жаңғырту, ұлттық болмысты жүзеге асыру мақсатында білім мен ғылымға, тәрбие саласына да үлкен мән берілгендігін және жастарды, болашақ мамандардың технологиялық дәуірдің қарқынынан қалыспай тез

бейімделуі үшін ұстаздар тарапынан жасалынатын психологиялық көмек түрлері мен әдістері ұсынылып, еліміздің болашағы білімді, психикасы төзімді, рухты жастардың қолында екендігі туралы баяндалады. Сонымен қатар мақалада, қазіргі ХХІ ғасыр озық технологияның заманы болғандықтан, болашақ мамандарды жан-жақты етіп оқыту мен тәрбиелеу ұстаздар қауымынан да жоғары деңгейдегі дайындықты, кәсіби біліктілігі жоғары маман болуды талап ететіндігі жайлы да айтылады.

Түйін сөздер: рухани жаңғыру, құндылықтар, ұлттық сана, ұлттық тәрбие, стресс, тұлғаишілік стресс, психотерапия, психопрофилактика

Елбасының «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» мақаласының ұстаздар қауымы үшін де орны ерекше. Себебі, онда Президент білім, ғылымға ерекше басымдық бере отырып, «Мәңгілік ел» болуға қадам басқан тәуелсіз Қазақстанның ендігі жаһандану алдында ұлт ретінде жойылып кетпеуі үшін ұлттық кодын сақтаған, терең білімді, бәсекеге қабілетті, ұлттық құндылықтарын бойына сіңірген ақыл-ойы кемел тұлға болуына маңыз береді. Осы бағдарда ол бабалар ұлағатымен астасып жатқан зерделі ойы мен парасатты пайымын білдіреді: «Білімді, көзі ашық, көкірегі ояу болуға ұмтылу – біздің қанымызда бар қасиет» [4].

Ол адамның құндылығы, рухани байлығы, жастарды тәрбиелеу, олардың бойына патриоттық рухты сіңіре білу. Ол үшін ұлттық сана жаңғыруы керек және оны рухани жағынан үнемі жетілдіріп, дамытып отыруға тиіспіз. Жастардың, интеллектуалды көрсеткіштері олардың тек білім деңгейімен ғана өлшенбейді. Сонымен қатар олардың рухани жаңғыруымен де тікелей байланысты. Рухани жаңғыру – әрбір жеке тұлға үшін оның тәрбиесі, ұлттық сана-сезімі, ұлттық рухани тамырынан нәр алған құндылықтары мен оның жаһандық өзгерістерді дұрыс бойына сіңіруі. Білім әлемдік, тәрбие ұлттық болуы керек.

ХХІ ғасыр – озық технологияның, кемелді білімнің, біліктіліктің заманы. Бұл бізге де келді. Жас ұрпақ соған сай білім алуы қажет. Рухани жаңғыру мен жаңаруда болашақ мамандардың кәсіби құзыреттілігін бәсекеге қабілеттілігін арттыруда Президент Н.Назарбаев тұлғаны қалыптастыруда оқу орындарының маңызды орны бар екенін атай отырып, элеуметтану, философия және психология бағытындағы гуманитарлық саланы күшейту туралы да айтып өтті. Колледж оқытушысы және педагогика-психология ғылымдарының магистранты ретінде мен үшін бұл мақаланың маңыздылығы жоғары. Себебі, біздер колледж қабырғасындағы жастарды болашақ маман, ұстаз ретінде даярлай отырып Елбасының білімді ұрпақ тәрбиелеудегі ұстаз алдына қойып отырған мақсаттары, талаптары мен білімді беру саласындағы реформалау жайындағы ойларын, сындарлы саясатын талдап, оны жүзеге асыру жолдарында бағыт-бағдар берудеміз. Әрине, бүгінгі сәт сайын өзгеріп жатқан әлемде буыны қатая қоймаған студенттердің мұндай өзгерістерге тез бейімделіп кетуі психологиялық тұрғыдан қиын. Бірақ стрессіз өмір сүру мүмкін емес. Кез келген адам күнделікті стреске ұшырайды.

Күнделікті өмірдегі стресс аймағы психолог П.Т.Вонг бойынша ортаңғы ішкі шаршыда «мен күші», «ақыл-ой күші», психикалық энергия немесе ішкі ресурстар деп аталатын біздің тіршілік етуіміздің мәні белгіленген. Ол өмірлік дағдарыстарды индивидке жеңуге көмектеседі және стреске қарсы тұру интенсивтілігін анықтайды. Бұл ресурстың төмендеуі стреспен байланысты әр түрлі бұзылыстарға, мысалы, үрей, қорқыныш, орын таба алмаушылық депрессияға ұшырауына әкелуі мүмкін.

Келесі бөлім – тұлғаишілік стресс. Көптеген біздің сыртқы әлемге талаптарымыз және олардың бізге әсері осы стресс түрімен байланысты. Бұл бөлім біздің барлық өмір сферасына ықпал жасайтын орталықтанған күш ретінде болып табылады. Егерде біз әлемімізде өз-өзімізбен болмасақ, онда біздің ішкі қайғыруларымыз, уайымдауларымыз сыртқы әлемге әсер етіп және тұлға аралық өзара байланыстың бұзылуына жағымсыз қатынас негізінде көрінеді. Бұл стресс категориясына жүзеге аспаған қалаулар, іске аспаған қажеттіліктер, пайдасыз және керексіз қылықтар, ауыр еске алулар, оқиғаларды адекватсыз бағалау және т.б. сияқты жағдайлар жатады.

Тұлғаралық стресс бөлімі белгілі бір өмір салаларымен өзара байланыс жасайды. Себебі әр адамға өз әрекетінде әр түрлі элеуметтік сұрақтарды шешуге тура келеді, өзге адамдармен әрекеттесу және оның бағалауы біздің қабылдауымызға, уайымдауларымызға, жағдайларға және сыртқы әлем құбылыстарына қатынасымызға елеулі ықпал жасайды. Көптеген өмірлік мәселелер адамдар арасындағы қатынастың проблемасы болып табылады.

Сол сияқты студенттердің оқу үрдісінде, әсіресе сессия, емтихан алдында стресске ұшырауы оның тек оқу әрекетіне ғана байланысты емес, сонымен қатар әр түрлі өмір жағдайларына, басқа да қызмет түрлеріне, қарым-қатынасқа, қоршаған ортасына да байланысты болады. Және барлық студенттер өмірде кездесетін көптеген мәселелермен өздеріне жүктелген міндеттерді шешуге дайын емес. Студентке жаңа рөлдерді игеруге, тіршіліктің жаңа жағдайларына бейімделуіне тура келеді. Сол себепті олардың әлеуметтенулері мен кәсіби бейімделулерінде қобалжу, мазасыздану, яғни стрестік жағдайлардың алдын алуға көмек те көрсетеміз. Мәселен, «жанды емдеу» мағынасындағы психотерапия адамды емдеу үшін қолданылатын ғылымға негізделген жүйелі психикалық әсер. Негізінен сөзбен әсер ету. Практикалық психологиялық жұмыста аутогендік жаттығулар, релаксация және суггестия әдістері стресске қарсы психопрофилактикалық шаралар болып табылады.

Профилактикалық шаралардың негізгі мақсаты – адамның өміріне өзгерістер енгізуіне көмектесіп, стресс деңгейін төмендету және болдырмау. Профилактикалық шараларды қолдана отырып, стресс жағдайындағы адамның психикалық саулығын нығайту және өзінің жағымды қасиеттерін жақсарту, өмір сүру әрекетінде табысқа жету деңгейін, шығармашылық мүмкіндіктерін қолдана білуге, жеке басының дамуына жағымды ықпал ету. Ғалымдардың зерттеулері бойынша, стресс – жалпы адам өмірінің бір бөлігін құрайды. адам өмірге келген сәттен өмірден өткенге дейін басынан түрлі стрестік жағдайларды өткізеді. Ол адамға кедергілерден өтуге, қиындықтардан құтылуға көмектеседі. Өйткені стрестің әсерінен ағзамыз сыртқы ортаның түрлі факторларына жауап береді. Сондықтан кез келген қиын жағдайда әрқашан оң эмоцияға баса назар аударған дұрыс. [3, 64-74 б.]

Сонымен қатар, ата-бабамыздан келе жатқан үлкен құндылықтар жүйесі жастарымыздың да санасына еніп, олар әр нәрсеге сын көзбен қарап, жақсы үрдістеріміздің бәрін бойына сіңіріп өссе, нұр үстіне нұр болары сөзсіз.

Жеке тұлғаны ұлттық тәрбие арқылы дамыта отырып, нақты әрекет арқылы оқытуда төмендегідей құндылықтардың болуы керек:

- белсенді қарым-қатынас: білім алушы мен оқытушының әр мәселеде өз көзқарастарын білдіріп отыруы;
- индивидтік: оқытушының білім алушының жеке-дара ерекшеліктерін дамытуы, қоғам алдындағы жауапкершілігінің болуы;
- өзіндік тәртіп: өзіндік бақылау мен бағалауды, шешім қабылдауды үйрену, оны дамыту;
- шыдамдылық: әр түрлі пікірлерді қабылдау алу, бір-бірінің пікірлері мен ерекшеліктерін құрметтеу, қабылдау№

«Адам мен адамның бір-бірімен араласу, өзара қарым-қатынасында ғана адамның адамдығы өзі үшін де, өзгелер үшін де ашылады», – дейді философ М.М.Бахтин. Оның пікірінше, диалог тұлғаны қалыптастырудың құралы ғана емес, оның адамдық болмысын да көрсетеді. Тұлғаның белсенділігі, өзін-өзі дамытып отыруға ұмтылуы өзгелерден бөлек жағдайда емес, өзге адамдармен диалогтық қатынастарға түсу кезінде жүзеге асырылады. Бірлескен қарым-қатынас негізінде білім алушы-білім алушы, оқытушы-оқытушы, білім алушы-оқытушы арасында өзара құрметтеу, мойындау, түсіне білу, сыйластық әрекеттері пайда болып, толеранттық пен мейірімділік көзқарастары қалыптасады.[1, 345 б.]

Елбасы Нұрсұлтан Назарбаев «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласында «Табысты болудың ең іргелі, басты факторы білім екенін әркім терең түсінуі керек. Жастарымызға басымдық беретін межелердің қатарында білім әрдайым бірінші орында тұруы шарт. Себебі, құндылықтар жүйесінде білімді бәрінен биік қоятын ұлт қана табысқа жетеді», деп тайға таңба басқандай алдымызға тартты [4]. Себебі, инновациялық әлеуетті жеткізуші және құнды ресурстарды жүзеге асырушы – жастар. Сондықтан жастардың психикасы әр нәрсеге төзімді, кез келген жағдаяттан шыға білетін, қоршаған орта өзгерістеріне тез бейімделетін, қабілетті, білімді болғаны абзал.

Әдебиеттер

1. Адамгершілікке тәрбиелеу әліппесі / Ред. Бақарған, И.А.Каиров, О.С.Боғданова. – Алматы: Мектеп, 1988. – 345 б.
2. Әмірханов Қ.Ж. «Болашақ ұстаздардың педагогикалық мәдениетін қалыптастыру» атты студенттердің III ғылыми-практикалық конференциясының материалдары. Семей: Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті, 2015. – 81-82 б.

3. Бодров В.А. Когнитивные процессы и психологический стресс / Психологический журнал. – 1996. – № 17. – 64-74 б.
4. Мемлекет басшысының «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласы.12 сәуір, 2017
5. Мемлекет басшысы Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы Қазақстан жолы – 2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ. 17.01.2014 Posted on 17.01.2014 / Leave a comment

ВОСПИТАНИЕ ДОЛЖНО БЫТЬ НАЦИОНАЛЬНЫМ, А ОБРАЗОВАНИЕ МИРОВЫМ

Э.Н. Нурашева, Б.И. Байгундинова

В этой статье представлена одна из шести направлений статьи Президента Республики Казахстан «Модернизация будущего через духовное возрождения», в котором особое внимание уделяется новому приоритету совершенствования системы образования. Представлены формы и методы психологической помощи со стороны педагога, в целях модернизация сознания, образования и науки, осуществления национальной личности и для адаптации будущих специалистов, воспитания молодежи с устойчивой психикой, с духовными ценностями имеет большое значение, которые идут в ногу со временем, в темпе технологического века в чьих руках будущее страны. В статье говорится о том, что требование специалистов высшего профессионального образования должны иметь более высокий уровень обучения и воспитания, а так же в подготовке будущих специалистов и всесторонней подготовки учителя, так как в настоящее время XXI век является веком инновационных технологии.

Ключевые слова: *возрождение духовных ценностей, национальное самосознание, национальное воспитание, стресс, психотерапия, психопрофилактика в организациях*

EDUCATION MUST BE GLOBAL, AND UPBRINGING MUST BE NATIONAL

E.N. Nurasheva, B.I. Baigundinova

In this article published from one chapter of six lines of the President's article of RK " Modernization of future though spiritual revival», in which special attention is given to the new priority of improvement of the educational system. They presented forms and methods of : developing of thinking, consciousness of education and science in order to realization of national identity, psychological assistance for adapting youth and future professionals to technological century and they reported our future is in clever ,stable psyche young people. The article says that the demand of specialists of higher professional education should have a higher level of education and training, as well as in the training of future specialists and comprehensive training of the teacher, since at present the XXI century is the century of innovative technology.

Key words: *revival of spiritual values, national consciousness, national education, stress, stress, psychotherapy, psycho-prophylaxis in organizations*

МРНТИ:14.85.81

А. Айтбекулы, Ж.Т. Мукаев

Государственный университет имени Шакарима г. Семей

К ВОПРОСУ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ГЕОГРАФИЧЕСКИХ ИНФОРМАЦИОННЫХ СИСТЕМ В ШКОЛЬНОМ ГЕОГРАФИЧЕСКОМ ОБРАЗОВАНИИ

Аннотация: *В данной статье выявлена актуальность использования геоинформационных систем (ГИС) в современном обществе, рассматриваются вопросы использования и применения геоинформационных систем в сфере образования. Даны краткие сведения об истории возникновения ГИС, а также информация об основных программных обеспечениях осуществляющих работу с географическими базами данных или же ГИС (геоинформационные системы). В статье указывается значимость*

внедрения ГИС в систему образования в частности в средних общеобразовательных школах республики Казахстан. Также представлены некоторые высшие учебные заведения и организации, которые занимаются исследованиями и подготовкой специалистов по данной технологии. На основе проделанного научного исследования, авторами выделяется логическое умозаключение, что геоинформационные системы являются новым звеном в преподавании географии в школе.

Ключевые слова: Геоинформационные системы, образование, карта, дистанционное зондирование Земли.

В современном мире процесс глобальной информатизации настолько глубоко проник во все сферы человеческой деятельности, что у общества возникает потребность в овладении информационно-коммуникативными технологиями (ИКТ), вследствие этого, перед образованием, как средой формирующей информационную культуру и грамотность, ставятся новые задачи в развитии навыков использования различных информационно-коммуникативных средств. Эту потребность можно удовлетворить на уроках географии при использовании геоинформационных систем (ГИС). Помимо всего этого использование ГИС позволит повысить интерес у школьников к географии как к предмету изучения, показать значимость науки, также выведет преподавание географии на совершенно новый уровень.

ГИС в современном мире приобретает все большую популярность в жизни общества. Под ГИС понимают аппаратно-программный комплекс, обеспечивающий сбор, обработку, отображение и распространение пространственно-координированных данных, интеграцию данных, информации и знаний о территории для их эффективного использования при решении научных и прикладных задач [1]. Применяется она в различных сферах человеческой деятельности.

Перечень современных программных продуктов ГИС достаточно разнообразен и обширен. В нем можно насчитать более двух десятков программ, относящихся к профессиональным или к настольным ГИС. Среди наиболее распространенных: ГИС MapInfo Pro, Arc/INFO, ArcView GIS, GeoMedia, WinGIS, GeoGraph/ GeoDraw, ГИС «Панорама» и некоторые другие [2].

История ГИС берет своё начало с конца пятидесятих годов прошлого столетия. За пятьдесят лет пройдено несколько этапов, позволивших создать самостоятельно функционирующую сферу геоинформационных технологий. Основные достижения в геоинформационной картографии были получены в США, Канаде и Европе. Многие важные идеи, касающиеся ГИС, возникли в стенах Лаборатории компьютерной графики и пространственного анализа Гарварда. Из этой лаборатории вышло несколько ключевых фигур ГИС индустрии: это Говард Фишер (Howard Fisher) – основатель лаборатории и программист Дана Томлин (Dana Tomlin), заложившая основы картографической алгебры, создав знаменитое семейство растровых программных средств Map Analysis Package - MAP, PMAP, aMAP. Наиболее известными и хорошо зарекомендовавшими себя программными продуктами Гарвардской лаборатории являются:

- SYMAP (система многоцелевого картографирования);
- CALFORM (программа вывода картографического изображения на плоттер);
- SYMVU (просмотр перспективных (трехмерных) изображений);
- ODYSSEY (предшественник знаменитого ARC/INFO) [3].

Одной из основных задач ГИС является визуализация пространственной информации. Эта задача позволяет решить одну из актуальнейших проблем в преподавании географии – развитие географического представления. Карта – очень эффективный и информативный способ хранения, представления и передачи географической информации. Использование электронных карт позволяет увидеть и оценить закономерности и взаимосвязи, которые практически не поддавались анализу при использовании традиционных подходов работы с картами. При использовании ГИС легко можно изменить вид карты наложением различных тематических слоев, визуализация может быть также дополнена трехмерными изображениями, отчетными документами, фотографиями. Таким образом, наглядно-образная функция дает возможность учащимся расширить и обогатить круг географических представлений по средствам чувственного восприятия, делает обучение более доступным,

развивает наблюдательность, мышление и познавательные способности, помогает более глубокому и прочному усвоению учебного материала.

Стремительное вхождение геоинформационных и коммуникационных технологий в нашу жизнь стало возможным благодаря широкому распространению персональных компьютеров и созданию сети интернет.

Вопрос о роли современных информационных, а в последнее время и коммуникационных технологий в деле совершенствования и модернизации сложившейся образовательной системы остается актуальным на протяжении последних двух десятилетий [4]. Наибольшую остроту он получил в ходе внедрения в практику учебного процесса относительно недорогих и поэтому доступных персональных компьютеров, объединенных как в локальные сети, так и имеющих выход в глобальную сеть Интернет.

Определяющим фактором развития и популяризации ГИС в образовании является соответствующая подготовка педагогических кадров. На сегодняшний день не каждый учитель географии имеет навыки работы с базами данных и ГИС.

Во всем мире быстро прогрессирует геоинформатика – новая отрасль науки, техники и производства. Геоинформационные системы завоевывают признание и популярность также и в нашей стране. В Казахстане научно-исследовательской деятельностью с применением ГИС технологии занимаются нижеследующие учебные заведения и организации: «КазНУ имени Аль-Фараби», ТОО «ЦДЗ и ГИС «Терра», АО «Национальная компания «Қазақстан Ғарыш Сапары», ТОО «Казахстанский Центр геоинформационных систем».

В «Казахском национальном университете имени Аль-Фараби» имеется кафедра «картографии и геоинформатики», где ведется подготовка специалистов по следующей специальности: «Геодезия и картография» – 5В071100 [5].

Одной из целей АО «Национальная компания «Қазақстан Ғарыш Сапары» является формирование условия гарантированного получения качественных координатно-временных и навигационных услуг потребителям информации глобальной навигационной спутниковой системы на территории Республики Казахстан [6].

Основными направлениями деятельности ТОО «Центр дистанционного зондирования и геоинформационных систем «Терра» является: предоставление комплекса услуг в сфере охраны окружающей среды, природоохранного и экологического проектирования, природопользования и недропользования, лесного хозяйства и озеленения, разработки и внедрения дистанционного зондирования Земли и географических информационных систем, проведение научных биологических, географических, геологических и экологических исследований [7].

ТОО «Казахстанский Центр геоинформационных систем» является ведущей компанией на территории Республики Казахстан по предоставлению комплексных услуг в области геоинформационных технологий, а так же официальным дистрибьютором по распространению программного обеспечения лицензированного под торговой маркой ESRI [8].

Согласно типовой учебной программе по предмету «География» для 7-11 классов уровня основного среднего образования по обновленному содержанию во всех классах в разделах «Картография и географические базы данных» предусмотрена работа с использованием ГИС-технологии [9]. В целях обучения по данной программе указывается, что учащиеся должны уметь: использовать возможности электронных картографических ресурсов согласно теме исследования (чтение цифровых карт, определение с их помощью расположение местоположения, количественных и качественных показателей географических объектов и территорий, их характеристика и анализ); объяснять особенности геоинформационных методов и геоинформационная система (ГИС) технологий, их связи с другими науками и отраслями производства; составлять по теме географические базы данных с применением компьютерных программ; составлять тематические картосхемы с применением компьютерных программ. Поэтому, возникает необходимость подготовки будущих учителей географии к работе с ГИС-технологиями и дистанционным зондированием Земли.

Суммируя все вышесказанное можно констатировать, что использование ГИС в преподавании географии облегчит педагогический процесс, определит его новые возможности в подаче материала. ГИС является мощным инструментом, позволяющим расширить и углубить знания, развить географическое представление. Специалисты в

области ГИС будут востребованы в обществе, а также иметь перспективы получения престижной, высокооплачиваемой работы.

Литература

1. Пикалов И.Ю. Необходимость изучения курса «геоинформационные системы» в вузах в условиях информатизации общества // Проблемы и перспективы развития образования в России. – 2010.– № 6. – С. 178-182
2. В. Г. Капустин ГИС-технологии как инновационное средство развития географического образования в России // Педагогическое образование. – 2009. – №3. – С. 68-76
3. Самардак. А.С. Геоинформационные систем. – Владивосток, 2005. – 124 с.
4. Шафиева Э.Т., Гузиева Л.Я. Геоинформационные технологии в образовании как инновационное средство эффективного управления сельскохозяйственным производством // Экономика и управление: анализ тенденции и перспектива развития. – 2014. – № 17.– С. 280-287
5. Кафедра картографии и геоинформатики [Электронный ресурс]: URL: <http://www.kaznu.kz/ru/7129> (дата обращения: 15.11.2017)
6. Деятельность и направление компании [Электронный ресурс]: URL:<https://gharysh.kz/about/activity/> (дата обращения: 15.11.2017)
7. О компании [Электронный ресурс]: URL: gis-terra.kz/o-kompanii/?lang=ru_ (дата обращения: 15.11.2017)
8. О нас [Электронный ресурс]: <http://demo.gis-center.kz/about-us-ru/> (дата обращения: 23.11.17)
9. Типовая учебная программа по учебному предмету «География» для 7-9 классов уровня основного среднего образования по обновленному содержанию. – 2013. – № 115. – 40 с.

МЕКТЕПТІК ГЕОГРАФИЯЛЫҚ БІЛІМ АЛУДА ГЕОАҚПАРАТТЫҚ ЖҮЙЕЛЕР БОЙЫНША МАҚАЛАЛАРДЫҢ ҚОЛДАНУ МӘСЕЛЕСІНЕ

А. Айтбекұлы, Ж.Т. Мукаев

Аңдатпа: Мақалада білім саласындағы геоақпараттық жүйе қолдану жөнінде мәлімет берілген. Қысқа түрде геоақпараттық жүйенің қалыптасу тарихы туралы айтылады және де географиялық мәліметтер базасымен жұмыс істеуге арналған бағдарламалар туралы ақпарат берілген. Геоақпараттық жүйенің білім саласында маңызыдылығы көрсетіледі нақты мектептік білім беру саласына бағытталады. Және де осымен бірге Қазақстан Республикасындағы осы салада жұмыс істейтін, білім беретін ұйымдар туралы жазылған.

Түйін сөздер: Геоақпараттық жүйе, білім беру жүйесі, карта, Жерді қашықтықтан зерделеу.

ON THE USE OF GEOGRAPHICAL INFORMATION ARTICLES IN SCHOOL GEOGRAPHIC EDUCATION

A. Aitbekuly, Zh.T. Mukaev

This article discusses the use and application of geoinformation systems in the field of education. Brief information about the history of the GIS, as well as information about the main software supporting the work with geographic databases or GIS are given. The article indicates the importance of introducing GIS into the education system in particular in secondary schools in the Republic of Kazakhstan. Also, some higher educational institutions and organizations are engaged in research and training of specialists in this technology.

Key words: Geoinformation systems, education, map, remote sensing of the Earth

С.С. Маусымбаев, А.Е. Берікбосынова

Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті

ҚҰЗЫРЕТТІЛІК – КӘСІБИ МАМАН ДАЯРЛАУДЫҢ БАСТЫ САПАСЫ

Аңдатпа: Бұл мақала қоғамды ақпараттандыру және жаңа технологиялар дамуының заманауи жағдайында білім беру жүйесіне жоғары білікті мамандарды даярлау міндеті жайлы жақсы айтылған. Қазіргі педагогика ғылымында негізгі базалық ілімдердің бірі «құзыреттілік» болып отыр. Құзыреттілік жаңа әлеуметтік-экономикалық жағдайда аман қалуды қамтамасыз етеді және олар бәсекеге қабілетті маманмен қамтамасыздандырады. Көптеген елдерде құзыреттілікке жаңаша мән бере отырып, білімді жоғары дәрежеге көтергені мәлім. Құзыреттілік еңбек нарығында тұрақты өсіп отырған талаптармен, шапшаң технологиялық өзгертулермен, соның ішінде білімдік және еңбектегі мобильдік өсулермен негізделген. Оқушы жүрегінен орын алатын педагог рухани бай, зиялы және шығармашыл тұлға болуы қажет. Ең керемет деген педагогты есіңе түсіргенде оның тұлғалық бейнесі көз алдымызда ең бірінші тұрады. Ал кәсіби қасиеті екінші орында болады. Педагог өз пәнін жетік – жоғары деңгейде, жан-жақты білгенде ғана шәкірт дайындай алады.

Түйін сөздер: Құзыреттілік, студент, практика, педагогика.

Елбасы Н.Ә.Назарбаевтың «Қазақстанның әлемдегі бәсекеге қабілетті 50 елдің қатарына кіру стратегиясы» Жолдауында «Білім беру реформасы – Қазақстанның бәсекеге нақтылы қабілеттілігін қамтамасыз етуге мүмкіндік беретін аса маңызды құралдарының бірі» – деп атап көрсетуі педагогикалық үдерістің сапасын үнемі арттырып отыруды талап ететіндігін көрсетеді. Сонымен қатар, Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында «Білім беру жүйесінің басты міндеті – ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға, дамытуға және кәсіби шыңдауға бағытталған білім алу үшін қажетті жағдайлар жасау керек» - деп атап көрсетілген. Демек, білім меңгерудің тиімді жолдарын, әдіс - тәсілдерін талмай іздеу – әр педагогтың міндеті. Әрбір педагог жұмыс тәсілі мен формасын, өз педагогикалық технологиясын таңдай отырып, білім алушылардың білімін жетілдіру бағытында жұмыс істеуі керек. Осыған байланысты әр түрлі әдістерді, ақпараттық – технологияларды қолданудың қажеттілігі туындайды [1].

Оқушы жүрегінен орын алатын педагог рухани бай, зиялы және шығармашыл тұлға болуы қажет. Ең керемет деген педагогты есіңе түсіргенде оның тұлғалық бейнесі көз алдымызда ең бірінші тұрады. Ал кәсіби қасиеті екінші орында болады. Педагог өз пәнін жетік – жоғары деңгейде, жан-жақты білгенде ғана шәкірт дайындай алады.

Даярлығы жоғары білікті, кәсіби құзырлы педагог жалпы орта білім беру нәтижесі ретіндегі құзыреттіліктерді өзіндік менеджмент, ақпараттық коммуникативті технологияны меңгерген жеке құзыретті тұлға – студентті қалыптастырады, сондықтан кәсіби даярлықтың арнаулы пәндерді оқыту негізінде іс – әрекеттік және тұлғалық терең бағдарлық тәсілдерін үйлестіре отырып, кәсіби құзыреттіліктерді болашақ маманға меңгерту басты міндет. Үшінші мыңжылдық – құзыреттілік білім беру жағдайында педагогтың инновациялық даярлығын қажет ететін, жаңа формациядағы оқытушының инновациялық іс – әрекетінің кезеңі. Құзыреттілік білім беру жағдайындағы инновациялық үдеріс – нысанның, педагогикалық идеяның, деректер мен тұжырымдардың, теорияның, әдіс – тәсілдердің жаңа сапалық өзгерістерін қамтамасыз ететін үдеріс, қоғамның педагогикалық құндылықтарға сәйкес жаңа ақпараттық технологияны меңгеруі, қолдануы. Қоғамдағы білім беру саласындағы инновациялық үдерістер мен реформалар оқытушының ісіне еңбек жолына – «инновациялық білімді», «ақпараттық даярлықты», «ақпараттық технологияны» және тағы басқа технологияны алып келді. Осы аталған жаңа инновациялық ілімдер нарықтық экономикалық заманда құзыретті бәсекеге сай маман әзірлеуді жүктеп отыр.

Студенттердің кәсіби құзыреттілік мәселелері туралы пікірлер кәсіби маман даярлау мәселелерімен айналысып жүрген отандық және шетелдік ғалымдар, педагогтар, психологтар еңбектерінде көрініс табады.

«Құзыреттілік» түсінігі білім беру саласында 1960-1970 жылдардағы шетел әдебиеттерінде, ал 1980 жылдардың соңында отандық әдебиеттерде кездесті. «Кәсіби құзыреттілік, жете білушілік» ұғымын енгізудің қажеттілігі оның мазмұнының кеңдігімен, интегративтік сипатымен, «кәсіптілік», «біліктілік», «кәсіби мүмкіндіктер» және т.б. түсініктерді біріктіреді [2].

Д.И.Ушаковтың редакциясымен жарық көрген түсіндірме сөздіктің авторлары «құзыреттілік» және «құзырет» сөздерінің арасындағы айырмашылықтарды дәлелдеуге тырысқан. «Құзыреттілік» – хабардар болушылық, абыройлық; «құзырет» – жеке тұлғаның кәсіби қасиеті және қызметтік сипаттардың нақты жиынтығы.

Ғалым С.М.Вешнякованың «Кәсіптік білім беру» сөздігінде: «Кәсіби құзыреттілік «competenens» – қабілетті, белгілі бір саланың тұлғаларының білімінің, білігінің, тәжірибесінің сәйкестігінің мөлшері», -деген анықтама берілген.

Ғалым Дж. Равеннің «Қазіргі заманға қоғамдағы құзыреттілік» атты еңбекте «кәсіби құзыреттілік» терминіне тұлғаның көп қасиеттерін топтайтын ұғым деген анықтама беріледі [3].

Л.М. Митина «құзыреттілік» ұғымына «білім, дағды, білік, сонымен қатар практикада, тілдесімде, жеке тұлғаның өзін-өзі дамытуда қолданатын тәсілдері», – деген анықтама береді [4].

Г.Ж. Ниязова зерттеу жұмысында «құзыреттілік» ұғымына «Білім беру құзырлары – бұл студенттің мағыналық бағдарлары, білімдері, біліктіліктері мен тұлғалық және әлеуметтік іс-әрекетін жүзеге асыруына қажетті нақты анықталған объектілер шеңберіне қатысты тәжірибелерінің жиынтығы», – деп анықтама береді.

Б.Т. Кенжебеков құзыреттілік жөнінде: «Құзыреттіліктің бар-жоғын адам еңбегінің нәтижесіне қарап пайымдау қажет. Кез – келген қызметкер, өз әрекетімен кәсіби іс-әрекеттің түпкі нәтижесіне сай талаптарға жауап беретін жұмыстарды орындаса ғана, кәсіби құзыретті болып саналады» - , деп анықтама береді [5].

Ғалымдардың пікірлерін басшылыққа ала отырып, біз «құзыреттілік» ұғымына – студенттердің жеке тұлғалық психологиялық ерекшеліктеріне байланысты меңгерген білімдерін, дағдыларын мен біліктерін, танымдық және тәжірибелік іскерлігін өмірде дұрыс қолдануы деген анықтама бере аламыз.

Құзыретті маман даярлау мақсатында «білім алушылардың білімдік белсенділігін арттыру технологиясын» пайлана отырып, бұл оқыту технологиясы бойынша білім беру мақсаты студенттерге өндірістік ситуациялар беру арқылы өз бетінше жұмыс жасау қабылетін, дұрыс шешім қабылдау мүмкіндігін қалыптастыру арқылы бәсекеге қабылетті маман ретінде дамуына көмектесу.

Ақпаратты, коммуникативті, әлеуметті-құқықтық құзыреттер педагогтан ақпараттық технологияларды қолдана алу (мультимедиа, смартмедиа, электрондық пошта, интернет) мүмкіндіктерін, бұған қоса студент пен педагог арасындағы байланысын, бірін-бірі түсінуін, топпен жұмыс жасауын, ұйымдастыру басқару шешімдерін дұрыс таба алуын, қолдану қабылеттерінің басым болуын, әлеуметтік қызметтердің маңызын түсінуін, қоғамдық міндеттерге тұрықты қарауын талап етеді.

Педагог ретінде өзіме ақпараттық технологияны меңгеру оны әрбір сабақтарымда қолдану, құзыретті педагог болуымда, сабақ берудегі амал- тәсілдерімді, дидактикалық жинақтарымның түбегейлі жаңаша іс – әрекеттерді жасауыма керекті технология екенін айта кеткім келеді. Ақпараттық технология оқушы мен педагогке бірдей жағдай тудыра отырып:

- пәнге қызығушылыққа
- мамандықты жетік үйренуге
- педагог даярлығын қалыптастыруға, әрі жетілдіруге және түрлендіруге
- іскерлік пен дағдыларды қалыптастыруға бірден бір қажетті технология екені баршаға мәлім десе болады. Жоғарыдағы қажеттіліктерден арнаулы пәндерді оқытуда мынадай себеп- салдар туындайды:
- меңгерген технология өз сабақтарымда қолдануға даяр болуды
- жаңашыл, ізденімпаз педагог болуды
- біліктілігімді, білімімді әрқашан арттырып отыруды
- шығармашыл болуды
- жаңаша өзгерістер енгізуді

– сыни көз – қарасты байытуды
– жетістіктермен кемшіліктерге педагогикалық сараптама жасай білуге
– құзыреттілікті жоғары деңгейге шыңдауға жетелейді десем, қателеспеген болар едім.

Сонымен педагог-психолог, ғалымдардың пікірі бойынша еңбек нарығында бәсекеге қабілетті, кәсіби оңтайлы маманның бойында белгілі бір құзіреттіліктер қалыптасуы қажет:

- бағдарлы құзіреттілік (азаматтық белсенділік, саяси жүйені түсіну, баға бере білу, елжандылық, т.б.);

- мәдениеттанымдылық құзіреттілік (ұлттық ерекшеліктерді тани білу, өз халқының мәдениеті мен өзге ұлттар, әлем мәдениетін салыстыру, саралай білу қабілеті);

- оқу-танымдық құзіреттілік (өзінің білімділік қабілетін ұйымдастыра білу, жоспарлай білу, ізденушілік-зерттеушілік әрекет дағдыларын игеру, талдау, қорытынды жасай білу);

- коммуникативтік құзіреттілік (адамдармен өзара қарым-қатынас тәсілдерін білу, мемлекеттік тіл ретінде қазақ тілінде, халықаралық қатынаста шетел тілінде қатынас дағдылары болуы);

- ақпараттық-технологиялық құзіреттілік (ақпараттық технологиялармен, техникалық объектілер көмегімен бағдарлай білу, өз бетінше іздей білу, таңдай, талдай білу, өзгерте білуді жүзеге асыра білу қабілеті);

- әлеуметтік- еңбек құзіреттілігі (әлеуметтік-қоғамдық жағдайларға талдау жасай білу, шешім қабылдай білу, түрлі өмірлік жағдайларда жеке басына және қоғам мүддесіне сәйкес ықпал ете білу қабілеті);

- тұлғалық өзін-өзі дамыту құзіреттілігі (отбасылық еңбек, экономикалық және саяси қоғамдық қатынастар саласындағы белсенді білімі мен тәжірибесінің болу қабілеті) [6].

Сонымен, кәсіби құзыреттілік дегеніміз ең алдымен студенттің функционалдық сауаттылығы мен кез-келген мәселені дұрыс шеше білу қасиетінен көрініс табады. Студент қоғам талабына сай өзін-өзі үздіксіз жетілдіріп отыратын, кәсіби білімді, жаңа технологияларды меңгерген, ортамен қарым-қатынасқа тез бейімделе алатын, ұйымдастырушылық қабілеті жоғары, тәжірибесі мол, т.б. қасиеттерді жинақтағанда ғана кәсіби құзыретті маман бола алады.

Студенттің кәсіби құзыреттілігі кәсіби және жеке сапалардан құралады. Кәсіби құзыретті маман деп өзінің педагогикалық әрекетін жоғары дәрежеде жүргізе алатын, қарым-қатынасқа әрдайым дайын, педагогикалық үдерісте үнемі оң нәтижелерге қол жеткізіп отыратын маманды атауға болады.

Әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасы Президенті Н.Ә. Назарбаевтың «Қазақстан-2050» Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауы. Астана, 14 желтоқсан, 2012ж.
2. Ш.Х. Құрманалина, Б.Ж. Мұқанова. Педагогика. – А., 2007
3. Равен Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация. М., 2002
4. Митина Л.М. Психология профессионального развития учителя. – М., 1998
5. Омарова Л.Т. Кредиттік оқыту жүйесінде студенттердің кәсіби құзыреттіліктерін қалыптастырудың педагогикалық шарттары
6. Сенкибаева А.Т. Мұғалімнің кәсіби құзырлығын дамыту // Білім берудегі менеджмент, №4, 2009

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ ПЕДАГОГА – ОСНОВНОЙ ИНСТРУМЕНТ ЭФФЕКТИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

С.С. Маусымбаев, А.Е. Берикбосынова

В этой статье говорится о том, что педагог является основной фигурой при внедрении в практику различных инноваций, и для успешной реализации в новых условиях поставленных перед ним задач должен обладать необходимым уровнем профессиональной компетентности и профессионализма.

Нам всем необходимо осознать сегодня, что мы находимся на пике модернизации образовательного процесса, идет активное обсуждение системы ценностей и в

качестве приоритетной в равной степени для всех субъектов образования выделяют компетентностный подход. Школа не должна научить на всю жизнь – школа должна научить учиться всю жизнь и эффективно использовать полученные знания на практике, т.е. развивать необходимые в дальнейшем ключевые компетентности, уровень сформированности которых, конечно же, зависит и от компетентности учителя. Именно компетентный педагог обеспечивает положительные и высокоэффективные результаты в обучении, воспитании и развитии учащихся.

Ключевые слова: компетентность, студент, практика, педагогика

PROFESSIONAL COMPETENCE OF THE TEACHER IS THE MAIN TOOL FOR EFFECTIVE EDUCATION

S.S. Maussymbayev, A.E. Berikbossynova

This article states that the teacher is the main figure in the introduction of the practice of innovation, and for successful implementation in the new environment of the set tasks must have the necessary level of professional competence and professionalism.

We all need to realize today that we are at the peak of modernization of the educational process, there is an active discussion of values as a priority equally for all subjects of education allocate the competence approach. The school should not teach for life – schools should teach to learn throughout life and to effectively use the acquired knowledge in practice, i.e. to develop further competences, and the level of development which, of course, depends on the competence of teachers. It the competent teacher provides a positive and highly effective results in training, education and development of students.

Key words: competence, student, practice, pedagogy

МРНТИ: 39.01.99

Ж.Н. Искаков, Ж.Т. Мукаев

Государственный университет имени Шакарима города Семей

К ВОПРОСУ ОРГАНИЗАЦИИ ШКОЛЬНЫХ ТУРИСТИЧЕСКИХ МЕРОПРИЯТИЙ

Аннотация: В данной статье указана актуальность проведения туристических слетов и мероприятий для учащихся средних общеобразовательных школ, так как в процессе проведения происходит обучение, воспитание, развитие нравственно-эстетических качеств и разностороннее развитие школьников. Проанализировано научная литература по исследуемой тематике. Выделена и обоснована важность проведения слетов для детей разных возрастных групп. Рассматривается вопрос организации туристических слетов, школьных туристических мероприятий. Приведена информация о методах организации подобного рода мероприятий. Большое внимание уделено организации школьных туристических слетов, дан подробный порядок проведения вышеуказанного рода деятельности. На основе проведенного исследования авторами выделены преимущества исследуемого вида деятельности как и для учащихся так и для педагогов с целью решения ряда педагогических проблем.

Ключевые слова: слет, деятельность, организация, мероприятие, маршрут, пункт

Одним из самых эффективных способов формирования личности является проведение туристических слетов в средних общеобразовательных учреждениях. Данный вид деятельности учащихся способствует развитию у детей здорового образа жизни, спортивной мотивации, туристской культуры, формирует нравственно-эстетические качества, такие как бережное отношение к природе, развивает умение находить пути решения поставленных задач, преодоление препятствий, умение работать в команде, идет интенсивное умственное развитие и т.д. Также учащиеся на практике применяют знания по различным предметам, и, в первую очередь, географии (картографические знания, ориентирование на местности). Организация столь полезного и разнообразного по видам

деятельности, оставляющее у школьников массу ярких впечатлений – серьезная и актуальная проблема для педагогов-географов.

По данным Научно-исследовательского института детей и подростков Академии педагогических наук СССР, школьные уроки физкультуры (дважды в неделю по 45 мин.) дают лишь 11% необходимой детям нормы двигательной активной потребности организма [1]. Для того, чтобы восполнить недостающее требуется внеурочная форма занятий физической культурой, в том числе и туризмом. Кроме физического, туристские мероприятия оказывают и огромное воспитательное воздействие. Занятия туризмом вырабатывают у школьников ценные умения и навыки в разведении костра, приготовлении пищи, ориентировании на местности по компасу, карте. Сталкиваясь с трудностями туристской жизни, они учатся преодолевать их не в одиночку, а коллективом. Кроме того, данный вид деятельности способствует снятию стресса, снижению агрессивности, воспитанию духа здорового соперничества и целеустремленности [2].

На туристском маршруте в работу вовлекаются все основные группы мышц конечностей и туловища. Исключительно благотворно воздействует туризм на сердечно-сосудистую, дыхательную и нервную системы школьников. Длительное пребывание в условиях похода способствует закаливанию организма, повышает его сопротивляемость внешним воздействиям, различным заболеваниям. При движении по пересеченной местности работают мышцы рук, ног, туловища, высокие требования предъявляются к деятельности органов кровообращения и дыхания. Только правильно организованная предпоходная тренировка сделает путешествие праздником для детей [1].

Проведение туристического слета должно быть предусмотрено годовым планом массовых физкультурно-оздоровительных мероприятий. Организация, которая проводит туристический слет, обязана [3]:

1. Создать организационный комитет;
2. Утвердить главную судейскую коллегию;
3. Решить вопросы материально-технического, транспортного, хозяйственного и медицинского обеспечения;
4. Позаботиться о вопросах безопасности;
5. Поставить в известность и получить разрешение местных органов управления, т.е. органов внутренних дел, районного центра эпидемиологии и гигиены, лесного хозяйства, сельского совета, пограничной службы, если слет проводится вблизи государственной границы.

В программу туристских слетов школьников входят соревнования по технике туризма, спортивному ориентированию, контрольный комбинированный маршрут (ККМ), конкурсы [1]. Разработка пешеходного маршрута способствует популяризации пешеходного туризма [4].

Соревнования по ККМ заключаются в самостоятельном прохождении командой за оптимальное время контрольного маршрута, состоящего из нескольких этапов, разграниченных судейскими контрольно-проверочными пунктами (КПП). На этапах маршрута команда должна использовать различные виды ориентирования на местности, выполнить краеведческие и технические задания, преодолеть намеченные по программе естественные препятствия. Обязательный этап соревнований – привал, на котором команда должна организовать питание и отдых. Результат команды выражается суммой баллов, полученных за прохождение всех этапов, преодоление естественных препятствий и выполнение заданий. Места команд определяются по наибольшей сумме баллов [1].

Программа соревнований по ККМ может состоять из следующих этапов:

1. Этапы и задания с ориентированием на местности: ориентирование по открытому маршруту, на маркированной трассе, по обозначенному на карте маршруту с прохождением через КПП; ориентирование по "легенде" (с картой, без карты); поиск объекта по заданному азимуту; привязка (определение непредвиденной точки стояния после входа в лист карты). На этапах с ориентированием могут применяться топографические или спортивные карты.
2. Этапы с преодолением естественных препятствий: подъемы, спуски по крутым травянистым склонам, осыпным склонам, желобу (узким промоинам); траверс склона; преодоление лесной чащи, лесного завала; переход по болоту; преодоление водной преграды различными способами (вброд, по бревну, по качающемуся бревну, с помощью шеста, на лодках, на плоту, вплавь, по навесной переправе, она зависит от физической подготовленности участника [5].

3. Краеведческие и технические задания: нанесение на карту отсутствующего ориентира, отсутствующих подробностей ситуации, топографических характеристик (досъемка); составление кроки участка маршрута; составление характеристики растительности, рельефа; составление метеорологической характеристики; описание отдельных объектов – архитектурных, исторических памятников, геологических обнажений; составление полного технического описания этапа маршрута; определение ширины реки, озера, расстояния до ориентира; определение крутизны склона, высоты дерева.

4. Этапы и задания по навыкам походного полевого быта: организация дневного привала и питания; оказание первой доврачебной медицинской помощи; укладка рюкзаков; установка палатки.

Организационный комитет составляет Положение о проведении туристического слета, разрабатывает и осуществляет план подготовки и организации всех мероприятий. Положение является основным руководящим документом, который составляется в зависимости от содержания, тематики и масштаба слета. Основными разделами Положения являются [3]:

1. Цель и задачи слета;
2. Место и время проведения;
3. Руководство проведением слета;
4. Участники;
5. Программа спортивных соревнований;
6. Конкурсная программа;
7. Порядок определения победителей и призеров;
8. Подведение итогов и награждение команд и участников;
9. Финансирование.

В содержание соревнований обязательно входит предстартовая проверка готовности команд к прохождению контрольного туристского маршрута. Выбор места проведения туристического слета определяется красивой природой, удобством подъезда и подхода участников, а также наличием условий для проведения соревнований по спортивному ориентированию и туристско-прикладным многоборьям. Необходимо, чтобы место для лагеря располагалось в лесу, на берегу озера или реки, было сухим и чистым. Рядом должна быть доброкачественная питьевая вода, а если ее нет – нужно организовать подвоз. Также необходимо позаботиться о заготовке дров для костров. Участвующие команды располагают свои биваки в отведенном месте, в пределах видимости и досягаемости. Палатки организационного комитета, главной судейской коллегии и медицинского пункта устанавливаются в некотором удалении от команд-участниц [3].

Старт команд раздельный. При большом количестве команд-участниц допускается групповой старт (2-3 команды одновременно). При этом первый этап маршрута должен иметь соответствующее количество равноценных вариантов. Не менее чем за сутки до начала соревнований участникам должны быть выданы условия контрольного туристского маршрута, где подробно излагаются его программа, последовательность и параметры этапов, содержание и условия выполнения заданий по краеведению, по навыкам полевого быта, приведены шкала баллов и оценочные требования по каждому этапу и заданию.

При планировании туристской подготовки детей следует учитывать возрастные анатомические и психологические особенности детей. Физиологические исследования детей позволили выявить оптимальные дозировки физических нагрузок в пешеходном однодневном походе (табл. 1.) [1]:

Таблица 1 – Дозировки физических нагрузок в пешеходном однодневном походе детей в возрасте от 11 до 14 лет

Возраст	Протяженность (км)	Носимый груз (кг)
11-12 лет	12	3
13-14 лет	15	4-5

Таким образом, организация туристских мероприятий у детей школьного возраста достаточно сложна. Методика организации подобного рода мероприятий требует использование целого комплекса педагогических методов. Однако данный вид деятельности

имеет ряд названных преимуществ. В процессе проведения происходит обучение, воспитание и разностороннее развитие школьников. В связи с этим организация школьных туристических мероприятий необходима в образовательном процессе. Кроме того решается одна из основных педагогических проблем – развитие функциональной грамотности школьников. Во время мероприятия учащиеся применяют знания по различным предметам. В свою очередь это способствует популяризации пешеходного и спортивного туризма.

Литература.

1. Ганопольский В.И., Безносиков Е.Я., Булатов В.Г. Туризм и спортивное ориентирование. Учебник для институтов и техникумов физической культуры. – М.: Физкультура и спорт, 1987. – 240 с.
2. Лыткина Н.Л. Физкультурно-оздоровительная деятельность как фактор профессионального успеха будущего специалиста // Педагогико-психологические и медико-биологические проблемы физической культуры и спорта., 2008. – № 2(7)
3. Журавский А.Ю. Методические основы проведения туристических слетов со студентами // Здоровье для всех., 2009. – № 1. – С 48-51
4. Николаева О.К, Тарасов А.Е Пеший туризм как уникальный общедоступный вид спортивного туризма // Инновационная наука., 2015. – № 11(2). – С 251-253
5. Соболев С.В., Шубин Д.А., Мезенцева Н.В., Коновалов А.С. Совершенствование методико-технической подготовки туристов-спортсменов на пешеходных дистанциях различного класса сложности // Вестник БГУ., 2012. – № 13. – С 173-178

МЕКТЕПТІК ТУРИСТІК ШАРАЛАРДЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Ж.Н. Искаков, Ж.Т., Мукаев

Бұл мақалада жалпы білім беретін мектеп оқушылары үшін туристік шерулер мен іс-шараларды өткізудің өзектілігі көрсетілген. Өйткені осы процесс барысында оқушылардың білімі, тәрбиесі, моральдық-эстетикалық қасиеттері және жан-жақты дамуы жүреді. Зерттеу тақырыбы бойынша ғылыми әдебиеттер қайта талданды. Әртүрлі жас ерекшеліктері бар топтардың балаларына арналған шеру өткізудің маңыздылығы айқындалып дәлелденді. Мектепшілік туристік іс-шаралар мен туристік шерулерді ұйымдастырудың негізгі мәселелері қарастырылды. Мұндай іс-шараларды ұйымдастыру әдістері туралы ақпарат берілді. Мектепшілік туристік шерулерді ұйымдастыруға көп көңіл бөлініп, іс шараны өткізу тәртібі көрсетілді. Зерттеу барысында педагогикалық мәселерді шешу үшін зерттелген қызмет түрлерінің артықшылықтары атап көрсетілді.

Түйін сөздер: шеру, белсенділік, ұйым, ісшара, маршрут, пункт

TO THE ISSUE OF ORGANIZATION OF SCHOOLTURIST ACTIVITIES

Zh.N. Iskakov, Zh.T., Mukaev

In this article, the relevance of conducting tourist events and events for students of secondary comprehensive schools is indicated, since in the process of teaching, education, development of moral and aesthetic qualities and versatile development of schoolchildren take place. The scientific literature on the research subjects is analyzed. The importance of holding rallies for children of different age groups has been singled out and substantiated. The question of organizing tourist rallies, school tourism events is under consideration. Information is provided on the methods of organizing such events. Much attention is paid to the organization of school tourist rallies, a detailed procedure for carrying out the above-mentioned activities is given. On the basis of the study, the authors singled out the advantages of the type of activity under study, both for students and teachers, with a view to solving a number of pedagogical problems.

Key words: rally, activity, organization, event, route, point

Г.Қ. Нүрекенова, Ж.Т. Мукаев

Семей қаласы Шакәрім атындағы мемлекеттік университеті

ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРЕТІН МЕКТЕПТЕРДЕ БЕЙІНДЕУ СЫНЫПТАРЫНДА «МЕДИЦИНАЛЫҚ ГЕОГРАФИЯ» ЭЛЕКТИВТІ КУРСЫН ОҚЫТУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

«Сабақ жасөспірімдердің интеллектуалды өміріне құр сабақ болып қоймас үшін, ол қызықты болуы шарт. Осыған қол жеткенде ғана мектеп жасөспірімдер үшін рухани өмірдің тілеген ошағына, мұғалім осы ошақтың құрметті иесі мен сақтаушысына айналады»

В. А. Сухомлинский.

Аңдатпа: Бұл мақалада жалпы білім беретін мектептерде жаратылыстану-математикалық бағыттағы 10-11 сынып бағдарламасына география пәніне қосымша «Медициналық география» элективті курсы енгізу қарастырылды. Элективтік элективті курс мақсаты айқындалып, оқытудың әдістері мен формалары, оқу бағдарламасы, тақырыптық – оқу жоспары және жоспарға сәйкес жаңа әдістер мен құралдарды пайдалана отырып сабақ жоспары құрастырылды. Курсты оқыту нәтижесінде оқушыларға адамзат тарихындағы медициналық-географиялық ұғымының қалыптасуы, табиғи және әлеуметтік – экономикалық факторлардың адам денсаулығына әсері және соған байланысты туындайтын жеке ауру түрлері мен оның жер бетінде таралуын туралы мәлімет беріле отырып оқушылардың пәнді ынтасымен оқуға мүмкіндік береді, сонымен қоса, әртүрлі танымдық қызығушылықтарын дамытады, базалық білімін толықтырады. Курс арқылы қазіргі оқу пәндерін оқыту барысында оқушыларға жаңа құралдар мен әдіс-тәсілдерді енгізудің ерекшеліктері мен маңыздылығы көрсетілген.

Түйін сөздер: Медикалық география, нозогеография, медицина, денсаулық, қоршаған орта, рекреация, Б.Рамаццин, энцефалит

Қазақстандық білім беруді жаңғыртуда элективті курстардың рөлі артып келеді. Өйткені олар жалпы білім беретін мектептерде бейіндік оқытуды іске асыруға ықпалын тигізеді. Қазіргі таңда мектеп түлектерінің білім сапасы мен алынған білімдерді өмірлік тәжірибеде қолдануда бірқатар кедергілерге кездесіп жатады. Осыған байланысты мектептегі жоғарғы сыныптарда география пәнінің алдында мүлдем басқа мақсаттар мен міндеттер анықталады: география мамандығы бойынша білімін жалғастыру үшін бұл пәнді болашақ мамандық ретінде таңдаған оқушыларды дайындау, географиялық емес профилге бағытталған қоғамының түрлі салаларын географиямен байланыстыра отырып рөлі мен орнын қалыптастыру. Элективті курсқа тән басты маңызды ерекшелік – курс кез-келген тақырыпта болуы мүмкін, яғни жалпы білім бағдарламасына сай немесе басқа бағытта.

Қазіргі заманғы мектептегі география пәні бағдарламаларының мазмұнында қоршаған ортаның адамның денсаулығына байланыстылығы, яғни адам экологиясы іс жүзінде қарастырылмайды. Сондықтан жоғарғы сынып оқушыларына «Медициналық география» элективті курсы бағдарламасын ұсынып, өткізуге болады [1].

«Медициналық география» элективті курсының бағдарламасы жаратылыстану-математикалық бағыттағы 10-11 сынып оқушыларына арналған.

Бағдарлама курсы 17 сағатқа есептелген. (Кесте 1) [2].

Элективті курстың мақсаты – географияның адам денсаулығындағы мәселелеріне қатынасын ашу, оның жағдайының қоршаған орта сапасына тәуелділігі, сонымен қатар оқушыларға медициналық-географиялық зерттеулерді таныстыру.

Кесте 1 – Тақырыптық оқу жоспары

№ р/с	Курс тақырыптары	Сағат саны	Оның ішінде	
			дәріс	Семинар, практика
1	Кіріспе	1	1	
2	Медициналық – географиялық түсініктерді қалыптастыру	4	2	2
3	Медициналық – географиялық зерттеу әдістері	1	1	
4	Адамның денсаулығы және оны қоршаған орта факторлары	3	1	2
5	Ауруларды, табиғи және әлеуметтік – экономикалық факторларды тудыру	3	1	2
6	Емдік және рекреациялық ресурстар	3	1	2
7	Нозогеография (аурулар географиясы, белгілі бір аумаққа)	1	1	
8	Қорытынды сабақ	1		
	БАРЛЫҒЫ:	17		

Міндеттері:

- ғылым негіздерін меңгерту.
- оқушылардың өзінің жергілікті жерінде экологиялық және әлеуметтік-экономикалық мәселелерді шешуде позитивті ойлауын дамыту.
- жекелеген аурулардың географиялық заңдылықтарын және олардың таралу картасын құрастыруды оқыту.
- төтенше жағдайларға адамды бейімдеу мәселерелін қарастыру;
- «Денсаулық және қоршаған орта» мәселелері бойынша пәнаралық байланысты жинақтау;
- кейбір аурулардың себептерін анықтау.

Оқытудың әдістері мен формалары: оқушының танымдық белсенділіктерін арттыратын іздеу және зерттеу әдістері; жобалық-зерттеу қызметі, оқушының шығармашылық ынтасын арттырудың интерактивті әдістері (эвристикалық әдістер, оқу диалогы, іскерлік ойындар, проблемалық тапсырмалар әдістері), оқушылардың интернет-ресурстармен, әртүрлі ақпарат көздерімен өзіндік жұмыстары.

Оқушылардың танымдық қабілетін дамытуды ұйымдастыру формалары: жеке, топтық, ұжымдық

Сабақты оқыту формасы: интерактивті дәрістер, семинар, жағдайды жобалау мен іскерлік ойындар элементтерімен сабақтар, дәстүрлі емес сабақтар, біріктірілген сабақтар, шығармашылық жобаларды қорғау сабақтары.

Курсты құрудың принциптері:

Жұмыс бағдарламасы Н.Н. Баранский, Т.П. Герасимов, П.В. Иванов, М.К. Ковалевский, К.В. Пашканг, К.Ф. Строевтың және т.б. еңбектерінде көрсетілген географиялық ілімінің теориялық негіздеріне сүйенеді [2].

Курстың әдістемелік негізін – оқушылардың шығармашылық әрекетін қалыптастыруда басты факторы болып табылатын жеке-тұлғаның қарым-қатынасы құрайды.

Жеке-тұлғалық іс-әрекет оқытудың мынадай ұйымдастыру процесін ұсынады: білім алушының жеке басына топтастырылған және оның өзіндік ерекшелігі мен субъективті тәжірибесінің танымдық қызығушылығы негізінде оқушылардың өзінің жергілікті жерін зерттеудегі оқу тапсырмаларын шешу (танымдық, шығармашылық, зерттеу және т.б.).

Элективті курстың мазмұны өздік жұмысы барысында түрлі ақпарат көздерін қолдануда оқушы қабілетінің әртүрлі түрлерін ұсынады. Курсты меңгерге отырып оқушылар жеке зерттеу жұмыстарын орындауға мүмкіндік алады. Курсты аяқтағаннан кейін оқушылардың жобаларының таныстырылымы мен қорғауы өткізілуі мүмкін [3].

Сіздерге «Медициналық география» элективті курсының тақырыптық жоспарына сәйкес «Медициналық-географиялық түсінігі» тақырыбына арналған жаңа әдістері мен құралдары қолданылған сабақтарының бірін ұсынамын.

3 -сабақ		
Сабақтың барысы	Мұғалімнің қызметі	Оқушының қиметі
Сабақтың тақырыбы	Медициналық-географиялық түсінігі	
Мақсаты	Медициналық-география түсінігінің дамуы, адам денсаулығы және оған қоршаған ортаның әсері және жеке ауру түрлері мен оның жер бетінде таралуын, оған әсер ететін факторлар туралы мәлімет бере отырып оқушылардың білімдерін қалыптастыру.	
Міндеттері	– Сабақ барысында ежелгі кезеңнен бастап географияның және медицинаның даму кезеңдерін көрсету, медициналық-география түсінігінің Ежелгі Рим, Ежелгі Иран, Ежелгі Қытайда дамуы туралы ақпаратты меңгеруін қамтамасыз ету. – Оқушылардың танымдық қызығушылығын арттыру, оқушылардың шығармашылық ойлау қабілетінің дамуыту, дүниетанымын кеңейту. – Өз денсаулығына деген жауапкершілікті арттыру.	
Құрал-жабдықтар:	Оқу құралы, А4 парағы, стикерлер, фломастерлер	
Сабақтың типі	Жаңа оқу материалын меңгерту және бекіту.	
Ұйымдастыру кезеңі Оқушылардың сабаққа дайындығын тексеру	1. Салемдесу. 2. Психологиялық дайындық. Сабаққа дайын оқушылар қолдарыңды көтеріңдер, қолдарыңды бастарыңа түсіріп сипап «Мен-ақылдымын» деп айтыңдар. Біз сабақты бір-бірімізге жақсы тілек айтумен бастаймыз. Мен саған жақсылық тілеймін, ал сен маған жақсылық тілейсің. Егер қиындық туса – ман саған көмектесемін. Мен біздің көңіліміз көтеріңкі болғанына қуаныштымын. Сабағымыз өте қызықты және тартымды өтеді деп ойлаймын. 3. Мұғалім жеребе тастау арқылы үш топқа бөлініп отыруды сұрайды.	1. Мұғалімге амандасады. 2. Мұғалімнің тапсырмаларын орындайды. Бір-біріне жақсылық тілейді. 3. Оқушылар түрлі түсті қағаздардағы таратпаларды таңдайды да 3 топқа бөлінеді.
«Үй тапсырмасын тексеру» кезеңі № 2 Слайд	Оқушылардың еркі бойынша бірнеше шағын шығармаларды тыңдауды ұсынады. Тақырыптар: Медициналық-география түсінігі Медициналық-географиялық зерттеулер Ежелгі Рим, Ежелгі Иран, Ежелгі Месопотамия өркениеттерінде дамуы Медициналық географияны зерттеген ғалымдар Шығыс Қазақстанның экологиялық жағдайы Адам денсаулығына әсер ететін табиғи факторлар Шығыс Қазақстанда пайда болған қауіпті аурулар	Берілген тақырыптарға бойынша оқушылардың шағын шығармаларын тыңдау.
«Түсіну» кезеңі Мәтінмен жұмыс.	Бұл кезең білу, түсіну, қолдану, жинақтаудан тұрады. Топтарға сұрақтар қойылады. Оқушылар жауаптарын айту арқылы диаграмманы ашады. Медициналық-география нені зерттейді? Медициналық-географияның негізін қалаған ғалым? Медициналық-географияның дамуына үлес қосқан ғалымдар? Медициналық-географиямен байланысты ғалым салалары? Аурулардың географиялық таралуына әсер ететін факторлар? Ең алғашқы қауіпті аурулар таралған аймақтар?	Әр топтан еркімен оқушылар шығып сұрақтарға жауап беріп диаграмманы толтырады. Оқушылар жауаптары: Табиғи орта мен аймақтың өмір сүру жағдайын, табиғи жағдайлардың, ластанған ауаның адам денсаулығына әсерін, аурулардың жер бетінде таралуын зерттейді. • XVII ғ италяндық дәрігер Б.Рамацин (1633-1714) Медициналық-география саласында ғылыми-зерттеу жұмыстары 18 ғасырда басталды. Медициналық-географиясының дамуына ағылшын ғалымдары С. Хеннен, Х. Маршалл, Франц Ш. Буден т. б. көп еңбек сіңірді. 1915 ж. орыс эдидемиологы Н. А. Гайский тұңғыш рет чума ауруының таралу ошақтарын зерттеді.

		• Медициналық-география зерттеулерінде эпидемиология, микробиология, гигиена, патология ғылымдары, физикалық және экономикалық география, әсіресе ландшафттану салалары үлкен роль атқарады. • Табиғи (климатқа, азық-түлікте кейбір химиялық элементтердің артық не жетіспеуіне т. б.) және әлеуметтік (тұрмыстың материалдық жағдайына, халықтардың мәдени-рухани деңгейіне, дәстүрлі тамақтануына т. б.) • Адамдардың көптеген аурулары жер шарының тек белгілі бөліктерінде ғана таралатындығы ертеден белгілі болған. Мыс., қызба ауруы Оңтүстік Америка мен Африка елдерінде, лейшманиоз Кавказ атырабы сияқты ыстық өңірлерде, тырысқақ Үндістанда және оған көршілес Азия елдерінде кездескен.		
«Шақыру» кезеңі «Сенемін, сенбеймін» қабылдауы	Мұғалім 3 топқа кесте таратады. Топтар ақылдасып кестені толтырып, әр топтан бір оқушы шығып жауап береді.	Шығыс Қазақстан облысының экологиялық жағдайы	Адам денсаулығына әсер ететін табиғи факторлар	ШҚО-да па болған қау аурулар
		Оқушылар кестеге өз жауаптарын жазып, қорғайды.		
Қимылдық ойын жүргізу. «Ми гимнастикасы»	Басты тербету (жаттығу ойлау процесін ынталандырады): Терең демалындар, иықтарыңды бос ұстап, бастарыңды төмен салбыратындар. Тыныс алудың көмегі арқылы қысым кеткенше басты екі жаққа кезек баяу тербетіндер. Иегіміз мойынымыз босаңсыған кезде кеудемізге иілген сызықты сызып тұрады. 30 секунд орындау.	Мұғалімнің берген жаттығуын орындайды.		
Оқу материалын «Бекіту» кезеңі.	Тест сұрақтарына жауап беруді тапсырады Дұрыс жауапты таңдаңыз: <i>Тест:</i> 1. <i>Ежелгі Римдік медициналық білім қай ғалымның іліміне негізделеді:</i> А) Галленнің Б) Аристотелдің В) Гиппократтың* 2. <i>Ежелгі Римде кеңінен таралды:</i> А) хирургия Б) травология* В) терапия 3. <i>Ежелгі қай мемлекетте аурудың алдын алуда «Ауырып ем іздегенше, ауырмаудың жолын ізде» дегенге үлкен көңіл бөлінді?</i> А) Ежелгі Китай Б) Ежелгі Тибет В) Ежелгі Иран* 4. <i>Медициналық- география нені зерттейді?</i> А) Экономикалық жағдайды Б) Физикалық жағдайларды В) Табиғи жағдайлардың адам денсаулығына әсерін*	Тест тапсырмасын орындайды. Жауап кілті: 1 – В, 2 – Б, 3 – В, 4 – В, 5 – Б, 6 – Б, 7 – В, 8 – А		

	5. Ежелгі Қытайда көптеген аурулардың анықтамасы диагностикада басты рөл атқарды? А) қан қысымының Б) тамыр соғуының* В) естудің 6. Медициналық – география терминін енгізген ғалым? А) Х. Маршалл Б) Б. Рамацин* В) С. Хеннен 7. Кене шағудан пайда болатын қауіпті ауру? А) Қатерлі ісік Б) Трихинеллез В) Энцефалит* 8. Шығыс Қазақстан облысындағы ірі өндіріс орталығы А) Өскемен* Б) Семей В) Зырян	
«Қорытынды» кезеңі	Спикерлерге топтың әр мүшесінің жұмысына баға беруді ұсынады.	Спикер баға береді.
«Рефлексия» кезеңі	Сөз тіркестерін тандап, оларды аяқтауды ұсынады	Балалар дөңгеленіп тұрып тақтадағы рефлексиялық сөз тіркестерін тандап, сөйлемді аяқтап ойларын жеткізеді: 1. Мен бүгін ... үйрендім 2. ...қызықты болды. 3. ... қиындық туғызды 4. Мен ... тапсырманы орындадым 5. Мен енді ... білемін 6. Мен ... туралы білім алдым. 7. Мен ... үйрендім 8. Мен ... жақсы жауап бердім 9. Мен ... жасай алдым 10. Мен... байқап көремін 11. Сабақ менің өміріме ... берді 12. Мен... білгім келді

Осылайша «Медициналық география» элективті курсын оқыту нәтижесінде оқушыларға адамзат тарихындағы медициналық-географиялық ұғымының қалыптасуы, табиғи және әлеуметтік – экономикалық факторлардың адам денсаулығына әсері және соған байланысты туындайтын жеке ауру түрлері мен оның жер бетінде таралуын туралы мәлімет бере отырып оқушылардың пәнді ынтасымен оқуға мүмкіндік беру, сонымен қоса, әртүрлі танымдық қызығушылығын дамыту, базалық білімін толықтыру және тереңдету сияқты түрлі функцияларды орындайды. Элективті курс, бізге арнайы пәндерді оқытуда оқу процесінде оқушыларға жаңа құралдар мен әдіс-тәсілдерді енгізуде қажет екенін көреміз.

Әдебиеттер

1. Карюгина Марина Леонидовна, «Медицинская география» в профильных классах общеобразовательной школы /[Электронный ресурс], 2015. – Режим доступа: korilkaurokov.ru.
2. Кучер, Т.В., Беляева, Т.К. Программа курса «Медицинская география» (11 класс) (для школ медицинского профиля) // География в школе. – 1994. – № 2. – С. 31-34
3. Кучер Т.В., Колпащикова И.Ф. Медицинская география. Учебник для 10–11 классов профильных школ. – М.: Просвещение, 1997. – с. 1 -27
4. Ресурсы Интернета. (<http://dereksiz.org/medicinali-geografiya-peni-bojinsha>)

ОСОБЕННОСТИ КУРСА ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ В «МЕДИЦИНСКОЙ ГЕОГРАФИИ» В ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ШКОЛАХ ОБЩЕГО ОБРАЗОВАНИЯ.

Г.К. Нурекенова, Ж.Т. Мукаев

В данной статье рассматривается обучение «медицинской географии» в общеобразовательной средней школе по естественно-математическому направлению,

по программе 10-11 классов, предмет «География», дополнительно элективный курс «Медицинская география». Определена цель курса, учебный план, тематический учебный план. В соответствии с планом были разработаны новые методы и инструменты обучения.

Ключевые слова: Медицинская география, нозогеография, медицина, здоровье, окружающая среда, рекреация, Б.Рамаццин, энцефалит

PECULIARITIES OF THE EDUCATIONAL TRAINING COURSE IN "MEDICAL GEOGRAPHY" IN EDUCATIONAL SCHOOLS OF GENERAL EDUCATION.

G.K. Nurekenova, Zh.T., Mukaev

This article provides for an elective course "Medical Geography" in the secondary school in the natural-mathematical directions for the program of 10-11 classes to the subject of geography. The goal of the course, the curriculum, the thematic curriculum and the plan in accordance with the plan were determined using new methods and tools.

Key words: Medical geography, nosogeography, medicine, health, environment, recreation, B. Ramazzin, encephalitis

FTAMP: 29.01.33

С.С. Маусымбаев, Г.С. Тусуп

Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті

БОЛАШАҚ МҰҒАЛІМДІ ДАЯРЛАУДА ФИЗИКАЛЫҚ ҰҒЫМДАР МЕН ТЕРМИНДЕРДІҢ АТҚАРАТЫН РӨЛІ

Аңдатпа: Мақалада қазіргі физика ғылымының ауқымы кеңейіп, оның сан алуан салаларының жедел дамуына байланысты физикалық терминдерді жүйеге келтіру – кезек күттірмейтін маңызды мәселелердің бірі екендігіне, түсіндірме сөздіктер бір тілдің негізгі сөз байлығын қамти отырып, сол тілдің әдеби тілінің нормасын, тілдің ғылым саласындағы қолданысын қалыптастыру, физика терминдеріндегі олқылықтарды орнына келтіру мақсатындағы түсіндірме сөздіктеріне қойылатын талаптар жайлы қарастырылған. Сонымен қатар мектеп оқушыларына физика терминдерінің орысша-қазақша түсіндірме сөздігі арқылы физиканы оқыту мәселелері, оларды қалыптастыру жолдары мен әдістемелері, физикалық теорияларды және құбылыстарды, физикалық заңдылықтардың мәнділік мазмұнын ашып беретін терминдерді оқушының санасында қалыптастыруда ізденіс әрекетін ұйымдастыру, олардың танымдық қызығушылығын арттыру, мәселелерді тану және оны шеше білу дағдысын қалыптастыру негізге алынған.

Түйін сөздер: физикалық ұғым, оқушы, мектеп, терминдер, түсіндірме сөздік, физиканы оқыту.

«Қазақстан – 2050» Стратегиялық құжатында Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаев мемлекеттік қызметтің барлық саласын қамти отырып, елімізді дамытудың, әрбір қазақстандықтың, әрбір отбасының, жастардың және келешек ұрпақтың мүддесін қорғаудың нақты жолдарын ұсынды. Бұл жолдағы негізгі бағдарымыз – Стратегияны орындаудың бес жылдық кезеңді қамтитын маңызды міндеттерін атап көрсетті. Әр кезең сайын экономиканың жаңа белестерін бағындыру әрбір бес жылдықтың нақты нәтижесі болып табылады. Әсіресе, индустриялық - инновациялық даму, шағын және орта бизнесті дамыту, агроөнеркәсіптік кешен, білім-ғылым салалары осы Жолдаудың ең салмақты тұстары екені сөзсіз. Мәселен, жолдауда білім саласына айырықша көңіл бөлінген.

Қоғамда туындап жатқан әлеуметтік – экономикалық өзгерістерге сәйкес білім беру мақсаты мен мазмұны, міндеттері әлемдік деңгейге сәйкес келетін біліммен қаруланған оқушылар дайындауды қажет етеді. Жас ұрпақты жан-жақты жетілген, ақыл парасаты, өресі биік, өз Отанын сүйетін азамат етіп тәрбиелеудегі басты тұлға – ұстаз. Қазіргі таңда жемісті еңбегімізбен шығармашылық ізденісіміз арқылы ғана реалды жаңару жолына шыға аламыз.

Әдетте, термин сөздер белгілі бір саланың мамандарының арасындағы қарым-қатынас кезінде, ғылыми академиялық еңбектер жазуда қолданылады. Бірақ біз ақпараттық қоғамда өмір сүріп жатқандықтан, кейбір ұғымдар мен идеяларды қарапайым халыққа жеткізу, түсіндіру проблемалары туындайды. Сол саланың мамандары болмаса, халық түсініксіз терминдерді қабылдай алмайды. Физика туралы әңгімелеу үшін, оны оқып үйрену үшін арнайы сөздерді – терминдерді пайдалануға тура келеді.

Ал термин жасау, жасалған терминдерді қалыптастыру – үнемі қадағалап, реттеп отыруды қажет ететін өте жауапты жұмыс. Олай болмаған жағдайда терминологиядағы жүйеліліктің, реттіліктің бұзылары сөзсіз, терминологиямыздағы бірізділіктің сақталмай әр автордың өзінше термин жасап, термин қолдану жұмысының әлсіздігінен, өкілетті орындардың өз қызметін тиісті деңгейде атқара алмай отыруынан деп білген жөн.

Ғылыми ұғымдардың белгілері мен қасиеттерін жақсы білу үшін, ең бірінші кезекте олар классификацияланады. Классификация – ғылыми ұғымдар мен құбылыстарды класқа, түрге, бір сөзбен айтқанда топ-топқа бөлу деген сөз. Классификациялау кезінде жалпы ұғым мен жалқы (жеке) ұғымдарда ара жігі ажыратылады. Мысалы: күш – жалпы ұғым, ал құраушы күш, тең әсерлі күш немесе қорытқы күш дегенде – жалқы ұғымдар [1]. Жалпы ұғымдар – туыстық атауды, ал жалқы ұғымдар – түрлік атауларды құрайды.

Кез келген ғылым саласындағы ғылыми ұғымдар терминдермен беріледі. Ғылым саласын ілгері дамыту, ғылыми ұғымдарды жүйеге түсіру – оның терминологиясын дамыту деген сөз немесе керісінше, белгілі бір ғылым саласының терминологиясын дамытуды, оның терминдерін жүйеге түсіруді – сол ғылым саласын дамыту деп ұғу керек.

Осыдан келіп, термин дегеніміз не? – деген сұрақ туындайды. Термин дегеніміз – ғылыми ұғымдарды дәл білдіретін, тек сол ғылым аясында ғана қолданылатын арнайы сөздер мен сөз тіркестері [2].

Әрбір ғылыми термин екі түрлі қызмет атқарады. Оның бірі – термин ғылыми ұғымның атын білдіреді, екіншісі – сол ұғымның мағынасын, мағынасын өз бойына жинақтайды. Бұл екі қызметтің арасында ажырамас байланыс бар. Ол байланысты – ғылыми ұғым мен сол ұғымды бейнелейтін термин арасындағы байланыс деп атайды. Әдетте бұл байланыс ешқашан үзілмеу керек.

Бұл жөнінде Л.Л. Кутина: «Терминологиялық жүйелерде байланыстың екі түрі өзара үйлесіп, араласады; түсініктік және тілдік. Терминдер жүйесіндегі түсініктік қатынастар – басты және ұйымдастырушы болып табылады; термин-сөздер жалпысөздер жүйесіне көптеген өзгерістер еңгізіп, бірін жойып, екіншісінің мәнін, үшіншісінің бағытын өзгертеді» [3], – дейді. Әдетте біз ғылыми ұғым, термин және оның анықтамасы (дефинициясы) деп саралап жатамыз. Бұл «үштіктің» ғылым үшін маңызы зор. Өйткені ғылыми ұғым болмаса, сол ұғымды белгілейтін термин болмайды. Термин болмаса, оның анықтамасы да болмайды.

Әрбір ғылыми ұғымның (заттың, дененің, құбылыстың) толып жатқан қасиеттері мен белгілері болатындығы белгілі. Ғылыми ұғымға анықтама берілгенде сол қасиеттер мен белгілері көрсетілуі керек [2].

Семалар (белгілер) әртүрлі болады. Бір семалар – басты, негізгі семалар. Оларды кейде актуальды семалар деп те атайды. Ғылыми терминдерге анықтама берілгенде бұл басты, негізгі семалар міндетті түрде аталуы керек. Ал, екінші бір семалар: олар – басты емес, көмекші семалар. Анықтама бергенде бұларды атап көрсету шарт бола бермейді. Мысалға жүгінсек, физика ғылымында фотоэффект немесе фотоэлектрлік эффект деген терминді жиі кездестіреміз. Оған «жарық әсерінен заттан электрондардың бөлініп шығу құбылысы» деген анықтама берілген. Бұл құбылыс қатты, сұйық және газ тәрізді заттардың бәрінде де байқалады [1].

Егер талдар болсақ, көрсетілген анықтамада 5-6 сема бар: 1) «құбылыс» – жалпы сема; 2) «бөлініп шығады» – жалпы сема; 3) «заттардан (бөлініп шығады) – жалпы сема; 4) «қатты, сұйық және газ тәрізді (заттардан бөлініп шығады)» – негізгі сема емес; қосымша сема; 5) «электрондар (бөлініп шығады)» – жеке сема; 6) «электронды жарық әсерінен бөлініп шығады» – жеке сема.

Әдетте толық анықтаманы студенттер, магистранттар, ғалымдар үшін береді де, ал қысқа жалпылама анықтаманы мектеп оқушылары үшін пайдаланады. Мысалы, Күш – денелердің механикалық өзара әсерлерінің өлшеуші болатын физикалық шама [2]. Күш өрістің денеге әсерінен де туады. Күшке кейде: «Күш – масса мен үдеудің көбейтіндісіне тең»

[2], – деген қарапайым (жалпылама) анықтама беруге болады. Жылдамдық термині де осы сияқты. Жылдамдық – жолды жүруге кеткен уақыт қатынасымен өлшенетін қозғалыс шамасы [2]. Бұл анықтаманы қарапайымдандырып: «жылдамдық – жолдың (қашықтықтың) уақытқа көбейтіндісіне тең» деуге болады [3].

Түсіндірме сөздік жасаушылар анықтамаға мынадай талаптар қояды:

- 1) Ұғым мен құбылыстың ең басты белгілері мен қасиеттері толық қамтылуы керек;
- 2) Анықтамада ұғымның мағынасы әрі дәл, әрі толық ашылуы тиіс;
- 3) Анықтамада тиісті ұғымның қандай ұғымдар жүйесіне жататындығы (жалпы сема), сол ұғымдар жүйесінен қандай айырмашылықтары бар екендігі (жеке семалар) көрініп тұруы міндетті;
- 4) Анықтамада ұғымның жанама (қосымша) белгілері көрсетілмеуі қажет;
- 5) Анықтамада артық сөз, артық тіркес болмауы керек;
- 6) Анықтамада мүмкіндігінше жатық, тілге жеңіл, түсінікті болуы керек;
- 7) Анықтаманың грамматикалық және стильдік жағынан нормаға сай болуы шарт т.б.

[3].

Егер бұл талаптар орындалса, кез келген ғылыми ұғымға берілген анықтамалардың (дефинициялардың) көпшілікке ұғынықты да түсінікті болары сөзсіз.

Физиканың ғылыми тілін, заңдары мен теорияларын оқып үйрену үшін қолданылатын арнайы сөздерді терминдер деп атайтыны белгілі. Ал, физикалық құбылыстар мен заңдылықтардың мәнділік мазмұнын ашып беретін терминдер физикалық ұғымдар деп аталатынына назар аударылуы керек. Терминдер деген ұғыммен жалпы білім беретін орта мектепте физиканы оқығанда 7-сыныптан бастап танысады. Оқулықтың басында «Физикалық ұғымдар» деген тақырыпты өткенде осы физикалық терминдерге аса назар аударылады. Оқушылар олардың физикалық мағынасын түсініп қана қоймай, ұғымдарға түсінік бере алуы зерделенеді. Оқушылар физикалық терминдер мен ұғымдарды ажыратып, анықтамасын бере алуы, сонымен бірге өзін өзі тексеру сұрақтарына жауаптар сұралады. Оларды жаңа білімдерге қызықтыру мақсатында әртүрлі әдіс тәсілдерді қолдана отырып, жаңа технологиялардың көмегімен жеткіншектердің меңгеруіне көңіл аударылады. Мектепте жоғары сыныптарға барғанда оқушылар физика пәнінен кванттық теорияның терминдерімен таныса бастайды. Оларға міндетті түрде түсіндірме сөздіктер жүргізіледі. Осы терминдерді жан жақты меңгеру үшін мұғалімдерге көп ізденістерге түсуге тура келеді. Ол үшін мақсатты түрде міндеттері айқындалған, тиімді ұйымдастырылған, жоспарлы түрде өтуіне назар аударылып, оқушылардың білімдерді игеруіне септігін тигізеді.

Қазіргі физика ғылымының ауқымы кеңейіп, оның сан алуан салаларының жедел дамуына байланысты физикалық терминдерді жүйеге келтіру – кезек күттірмейтін келелі мәселелердің бірі болып табылады.

Оқу процесін әдістемелік тұрғыдан жоғары деңгейде қамтамасыз ету физикалық терминдерді, оның ішінде кванттық терминдерді (кванттық теория терминдері) қазақ тілінде қазіргі талапқа сай қайта жүйелеп, кемелдендіруге тікелей байланысты. Осы міндетті шешуге кванттық теория саласындағы белгілі ғалым кванттық теория терминдерінің орысша-қазақша түсіндірме сөздігін құрумен ат салысты, онда кванттық теорияда кездесетін 420-дан астам терминдерге түсініктеме берілген [4].

Түсіндірме сөздікте кванттық теорияға қатысты әрбір терминнің қазақша аудармасын және түсініктемесін берген. Мысалы, кванттық механикадағы негізгі ұғымның бірі спин, оның түсініктемесін былай берді. Спин – микробөлшектің қозғалыс мөлшерінің меншікті моменті. Спиннің классикалық баламасы жоқ, таза кванттық құбылыс және бөлшектің қозғалысына байланысты емес. Мысалы, электронның ауырлық орталығы тыныштық күйде болса да, ол меншікті механикалық моментке ие болады. Осыған байланысты, электрон меншікті магниттік моментке де ие болады. Осы меншікті механикалық момент пен меншікті магниттік момент спиндік момент, ал құбылыстың өзі электронның спині деп алынады. Спин - ағылшын сөзі, ол «айналыс» деген мағынаны береді. Спин ұғымы кванттық механиканың пайда болуына дейін қалыптасқан, сондықтан оны электронның өз осінде айналуы (ұршық тәрізді) ретінде қарастырған. Бұл үлгі көрнекі, бірақ дұрыс емес. Көптеген тәжірибелерге сүйене отырып, Голландия физиктері Г.Уленбек пен С.Гаудсмит мынадай болжам ұсынды: электрон спині Планк тұрақтысының жартылай бүтін санымен өлшенеді және тек екі мәнге ие болады. Электрон спинінің болуы Дирақтың теңдеуінен табиғи түрде шығады. Спинге байланысты

табиғатта бөлшектердің екі түрі кездеседі: бүтін санды спинге ие болатын бозондар мен жартылай бүтін санды спинге ие болатын фермиондар [5].

Осылайша, терминдерге ғылыми түсініктер беру арқылы оқушылардың назарын ғылымға баулып, танымдық әрекеттерін арттыруға өз үлесімізді қосамыз деген ойдамыз.

Әдебиеттер

1. Аққошқаров Е. Физикалық ұғымдарды қалыптастырудың кейбір тәсілдері. Алматы: Мектеп, 1976. – 70 б.
2. Аққошқаров Е. Физикалық термин мен ұғым арасындағы іліктестік // ҚазССР ҒА-ның Хабарлары. Қоғамдық сериясы, 1973. – N 5. – 40-45 б.
3. Кутина Л.Л. Формирование терминологии физики в России. М-Л.: Наука, 1966. – 286 с.
4. Маусымбаев С.С. Кванттық теория терминдерінің орысша-қазақша түсіндірме сөздігі. – Алматы, Республикалық баспа кабинеті, 1993. – 177б.
5. Маусымбаев С.С. Болашақ жаратылыстану пәндері мұғалімін кәсіби даярлау: теория және практика. Монография. Алматы, 2007. – 454б.

ОСОБЕННОСТИ ФИЗИЧЕСКИХ ПОНЯТИИ И ТЕРМИНОВ В ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ

С.С. Маусымбаев, Г.С. Тусуп

Статья взята за основу расширения диапазона нынешней физики и в связи с быстрым развитием различных сфер систематизации физических терминов является одной из первоочередных актуальных проблем, сочетанию достаточной строгости с доступностью, облегчающей практическое усвоение смысла основных терминов, виды толкования физическим терминов, в практике составления толковых словарей существуют определенные требования, предъявляемые к толкованиям, обеспечивающие наиболее адекватное описание значений лексических единиц, существенные особенности толковых словарей в квантовой физике. А так же обучать школьников физическим терминам с помощью а так же организовывать для школьников поисковые деятельности при формировании физических теории и явления, познавать проблемы и восстанавливать навыки их решения.

Ключевые слова: понятие физического, учащиеся, школы, термины, толковый словарь, преподавание физики

FEATURES OF PHYSICAL CONCEPTS AND TERMS USED IN THE PREPARATION OF FUTURE TEACHERS

S.S. Mausumbayev, G.S. Tusup

The article is taken as a basis for the extension of the range of current physics and in connection with the rapid development of various spheres of systematization of physical terms is one of the first urgent problems, to the combination of sufficient rigor with accessibility, facilitate the practical assimilation of the meaning of key terms, types of interpretation, fizicheskij of terms in the practice of compiling dictionaries, there are certain requirements for the interpretation that provides the most adequate description of the meanings of lexical units, significant features of dictionaries in quantum physics. And to teach the students physical terms using and to arrange for students search activities in the formation of physical theory and the phenomenon, discover the problems and fix the skills of their decision.

Key words: the concept of physical, students, schools, terms, explanatory vocabulary, teaching physics

М.Ж. Байжуманов, Н.А. Абишев

Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті

ФИЗИКАНЫ ОҚЫТУДА БЕЛСЕНДІ ӘДІСТЕРДІ ҚОЛДАНУ

Аңдатпа: Бұл мақалада физиканы оқытуда қолданылатын белсенді әдістер негізге алынған. Белсенді оқыту мен оқудың белгілі бір әдісін пайдаланардың алдында мұғалімдер өздеріне әртүрлі сұрақтар қойып, өзінің үдерістегі рөлі мен іс-қимылын ұдайы ойластырып отыруы керек екеніне көңіл бөлінген. Оқушыларға физиканы оқыту үдерісінде әр түрлі белсенді әдістердің түрлерін пайдаланып оқушылардың сабаққа деген қызығушылықтарын ояту қарастырылады. Бүгінгі білім беру жүйесіндегі негізгі мақсат еліміздің өсіп өркендеуіне сай, заман талабына жауап беретін рухани – адамгершілік қасиеттері қалыптасқан, қоғамдық өмірге икемделген, білім және кәсіптің сырларын бойына мұхият сіңірген, салауатты өмір салтын саналы түрде таңдаған өркеніетті, білімді ұрпақ тәрбиелеуде, қазіргі заманғы технологиялардың дамуына байланысты туындаған сабақты өткізу жүйесіндегі әртүрлі белсенді әдістерді енгізу арқылы мұғалімдердің рөлін түбегейлі өзгерту мүмкіндігінің пайда болуы сияқты аспектілер ашылады.

Түйін сөздер: физика, оқушы, мектеп, белсенді әдіс, әдіс-тәсіл, инновациялық әдіс.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңының 11 бабының 9 тармағында оқытудың жаңа технологияларын, оның ішінде кәсіптік білім беру бағдарламаларының қоғам мен еңбек нарығының өзгеріп отыратын қажеттеріне тез бейімделуіне ықпал ететін кредиттік, қашықтан оқыту, ақпараттық коммуникациялық технологияларды енгізу және тиімді пайдалану міндеті қойылған [1].

Қазақстан Республикасының Президенті Нұрсұлтан Назарбаевтың «Болашақтың іргесін бірге қалаймыз» атты Қазақстани халқына Жолдауында «Біз білім беруді жаңғыртуды одан әрі жалғастыруға тиіспіз. Бүгінде мектептерді компьютерлендіру толықтай аяқталды. Орта білім берудің 12 жылдық моделі енгізілуде. «Өмір бойы білім алу» әрбір қазақстандықтың жеке кредосына айналуына тиіс» делінген [2].

Қазір әлемде болып жатқан қарқынды өзгерістер әлемдік білім беру жүйесін қайта қарауды қажет етеді. Өте жылдам дамып жатқан әлемде білім саласындағы саясаткерлер үшін де, жалпы мектеп үшін де, соның ішінде мұғалімдер үшін де ең басты, маңызды мәселе «XXI ғасырда нені оқыту керек?»

Бүгінгі білім беру жүйесіндегі негізгі мақсат еліміздің өсіп өркендеуіне сай, заман талабына жауап беретін рухани - адамгершілік қасиеттері қалыптасқан, қоғамдық өмірге икемделген, білім және кәсіптің сырларын бойына мұхият сіңірген, салауатты, қоғам, мемлекет және отбасы алдындағы жауапкершілігін сезінетін, салауатты өмір салтын саналы түрде таңдаған өркеніетті ұрпақ тәрбиелеу.

Бала бойында өзіне деген сенімділігін тудыра отырып, оқыту процесіне сабақ беру және сабақты ұйымдастырудың тиімді әдіс- тәсілдерін енгізу қажет. Мұғалімдер жүргізіп отырған белсенді әдістер мен тәсілдер, бұл тәжірибелік жұмыстың нәтижесі мұғалімдердің көшбасшылығын нығайту әдісі болып табылады. Белсенді оқыту мен оқу әдістерін таңдау, пайдалану және әзірлеу – оңай жұмыс емес, өйткені мұғалімдерде қандай да бір тәсілді қолданардың алдында көптеген сұрақтар туындайды:

- Осы сабақ білім алушылардың жасына сәйкес келе ме?
- Сыныпта қандай балалар жиналған, олардың қабілеттерінің деңгейлері әртүрлі, саны, жынысы және т.б.
- Жекелеген оқушыларда жоспарлау барысында ескерілуі тиіс белгілі бір мұқтаждық, өзіндік мән-жайлар бар ма?

Белсенді оқыту мен оқудың белгілі бір әдісін пайдаланардың алдында мұғалімдер өздеріне әртүрлі сұрақтар қойып, өзінің үдерістегі рөлі мен іс-қимылын ұдайы ойластырып отыруы керек. Оқушыларға физиканы оқыту үдерісінде белсенді әдістерді пайдалану, оқушының физика пәніне деген қызығушылығын оятуда көп әсерін тигізеді.

Топтық жұмыс арқылы оқушы өз ойын еркін жеткізіп, көшбасшы болуға ұмтылады. Оқушылар алған білімдерін толық жеткізе алуы керек. Өзгерісті сабаққа топтық жұмыстарды енгізуден бастау кең ауқымды жоба.

Оқушылардың тіл мәдениетін жетілдіруде топтық жұмыстардың пайдасының мол екеніне тәжірибе кезінде байқалады. Сонымен қатар топтық жұмыстар оқушылардың еркіндікке, шынайылыққа, әділеттілікке, ынтымақтастыққа, жауапкершілікке, сенімділікке бейімдейді және ең бастысы олардың сабаққа деген белсенділігі артады. Мәселенің шешімі ретінде сабақ барысындағы топтық жұмысты алуға болады. Топтық жұмысты енгізу оқушыларда оң көзқарас тудырады, оқушы сабақ арасында өз ойын толық жеткізіп, мақсат қою және рефлексия дағдыларын жетілдіреді. Егер де оқушыда білім алуға деген ниет пен дағды қалыптастырса, сонда ғана жоспарланған нәтижелердің сапасын көтеруге әсер етеді [3].

Мұғалімдердің көпшілігі білім беру технологияларын пайдаланады. Сабақта мұғалімнің басты міндеті оқушыларға тақырыпты өзіне оңтайлы бірегей тәсілдерімен меңгерту. Сабақ үстінде оқыту әдіс – тәсілдері көп, бірақ оқушылардың білім – білік дағдыларын қалыптастырушы әдіс – тәсілдердің ішінен тиімдісін таңдап алып оны сабақта қолдану мұғалімнен жоғары шеберлікті талап етеді.

Топ мүшелері бірлесіп жұмыс жасау керек сонда ғана нәтижелі жұмыс болады. Жоспарлаған жұмыстар жүйелі орындалса, оқушының белсенділігі арттады. Мұғалімдерді жаңа технологияларды меңгеруге ынталандырамыз. Өткізген сабақтарының нәтижесін көріп ынтасы артады. Кез-келген пән мұғалім өзі топта, жұпта жұмыс жасап үйренсе, онда ол мұғалім алдында отырған оқушыны да үйретеді [4].

Тұлғаның өзіндік өмірлік ұстанымы оның қоғамдық байлыққа деген пікірінен, іс әрекетінен, қоғамдық қызметінен, өмірге деген көзқарасынан білінеді, сондай – ақ іс әрекеті мен сөз ұғымының бірлігінен, адамның алға қойған мақсатты орындаудағы белсенділігінен, теорияның белгілі мақсатқа ұмтылған әрекеті, мазмұнды, көлемді танымдық қолданылатын, шығармашылықты арттыратын, білімді меңгерудегі оқушының өзіндік үйренуі, дағды мен шеберліктің қалыптасуы оларды тәжірибеде қолдануға бағытталған.

«Интерактив» сөзі ағылшынның «interact» сөзінен шыққан. «Inter» – бұл өзара, «act» – әрекеттесу деген мағынаны білдіреді. Интерактивті сөзі бұл бір нәрсемен (мысалы, компьютермен немесе біреумен, адаммен әңгімелесу) диалог түрінде өзара әрекет етуге қабілеттілік дегенді білдіреді. Интерактивті оқыту әдістеріне оқушыларды білім алу және өңдеуге жағдай жасайтын әдістер жатады. Олардың ішінде белгілері – «Әуе шары», «ПАЗЛ», «ДЖИГСО», «БББ», «Үлкен шеңбер», «Миға шабуыл»№

1. ӘУЕ ШАРЫ. Бұл әдісті жоспарлау құралы ретінде пайдалануға болады. Ол оқушыларда проблемаларды салыстырып, оның салдарын болжау, белгілі бір іс-шараны жоспарлап, ұйымдастыруда құрылымдық тәсілді қолдану дағдыларын қалыптастыруға мүмкіндік береді. Оқушылар тақтаның немесе қабырғаның жанында, болмаса топтар үстел басында жұмыс істей алады.

2. ПАЗЛ. Бұл әдіс жаңа топтар үшін «мұзжарғыш» ретінде, командалық тапсырма, ақпарат жинақтау құралы ретінде, белгілі бір тақырыпқа кіріспе немесе алдағы жоспарлау, шешім қабылдау немесе егжей-тегжейлі пікірталас жүргізуге түрткі болатын, жетелейтін алғашқы қадам ретінде қолданылуы мүмкін. Ол сабақтың қызықты өтуіне ықпал етіп, балалардың оқуға деген ынтасын арттыруға көмектеседі. Осы әдіске ұқсас тапсырма қажет болса, «Ойтамыздықты» қарауға болады. Оқушылар пазлдың келесі бөлігін табу үшін кабинеттің ішінде еркін жүрулері керек. Сондай-ақ алдын ала бөлінген топ өз пазлдарын партада жинастыра алады. Мысалы, физикадағы зертханалық жұмыстағы қауіпсіздік:

- Зертхана ішінде қозғалу кезіндегі екі маңызды ережені жазыңыз.
- Сізге зертханада кездесуі мүмкін бес қауіпті жазыңыз.
- Уақиғаны болдырмау үшін үш алдын алу шарасын көрсетіңіз.

3. ДЖИГСО. Бірқатар сұрақтармен жұмыс істеудің құрылымдық әдісі, сонымен қатар ұжымдық жұмысқа ықпал етеді. 3-4 адамнан тұратын топтарға арналған контейнерлер бөлме ішінде қойылады. «Джигсо» әдісінің артықшылығы – топта жұмыс істеуге арналған құрылым ұсынып, сөйлеу және тыңдау дағдыларын дамытуды қамтамасыз ететіндігі.

4. БББ (Білемін – Білгім келеді – Білдім). Бұл әдіс оқушылардың өздерінің қазіргі білім деңгейін, оларда қандай олқылықтар бар екенін анықтауға; өз оқуының табысты болуын

қамтамасыз ету мақсатында жоспарлауға және зерттеуден кейін қандай жаңа ақпарат зерделенгенін талдауға арналған стратегия ретінде пайдаланылады. Бұл әдіс игерілген білімге негізделеді және командалық жұмыс пен қарым-қатынас жасау дағдыларын дамытады.

5. Үлкен шеңбер. Үлкен шеңбер әдісін сұрақтың жауабын тез табу керек болған жағдайда қолдануға болады. Осы форманың көмегімен мысалы, физика сабағындағы проблемаларды шешуге болады. Жұмыс үш кезеңнен тұрады.

Бірінші кезең. Топ үлкен шеңбер болып отырады. Мұғалім мәселені ұсынады.

Екінші кезең. Белгілі уақыт ішінде әрбір оқушы жеке осы мәселені шешудің жолдарын қағаздарына жазады.

Үшінші кезең. Шеңбер бойынша әрбір оқушы өз ұсыныстарын ұсынады, топ бұл ұсыныстарды сынамай тыңдайды, және әңгіме бойынша тақтаға жызылып тұратын ортақ шешімге қосу, қоспауға дауысқа салады.

6. «Миға шабуыл» әдісі. Миға шабуыл әдісі мүмкіндігінше көп идеяларды жинақтау, ғылыми немесе оқуға қатысты мәселелерді шешу, студенттердің шығармашылық ойлауын дамыту, ынтымақтастықты дамытуда қолданылады.

Миға шабуыл – топ мүшелерінің белгілі бір тақырып бойынша белсенді жұмыс істей отырып, соған қатысты айтылған идеяларын өз ішінде талқылап, ортақ келісімге келгендерін негіздеп жазып ұсыну әрекеті. Бұл әрекет жүргізуші тарапынан нақты белгіленген уақыт көлемінде орындалуы шарт. «Миға шабуыл» соңында жеке адам немесе топтар айтылған ойлардан жалпы қорытынды жасау үшін процестің нәтижесін қарастырады [5].

Инновациялық оқыту әдістері де белсенді әдістерге жатады. Олардың артықшылығы оқушылардың білімді мықты меңгеруі, икемділігі мен дағдысын көтеруде ғана емес, белсенділігін және өздігінен танып-білу қабілеттерін жоғарылату. Педагогикалық әдебиеттерде мысалға айтар болсақ Мыңбаева А.Қ., Сәдуақасова З.М. оқу құралында 50 ден аса инновациялық оқыту әдістері көрсетілген. Оның ішінде маңыздыларының саны ерекше. Мысалға айтар болсақ, мектепте физика пәнін меңгеруге мынандай инновациялық әдістерді қолданып, сабақты қызықты әрі түсінікті өткізуге болады. Бұлар «Грозди» әдісі, «Кубик» әдісі, «Сұрақ-Жауап» әдісі, «Мозаика» әдісі, «Эвристикалық сұрақтар» әдісі, «Гипотеза» әдісі, «Егер де» әдісі, «Білім ағашы» әдісі, «Зерттеу» әдісі, «Модельдеу әдісі», «Үшбұрыш әдісі», «Өрмекшінің торы» әдісі және тағы басқа әдістер [6].

Оқушылардың сабақ барысында «Масса және күш» тарауын меңгеруін тексеруде және оқушылармен кері байланыс ретінде «үшбұрыш» әдісін пайдалануға болады. Бұл әдістің мәні мен мазмұнын қорытындыласақ, оқушылар кілтті сөздерді табу үшін мұғалім үш көмек сөз айтады. Келесі кілтті сөздерді мысалға келтіреміз:

Сөз 1. Масса

Көмек сөз 1. Өзара әрекеттестік құбылысымен байланысты физикалық шама.

Көмек сөз 2. Физикалық аспап көмегімен анықтауға болады.

Көмек сөз 3. Денелердің өзара әрекеттесу кезіндегі жылдамдықтарының өзгеру дәрежесін анықтайды.

Сөз 2. Күш

Көмек сөз 1. Физикадағы негізгі ұғымдардың бірі.

Көмек сөз 2. Сандық мәнімен және бағытымен сипатталатын физикалық шама.

Көмек сөз 3. Денелердің өзара әрекеттесуін сипаттайтын физикалық шама.

Осы тәрізді «Өрмекшінің торы» әдісі де оқушылармен жұмыс жасағанда, өрмекшінің торы арқылы кілтті сөздерді табуы, оқушылардың өз бетімен ізденулеріне түрткі болады.

Қорыта айтқанда, бүгінгі сабақ дәстүрлі сабақтан өзгеше, ал ертеңгі сабақ бүгінгі сабақтан жақсы болуы тиіс. Әрбір сабақты түсіндіргенде оқушылардың сабаққа деген қызығушылықтарын оятып, мұғаліммен тікелей қарым-қатынаста болып, сабаққа белсене қатысуы үшін оқытуда осындай белсенді әдістердің түрлерін пайдалансақ сабақ түсінікті, әрі қызықты өтеді.

Қазіргі таңда мектеп қабырғасында алған білімді тіршілік көзіне айналдыра алу, кәсіпкерлікке, іскерлікке үйрену – бүгінгі күннің қажеттілігіне айналып отыр. Заман ағымы осыны талап етуде. Осыған байланысты еліміздің әрбір азаматының физикалық білімі қоғам талабына сай болуы қажет. Орта білім беруді дамыту тұжырымдамасының басты мақсаты – оқушыларды талдау, синтездеу әрі логикалық ойлау қабілеттерін дамыту. Бұл қиын күрделі міндетті жүзеге асырудың бірден-бір түрі – сабақ. Сондықтан сабақ өткізудің тиімді жолдары

мен әдістерін қарастыру мұғалім талабы. Ал, бұл міндеттің орындалуы оқу процесіне педагогикалық талдау жасауды, білім беруді дербестендіру жағына бұруды талап етеді.

Білім берудің маңызды шарты – оқу процесінде оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттыру, өздігінен білім алуға құштарлығын дамыту. Физиканы оқытудың мақсаты, ол бір ғана оқытудың міндетті нәтижесіне жету емес, сонымен қатар физика пәнінен әрбір оқушының біліктілігі мен мүмкіндігін дамытатындай жағдай жасау екенін айта кету керек. Оқуға қызықтырудың басты элементтерінің бірі – нәтижеге жетуге ынталандыру.

Әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы.
2. «Болашақтың іргесін бірге қалаймыз» Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауы, 2011 жыл.
3. Мектептегі тәжірибе кезеңінде орындауға арналған тапсырмалар. Бірінші (ілгері) деңгей. Екінші басылым. "Назарбаев Зияткерлік мектептері" ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығы. 2014 ж., – Б.10-11
4. Бірінші деңгей мұғалімге арналған нұсқаулық. Екінші деңгей. "Назарбаев Зияткерлік мектептері" ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығы, 2014 ж., – Б. 11,16,75.
5. Ильина Т.А., Коржуев А.В. Развитие концепций педагогической технологии. – М., 2001
6. Мынбаева А.К., Садвакасова З.М. Искусство преподавания: концепции и инновационные методы обучения. – Алматы, 2013, – 288с.

ПРИМЕНЕНИЕ АКТИВНЫХ МЕТОДОВ НА УРОКАХ ФИЗИКИ

М.Ж. Байжуманов, Н.А. Абишев

В данной статье рассматриваются активные методы, которые применяются на уроках физики. Раскрываются такие аспекты как появление возможности основательно изменить роль преподавателей с помощью внедрения в систему ведения урока различных активных методов, которые возникли в силу развития современных технологии. Активные методы обучения – это методы, которые побуждают учащихся к активной мыслительной и практической деятельности. Цель обучения – не просто знания, не умения и навыки решать профессиональные задачи, а умение мыслить, размышлять, осмысливать свои действия. Появление и развитие активных методов обусловлено тем, что перед обучением встали новые задачи: не только дать учащимся знания, но и обеспечить формирование и развитие познавательных интересов и способностей, творческого мышления, умений и навыков самостоятельного умственного труда.

Ключевые слова: физика, школа, ученик, активный метод, подход, инновация

APPLICATION OF ACTIVE METHODS ON THE LESSONS OF PHYSICS

M.ZH. Baizhumanov, N.A. Abishev

This article deals with active methods that are used in physics lessons. Such aspects as the emergence of the opportunity to fundamentally change the role of teachers through the introduction of various active methods in the system of conducting a lesson, which arose due to the development of modern technology, are disclosed. Active methods of teaching are methods that encourage students to actively think and practice. The goal of education is not just knowledge, not skills and skills to solve professional tasks, but the ability to think, reflect, and comprehend one's actions. The emergence and development of active methods is due to the fact that new tasks have arisen before learning: not only to give students knowledge, but also to ensure the formation and the development of cognitive interests and abilities, creative thinking, skills and skills of independent mental work.

Key words: physics, school, pupil, active method, approach, innovation

М.С. Джаксегельдинова

Казахский гуманитарно-юридический инновационный университет, г. Семей

ФАКТОРЫ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ АДАПТАЦИИ К ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ МОЛОДОГО СПЕЦИАЛИСТА

Аннотация: В статье проведен анализ факторов успешной адаптации сотрудников к профессиональной деятельности в новых условиях. В новых условиях профессионального развития и сотрудник, имеющий профессиональный опыт, и молодой специалист, могут столкнуться с предъявлением не только новых профессиональных требований и решаемых задач, но и новыми условиями труда, системой отношений в коллективе, обнаруживая при этом некоторые несоответствия между полученными им в процессе обучения теоретическими знаниями и имеющимися профессиональными навыками. Центральное место в исследовании проблемы адаптации занимает вопрос о факторах как совокупность условий и обстоятельств, определяющих темп и уровень, устойчивость и результат данного процесса. Традиционным стало разделение этой совокупности на факторы, отражающие различные стороны производственной ситуации, включая как объективные, так и субъективные моменты, и факторы, характеризующие личность как субъект адаптационного взаимодействия. В качестве основных внешних факторов, влияющих на состояние процесса социально-профессиональной адаптации молодых педагогов и определяющих успешность их функционирования в образовательной среде, были изучены материальное положение молодых педагогов, качество и содержание подготовки учителя, образовательная среда, организация методической работы, семья, СМИ, престиж профессии в обществе, гендер.

Ключевые слова: адаптация, молодой специалист, молодой педагог, образовательная среда, общеобразовательная школа, учитель, педагог-психолог.

Актуальность проблемы социально-психологической адаптации молодых педагогов (к которым мы относим педагогов, проработавших в школе до 3-х лет после окончания вуза) крайне велика, поскольку значительная их часть, изначально ориентированная на работу в школе, покидает ее, проработав от нескольких недель до года, что ухудшает кадровую ситуацию в школе, увеличивает количество «возрастных» педагогов, негативно влияет на смену поколений в педагогических коллективах, порождая массу сопутствующих проблем. Причиной этого явления зачастую становятся значительные сложности адаптации молодого педагога, на которые не обращает внимание администрация общеобразовательной школы. Что, в свою очередь, делает особо значимой проблему изучения факторов, влияющих на успешность социально-психологической адаптации молодых педагогов, и стратегий, которые они для этого выбирают.

Особое внимание в школе должно уделяться профессиональной адаптации молодых педагогов.

Статистика неумолима: за последние годы педагогический состав школьных учреждений стремительно «стареет». Вот почему перед руководителями, педагогами – психологами школьных образовательных учреждений одной из первостепенных задач является не просто привлечение молодых специалистов, но и, что еще существеннее, утверждение их на педагогическом поприще, профилактика ранних увольнений педагогов по причине сложности прохождения психологической адаптации на этапе их вхождения в профессиональную деятельность и впоследствии неудовлетворенности педагогической деятельностью.

Профессиональная адаптация начинающего учителя в процессе его вхождения в образовательную среду пройдет успешно, если:

- профессиональная адаптация учителя протекает в непрерывной связи с личностным и профессиональным развитием;
- в организации педагогического труда учитываются личностные особенности и уровень профессиональной подготовки;

– материально-техническое обеспечение образовательного процесса соответствует современным требованиям.

Под социальной адаптацией чаще всего понимается приспособление человека к условиям новой социальной среды, вид взаимодействия личности или социальной группы с социальной средой, в ходе которого согласовываются требования и ожидания его участников.

Н.Н. Мельникова, исследуя процесс социально-психологической адаптации, выделила ее содержательные аспекты: обязательное взаимодействие двух или более объектов; наличие дисбаланса, несогласованности между этими объектами в ходе взаимодействия; целью взаимодействия является попытка координации действий между объектами; достижение цели предполагает определенные изменения во взаимодействующих объектах.

Социальная адаптация во многом зависит от факторов, влияющих на нее и стратегий адаптации, которые выбирает сам человек.

Факторы – условия, которые воздействуют на социальные процессы и определяют характер анализируемого явления в целом и его отдельные черты. Под факторами адаптации мы понимаем условия, определяющие течение, сроки, темпы, результаты адаптации.

В случае социально-психологической адаптации это социальные факторы, влияющие на психологическое состояние человека.

Исследованием факторов социальной адаптации и отдельных ее видов занимались А.В. Мудрик, А.А. Реан, С.И. Розум, Е.Г. Черникова и др. А.В. Мудрик исследовал общие факторы социализации и социальной адаптации как ее этапа, влияющие на личность в целом. С.И. Розум, вслед за А.В. Мудриком, занимаясь проблемами социальной адаптации, выделяет мега-макро- мезо-микрофакторы социальной адаптации, относя к мегафакторам вселенную, планету, мир в целом; к макрофакторам - страны, этнос, общество, государство, экономику, политику; к мезофакторам – регион, тип поселения, субкультуру, средства массовой информации; к микрофакторам – семья, ближайшее социальное окружение.

В качестве основных внешних факторов, влияющих на состояние процесса социально-профессиональной адаптации молодых педагогов и определяющих успешность их функционирования в образовательной среде, были изучены материальное положение молодых педагогов, качество и содержание подготовки учителя, образовательная среда, организация методической работы, семья, СМИ, престиж профессии в обществе, гендер.

Внутренние факторы: профессиональный стаж, система ценностей, мотивы выбора педагогической профессии, профессионально значимые качества (наличие/отсутствие), самообразование, самооценка педагогами подготовленности к осуществлению педагогической деятельности (профессиональные затруднения).

Ведущими факторами, влияющими на процесс социально-профессиональной адаптации молодого педагога, определены следующие: престиж профессии учителя, его материальное положение, мотивация, образовательная среда, уровень психолого-педагогической и коммуникативной подготовки учителя.

Престиж профессии учителя в нашей стране напрямую связан с его материальным положением. Есть определенное противоречие между декларируемой заботой об учителе и реальным положением дел в образовании. Предельно низкий уровень заработной платы, низкий престиж профессии учителя в обществе является тем дезадаптирующим фактором, из-за которого многие молодые педагоги уходят из педагогической профессии.

А настоящее время у молодых педагогов существует отсутствие всеобщего разделения традиционных ценностей педагогического труда. Исходя из того, что ценности, связанные с профессиональным статусом молодых учителей, оказались менее значимыми, чем ценности, отражающие личное благополучие и самореализацию, можно заключить, что ценностная система молодых учителей характеризуется слабой направленностью на педагогическую деятельность и не способствует их социально-профессиональной адаптации.

А.А. Майер подчеркивает, что психическая адаптивность определяется рядом составляющих: общим уровнем психического развития, личностными особенностями и

системой отношений, характером и содержанием психологических проблем, позицией личности по отношению к ним.

Анализируя причины снижения адаптационного потенциала у молодых специалистов школы на этапе их вхождения в профессию, многие исследователи выделяют следующие факторы, препятствующие успешной психологической адаптации педагогов: недостаточная профессиональная подготовка, слабая мотивация к профессиональному росту, отсутствие поддержки молодых специалистов со стороны администрации, незрелость профессионально важных качеств личности. Еще одной из причин психологической дезадаптации, является то, что у молодых специалистов школы заранее формируются определенные ожидания и представления об их будущей работе. В том случае, если они оказываются ошибочными или необоснованными, возникнет так называемый дисбаланс между внутренними ожиданиями и новой социальной ситуацией.

Так, Т.Н. Вершинина предлагает рассматривать следующие группы факторов профессиональной адаптации: личностные (демографические характеристики, стаж, жизненный опыт, психологические характеристики, социально-профессиональная направленность); факторы, лежащие за пределами производства (система профориентации и профотбора, система подготовки и распределения кадров, состояние с трудовыми ресурсами, уровень развития социально-бытовой инфраструктуры региона).

И. А. Георгиева, основываясь на эмпирическом изучении адаптации личности в коллективе, предлагает учитывать при изучении профессиональной адаптации следующие факторы:

а) социально-демографические характеристики (пол, возраст, семейное положение, наличие детей и др.), ценностные ориентации личности, ряд психологических свойств личности;

б) комплекс параметров, связанный с видом деятельности группы – это специфические характеристики деятельности и связанные с ними особенности социальной организации коллектива, параметры официальных и неофициальных отношений, бытовые условия и семейный уклад, организация обучения и досуга.

Таким образом, показателем успешной полной адаптации молодых специалистов является степень реализации активной позиции. Ведущий фактор профессиональной адаптации – фактор гармоничной активности работника во всех сферах деятельности. Успешно адаптирующихся молодых специалистов отличают стремление к самоутверждению при адекватной самооценке и высоком интеллекте, самостоятельное разрешение стрессовых ситуаций без проявлений агрессивного поведения, отсутствие дезорганизующего влияния эмоций на продуктивность труда и успешность общения.

Литература

1. Психология адаптации личности. Анализ. Теория. Практика / А. А. Реан, А. Р. Кудашев, А. А. Баранов. – СПб.: прайм-ЕВРОЗНАК, 2006. – 200 с.
2. Реан, А.А. Психология адаптации личности / А.А. Реан. – СПб.: Прайм-Еврознак, 2008. – 479 с.
3. Розум, С.И. Психология социализации и социальной адаптации человека / С.И. Розум. – СПб.: Речь, 2006. – 367 с.

ЖАС МАМАННЫҢ КӘСІБИ ӘРЕКЕТІНЕ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ АДАПТАЦИЯЛЫҚ ФАКТОРЛАР

М.С. Джаксегельдинова

Мақала жаңа кәсіби жұмысқа қызметкерлердің табысты бейімдеу факторларды талдайды. Кәсіби тәжірибесі бар және жас мамандар оларды алу процесінің арасындағы кейбір айырмашылықтар бар ашу, жаңа кәсіби талаптар мен міндеттерді, сондай-ақ, жаңа еңбек жағдайларын ғана емес тапсырумен командада қарым-қатынастар жүйесі тап болуы мүмкін кәсіби даму мен қызметкердің жаңа жағдайында теориялық білім мен кәсіби дағдыларды меңгеру. Бейімделу мәселесін зерттеудің басты бағыты – осы үдерістің қарқыны мен деңгейін, тұрақтылығын және нәтижесін анықтайтын жағдайлар мен жағдайлар жиынтығы факторлары. Бұл халықты объективті және субъективті сәттерді қоса алғанда, өндірістік жағдайдың әр түрлі аспектілерін көрсететін

факторларға және адаптивті өзара әрекеттесу субъектісі ретінде жеке тұлғаны сипаттайтын факторларға айналған. Негізгі сыртқы факторлар жас оқытушылардың әлеуметтік және кәсіби бейімделу процесінің жай-күйі әсер ететін және білім беру ортада олардың жұмыс табысқа анықтау, мұғалім оқыту, білім беру ортасын, әдістемелік жұмысты ұйымдастыру, отбасы, БАҚ, беделін жас мұғалімдер қаржылық жағдайын, мазмұны мен сапасына зерттелді қоғамдағы, жынысындағы кәсіп.

Түйін сөздер: бейімдеу, жас маман, жас ұстаз, білім беру ортасы, білім беретін мектебі мұғалімі, педагог-психолог

FACTORS OF PSYCHOLOGICAL ADAPTATION TO PROFESSIONAL ACTIVITY OF YOUNG SPECIALIST

M. Djaksegeldinova

The article analyzes the factors of successful adaptation of employees to professional activity in new conditions. In the new conditions of professional development, both an employee with professional experience and a young specialist may face not only new professional requirements and tasks being solved, but also new working conditions, a system of relations in the team, while revealing some inconsistencies between the results obtained in the process training in theoretical knowledge and available professional skills. Central to the study of the problem of adaptation is the issue of factors as a set of conditions and circumstances that determine the pace and level, sustainability and result of this process. The division of this population into factors reflecting various aspects of the production situation, including both objective and subjective moments, and factors characterizing the personality as the subject of the adaptive interaction became traditional. As the main external factors affecting the status of the process of social and professional adaptation of young teachers and determining the success of their functioning in the educational environment, the material situation of young teachers, the quality and content of teacher training, the educational environment, the organization of methodical work, the family, media, prestige profession in society, gender.

Key words: adaptation, young specialist, young teacher, educational environment, comprehensive school, teacher, teacher-psychologist

МРНТИ: 15.01.09

А.К. Мукатаева, М.Л. Акпаров

Государственный университет имени Шакарима города Семей

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ ПОНЯТИЯ «ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ ЗДОРОВЬЕ РЕБЕНКА»

Аннотация: Образ жизни семьи можно определить как характерный для той или иной семьи более или менее устойчивый эмоциональный настрой, который является следствием семейной коммуникации, то есть возникает в результате совокупности настроения членов семьи, их душевных переживаний и волнений, отношения друг к другу, к другим людям, к работе, к окружающим событиям. Как отмечено в Послании Президента Республики Казахстан Н.Назарбаева народу Казахстана «Казахстанский путь – 2050: Единая цель, единые интересы, единое будущее» – «наш путь в будущее связан с созданием новых возможностей для раскрытия потенциала казахстанцев. Развитая страна в XXI веке – это активные, образованные и здоровые граждане». В целях реализации глобальных целей государства мы сталкиваемся с проблемой психологического здоровья как отдельного человека, так и малых групп, что касается непосредственно семьи. Семья – основополагающая человеческих взаимоотношений. Изначально в кругу семьи ребёнку прививается навык всех межличностных отношений, норм, правил поведения. Сегодня, находясь в эпицентре стрессов, человеку сложно сохранять самообладание, выдержку, взаимопонимание друг друга, что накладывает значительный отпечаток на внутрисемейные отношения, на воспитание ребёнка, на

поддержку его психологического равновесия. Стоит отметить, что образ жизни семьи является важным фактором эффективности функций жизнедеятельности семьи, состояния ее здоровья в целом. Тема взаимосвязи образа жизни семьи и психологического развития ребенка, рассмотренная в данной работе, по своей актуальности заслуживает внимания не только специалистов в областях психологии, педагогики, но и, прежде всего, родителей, воспитателей детских дошкольных учреждений. С каждым годом возрастает количество детей, у которых проявляются какие-либо признаки психологического нездоровья. Предполагается, что существует зависимость между восприятием ребенком психологической атмосферы в семье и уровнем развития ребенка.

Ключевые слова: семья, ребенок, образ жизни, малая группа, здоровье, психологическое здоровье

Проблема психологического здоровья привлекала и привлекает внимание многих исследователей из самых разных областей науки и практики: медиков, психологов, педагогов, философов, социологов, но только в 1979 году Всемирной организацией здравоохранения было введено понятие «психологического здоровья». Рассматриваемая тема приобрела актуальность в последнее время и вызвала повышенный интерес как у отечественных (М.М. Муканов, К.Б. Жарикбаева Х.Т. Шериязданова Б.Е. Есенгазиева, Ниетбаева Г.Б.), российских (Л.С. Выготского, И.В. Дубровиной, Н.И. Лисиной и др.), так и у зарубежных (А. Маслоу, К. Флейк-Хопсон, К. Хорни и др.) специалистов, что явилось причиной появления большого количества научных статей и литературы по изучению критериев психологического здоровья и нездоровья детей. Существует много подходов к пониманию и решению этой проблемы.

В «Энциклопедическом словаре» термина «психологическое здоровье» нет, но есть просто «здоровье». Очень существенно, что термином «здоровье» обозначается «состояние полного душевного, физического и социального благополучия, а не только отсутствие болезней и физических дефектов». При этом состояние психологического здоровья объясняется условиями психосоциального развития детей.

Здоровье – одна из важнейших ценностей человека. Недаром говорят: «Тысяча вещей нужны здоровому человеку и только одно больному – здоровье». Определение здоровья, данное Всемирной организацией здравоохранения, звучит следующим образом: «Здоровье – это состояние полного физического, психического и социального благополучия, а не просто отсутствие болезней или физических недостатков». Важным в определении здоровья является отношение к нему как к динамическому процессу, что допускает возможность управлять им.

Основываясь на определении ВОЗ, возможно, выделить следующие компоненты здоровья: физическое, психическое, социальное и нравственное здоровье. Здоровье физическое понимается как состояние, при котором у человека имеет место гармония физиологических процессов и максимальная адаптация к различным факторам внешней среды. Социальное здоровье включает в себя деятельное отношение человека к миру, его социальную активность; благополучные отношения с окружающими, наличие дружеских связей; усвоение ценностей общества и выполнение правил, принятых в нем; развитую эмпатию (умение понимать других людей). Здоровье нравственное – это система ценностей, установок и мотивов поведения человека в обществе, этические нормы, правила поведения, духовность, связанная с общечеловеческими истинами добра, любви, милосердия, красоты.

И наконец, здоровье психическое можно определить как «состояние душевного благополучия, характеризующееся отсутствием болезненных психических проявлений и обеспечивающее адекватную условиям окружающей действительности регуляцию поведения».

По мнению О.Хухлаевой обобщенная модель психологического здоровья включает в себя аксиологический, инструментально-технологический, потребностно-мотивационный, развивающий и социально-культурный компоненты.

Аксиологический компонент содержательно представлен ценностями «Я» самого человека и «Я» других людей. Он предполагает осознание человеком ценности, уникальности себя, окружающих, идентификацию как с живыми, так и с неживыми объектами, единство со всей полнотой мира. Из этого вытекает наличие позитивного образа «Я», абсолютное принятие человеком самого себя при достаточно полном знании себя, а

также и принятие других людей вне зависимости от пола, возраста, культурных особенностей. Безусловной предпосылкой этого является личностная целостность, а также умение принять свое «темное начало» и вступить с ним в диалог. Кроме того, необходимым качеством является умение разглядеть в каждом из окружающих «светлое начало», даже если оно не сразу заметно, по возможности взаимодействовать именно с этим «светлым началом» и дать право на существование «темному началу» в другом так же, как в себе.

Инструментальный компонент предполагает владение рефлексией как средством самопознания, способностью концентрировать сознание на самом себе, внутреннем мире и своем месте во взаимоотношениях с другими. Этому соответствует умение человека понимать и описывать свои эмоциональные состояния и состояния других людей, возможность свободного и открытого проявления чувств без причинения вреда другим, осознание причин и последствий как своего поведения, так и поведения окружающих, умение найти ресурсы для действия в трудных ситуациях, решения проблем, умение видеть их обучающие воздействие.

Потребностно-мотивационный компонент определяет наличие у человека потребности в саморазвитии, то есть в самоизменении и личностном росте. Это означает, что человек становится субъектом своей жизнедеятельности, имеет внутренний источник активности, выступающий двигателем его развития. Он полностью принимает ответственность за свою жизнь и становится «автором собственной биографии».

Развивающий компонент предполагает наличие такой динамики в умственном, личностном, социальном и физическом развитии, которая вписывается в границы нормы, присущей данным историческим и культурным условиям, и не создает предпосылок для возникновения психосоматических заболеваний.

Социально-культурный компонент определяет возможность человека успешно функционировать в окружающих его социально-культурных условиях, приобщение человека к национальным духовным ценностям, которые, в свою очередь, являются частью общечеловеческих знаний. Это означает, что у человека присутствует умение понимать людей различных культур и взаимодействовать с ними.

В качестве главных критериев психологического здоровья можно выделить следующие:

- позитивное самоощущение (позитивный основной эмоциональный фон настроения), позитивное восприятие окружающего мира;
- высокий уровень развития рефлексии;
- наличие стремления улучшать качество основных видов деятельности;
- успешное прохождение возрастных кризисов;
- адаптированность к социуму (если это ребенок — то к семье и школе), умение выполнять основные социальные и семейные роли.

Понятно, что представленный образ психологически здорового человека следует рассматривать как идеальный, как эталон. В большинстве своем дети имеют те или иные отклонения от него, и это нормально. Но нередко встречаются существенные нарушения психологического здоровья. Остановимся кратко на наиболее вероятных нарушениях.

В качестве оснований для выделения типов нарушений психологического здоровья мы будем использовать время его появления в онтогенезе и преобладающий стиль реагирования ребенка на внутренний конфликт: активный или пассивный.

Рассмотрим кратко каждое из представленных в таблице 1 нарушений психологического здоровья.

Если следствием развития ребенка в младенчестве является закрепление у него чувства небезопасности, страха окружающего мира, то при наличии активной позиции в поведении ребенка отчетливо проявится защитная агрессивность. Основная функция агрессии в этом случае – защита от внешнего мира, который представляется ребенку небезопасным. Поэтому у таких детей в той или иной форме присутствует страх смерти, который они, как правило, отрицают.

Если же у детей преобладают пассивные формы реагирования на внутренний конфликт, то в качестве защиты от чувства небезопасности и возникающей при этом тревоги ребенок демонстрирует различные страхи, внешне проявляющиеся как страх темноты, боязнь остаться одному дома и т.п.

Таблица 1 – Типология нарушений психологического здоровья

Стиль активный	Время появления и основное содержание внутреннего конфликта	Стиль пассивный
Защитная агрессивность	Младенчество. Чувство небезопасности, стремление к безопасности	Страх уничтожения (смерти)
Деструктивная агрессивность	Ранний возраст. Чувство несвободы, зависимости – стремление к самостоятельности	Социальные страхи (не соответствовать нормам, образцам поведения)
Демонстративная агрессивность	Дошкольный возраст. Чувство одиночества, стремление к близости, сопричастности	Страх самовыражения
Компенсаторная агрессивность	Младший школьный возраст. Чувство неумелости, неполноценности – стремление к ощущению собственной значимости, ценности	Страх взросления
Отрицающая агрессивность	Подростковый возраст. Чувство тревоги от диссоциации, размытости «Я» – стремление ощутить целостность «Я»	Страх самоопределения (страх принятия самостоятельных решений)

Перейдем к обсуждению нарушений психологического здоровья, истоки которых лежат в раннем возрасте. Если у ребенка отсутствует автономность, способность к самостоятельным выборам, суждениям, оценкам, то в активном варианте у него проявляется демонстративная агрессивность, в пассивном – социальные страхи не соответствовать общепринятым нормам, образцам поведения. При этом для обоих вариантов характерно наличие проблемы проявления гнева, поскольку ее истоки также относятся к раннему возрасту.

Детей с социальными страхами легко выделить – они обычно робкие, аккуратные, угождают окружающим, стремятся услышать слова поощрения, а вот деструктивная агрессивность не всегда заметна, поскольку проявляется часто косвенно, в виде насмешек над окружающими, побуждения к агрессивным действиям других, воровства или внезапных вспышек ярости на фоне общего хорошего поведения. Основная функция агрессии в данном случае – стремление заявить о своих желаниях, потребностях, выйти из-под опеки социального окружения, основная форма – разрушение чего-либо.

Результатом нарушения развития ребенка в дошкольном возрасте является формирование у него чувства одиночества из-за невозможности по тем или иным причинам поддерживать близкие эмоциональные отношения со значимыми взрослыми. Тогда активно реагирующий ребенок прибегает к демонстративной агрессивности – привлечению внимания любыми доступными ему способами. В пассивном варианте у него формируется страх самовыражения. Ребенок замыкается в себе, отказывается говорить со взрослыми о своих проблемах. Как правило, через некоторое время становятся заметными телесные изменения: скованность движений, монотонность голоса, избегание контакта глаз. Ребенок как бы пребывает в защитной маске.

Если истоки проблем лежат в младшем школьном возрасте, то ребенок, как правило, испытывает выраженное чувство собственной неполноценности. В этом случае в активном варианте он стремится компенсировать это чувство через проявление агрессии к тем, кто слабее его. Это могут быть сверстники, а иногда даже родители и педагоги. Чаще всего агрессия проявляется в виде насмешек, издевательств, использования ненормативной лексики. Особый интерес при этом представляет унижение другого человека, а негативная реакция окружающих только усиливает стремление ребенка к этим действиям, поскольку служит доказательством собственной полноценности. Можно предположить, что в основе многих форм асоциального поведения лежит именно компенсаторная агрессивность.

Чувство неполноценности в пассивном варианте принимает форму страха взросления, когда подросток избегает принятия собственных решений, демонстрирует инфантильную позицию и социальную незрелость.

Нарушения психологического здоровья, истоки которых лежат в подростковом возрасте, связаны с осложнением протекания нормативного подросткового кризиса, который принято называть кризисом идентичности – представления о себе, своих силах, возможностях, позиции в отношении окружающего мира. В этом случае подросток переживает чувство тревоги из-за невозможности ощутить целостность своего «Я». Тогда при наличии активной позиции – а в этом возрасте она наиболее типична – подросток сопротивляется любым социализирующим воздействиям: отказывается учиться, соблюдать дисциплину на уроках, идти к психологу. Он как бы надевает защитную маску «у меня все хорошо», пряча, прежде всего от самого себя, глубокое чувство тревоги. В наиболее сложных ситуациях подростки полностью теряют ориентацию на будущее и живут одним днем.

В пассивном варианте при внешнем соблюдении норм и правил тоже наблюдается отказ от будущего в форме страха самоопределения, нежелания думать о выборе семейной и профессиональной роли, стремления «цепляться» за родителей и боязни принимать самостоятельные решения.

Итак, мы рассмотрели наиболее типичные проявления нарушений психологического здоровья, возникающих в процессе развития ребенка. Прежде чем переходить к следующей теме, необходимо ответить еще на два вопроса. Может ли один и тот же ребенок в разных ситуациях проявлять либо активный, либо пассивный стиль реагирования? Может ли у него одновременно проявляться несколько нарушений? На оба вопроса ответ утвердительный. Ребенок может, к примеру, быть суперпослушным дома и проявлять деструктивную агрессивность в школе или наоборот. И, конечно, может иметь «набор» нарушений, хотя какое-либо может преобладать.

В «Кратком словаре по социологии» дается толкование термина «здоровье населения», который означает:

1. состояние, противоположное болезни, полноте жизненных проявлений человека;
2. состояние полного физического, духовного и социального благополучия, а не только отсутствие болезней или физических дефектов;
3. естественное состояние организма, характеризующееся его уравновешенностью с окружающей средой и отсутствием каких-либо болезненных изменений;
4. состояние оптимальной жизнедеятельности субъекта (личности и социальной общности), наличие предпосылок и условий его всесторонней и долговременной активности в сферах социальной практики;
5. количественно-качественную характеристику состояния жизнедеятельности человека и социальной общности.

Здоровье отдельного человека характеризуется полнотой проявления жизненных сил, ощущения жизни, всесторонностью и долговременностью социальной активности и гармоничностью развития личности.

Термин «психологическое здоровье» был введен Всемирной организацией здравоохранения (ВОЗ). В докладе Комитета экспертов ВОЗ «Психологическое здоровье и психосоциальное развитие детей» сказано, что нарушения психологического здоровья связаны как с соматическими заболеваниями или дефектами физического развития, так и с различными неблагоприятными факторами и стрессами, воздействующими на психику и связанными с социальными условиями.

Основным условием нормального психосоциального развития (помимо здоровой нервной системы) признается спокойная и доброжелательная обстановка, создаваемая благодаря постоянному присутствию родителей или замещающих их лиц, которые внимательно относятся к эмоциональным потребностям ребенка, беседуют и играют с ним, поддерживают дисциплину, осуществляют необходимое наблюдение и обеспечивают материальными средствами, необходимыми семье. Подчеркивается, что в то же время следует предоставлять ребенку больше самостоятельности и независимости, давать ему возможность общаться с другими детьми и взрослыми вне дома и обеспечивать соответствующие условия для обучения. «Многие дети не имеют таких условий», - констатируется в докладе. Эксперты ВОЗ на основе анализа результатов многочисленных исследований в различных странах убедительно показали, что нарушения психологического здоровья гораздо чаще отмечаются у детей, которые страдают от недостаточного общения

со взрослыми и их враждебного отношения, а также у детей, которые растут в условиях семейного разлада. Эти же исследования обнаружили, что нарушения психологического здоровья в детстве имеют две важные характерные черты: во-первых, они представляют собой лишь количественные отклонения от нормального процесса психологического развития; во-вторых, многие их проявления можно рассматривать как реакцию на специфические ситуации. Так, дети часто испытывают серьезные затруднения в одной ситуации, но успешно справляются с другими ситуациями. Например, у них могут наблюдаться нарушения поведения в детском саду, а дома они ведут себя нормально, или наоборот.

У большинства детей в те или иные периоды под влиянием определенных ситуаций могут появиться нарушения эмоциональной сферы или поведения. Например, могут возникнуть беспричинные страхи, нарушения сна, нарушения, связанные с приемами пищи и пр. обычно эти нарушения носят временный характер. У некоторых же детей они проявляются часто, упорно и приводят к социальной дезадаптации. Такие состояния могут быть определены как психологические расстройства.

В психолого-педагогическую литературу понятие психологическое здоровья стало входить сравнительно недавно. Почти во всех психологических словарях термин «психологическое здоровье» отсутствует. Лишь в словаре под редакцией А.В. Петровского и М.Г. Ярошевского сделана попытка определить это понятие с точки зрения психологии.

В процессе развития психологии интенсивно эта проблема разрабатывалась такими специалистами как А.Д.Андреева, Т.В.Вохмянина, Н.И.Гуткина, И.В.Дубровина, В.В.Зацепин, А.Б.Николаева, В.Э. Пахальян, Н.Н.Толстых, Н.В.Шуровой и другими. Авторы, изучавшие данную проблему показали, что термин – «психологическое здоровье» имеет большую практическую роль. Тем самым, они разграничили и развели понятия «психическое здоровье» и «психологическое здоровье».

Таким образом, критерий психического здоровья – психическое равновесие. С его помощью можно судить о характере функционирования психической сферы человека с различных сторон (познавательной, эмоциональной, волевой). Этот критерий органично связан с двумя другими: гармоничностью организации психики и ее адаптивными возможностями.

Психологическое здоровье рассматривается в словаре как состояние душевного благополучия, характеризующееся отсутствием болезненных психических явлений и обеспечивающее адекватную условиям окружающей действительности регуляцию поведения и деятельности. В ряде работ психологическое здоровье соотносится с переживанием психологического комфорта и психологического дискомфорта. Психологический дискомфорт возникает в результате фрустрации потребностей ребенка, приводящей к депривации.

Р.В. Овчарова предлагает использовать для оценки психического здоровья следующие критерии:

- осознание и чувство непрерывности, постоянства и идентичности своего физического и психического «Я»;
- адекватность психических реакций силе и частоте средовых воздействий, социальным обстоятельствам и ситуациям;
- способность к самоуправлению поведением в соответствии с социальными нормами, правилами, законами;
- критичность к себе, своей деятельности, ее результатам;
- способность планировать свою собственную жизнь и реализовывать эти планы.

Известный российский психолог И.В. Дубровина вводит понятие «психологическое здоровье». По ее мнению, термин «психологическое здоровье» относится к личности в целом с точки зрения полноты, богатства ее развития и является близким понятию «духовность». Опираясь на идеи основоположника гуманистической психологии А. Маслоу, И.В. Дубровина говорит о таких двух составляющих психологического здоровья, как «стремление человека к развитию всего своего потенциала через самоактуализацию и стремление к гуманистическим ценностям».

Таким образом, очень перспективным является подход к проблеме психологического здоровья с точки зрения полноты, богатства развития личности. Так, во всех работах А. Маслоу писал главным образом о двух составляющих психологического здоровья. Это, во-

первых, стремление людей быть «всеми, чем они могут», развивать весь свой потенциал через самоактуализацию. Необходимое условие самоактуализации, по его мнению, - нахождение человеком верного представления самого себя. Для этого нужно прислушаться к «голосу импульса», поскольку «большинство из нас чаще прислушиваются не к самим себе, а к голосу папы, мамы, к голосу государственного устройства, вышестоящих лиц, власти, традиций и т.д.». И вторая составляющая психологического здоровья - стремление к гуманистическим ценностям. А. Маслоу считал, что самоактуализирующейся личности присущи такие качества, как принятие других, автономия, спонтанность, чувствительность к прекрасному, чувство юмора, альтруизм, желание улучшить человечество, склонность к творчеству.

Литература

1. Овчарова, Р. В. Практическая психология образования. – М. : Издательский центр «Академия», 2003. – 448 с.
2. Практическая психология образования / под ред. И. В. Дубровиной. – М. : ТЦ «Сфера», 2000. – 528 с.
3. Хухлаева О.В. Как сохранить психическое здоровье учеников. – М.: Сентябрь, 2003. – 176 с.

«БАЛАЛАРДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ДЕНСАУЛЫҒЫ» ТЕОРИЯЛЫҚ ЗЕРТТЕУЛЕРІ

А.К. Мукатаева, М.Л. Ақпаров

Отбасылық өмірдің бейнесі, яғни, ол отбасы мүшелерінің жиынтық көңіл, олардың эмоционалдық тәжірибе және қамқорлық, басқа адамдарға бір-бірімен қарым-қатынас, нәтижесі болып табылады, отбасылық қарым-қатынас салдары болып табылады немесе одан кем тұрақты эмоционалдық мемлекеттік, нақты отбасының тән ретінде анықтауға болады жұмыс істеу, айналадағы оқиғаларға. «Қазақстан – 2050 жолы: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» – Қазақстан халқына Қазақстан Республикасының Президенті Нұрсұлтан Назарбаевтың Жолдауында атап өткендей «Біздің жол болашаққа Қазақстанның әлеуетін ашу үшін жаңа мүмкіндіктер құрумен байланысты. ХХІ ғасырдағы дамыған мемлекет белсенді, білімді және салауатты азаматтар. Мемлекет жаһандық мақсаттарға қол жеткізу үшін, біз отбасына тікелей қатысты жеке және шағын топтарда екі психологиялық денсаулық мәселелері, тап. Отбасы негізгі адами қарым-қатынас. Бастапқыда отбасылық шеңберде балаға барлық адамдар арасындағы қатынастар, нормалар, мінез-құлық ережелері үйретіледі. Бүгін, стресс ортасында болып, бір адам өзінің психологиялық тепе қолдау, баланың тәрбиесіне де, отбасы ішіндегі қарым-елеулі із жүктейді, ол бір-бірімен түсіну, тыныштық, шыдамдылық сақтау үшін қиын. Ол отбасылық өмірдің бейнесі өмір функцияларын отбасы тиімділігін маңызды фактор, жалпы оның денсаулық жағдайы екенін атап өткен жөн. отбасылық өмірдің бейнесі мен баланың психологиялық даму қарым-қатынас тақырыбы, осы құжатта қаралады, оның өзектілігі сәйкес психология саласындағы мамандар, педагогиканы, сонымен қатар, жоғарыда аталған барлық балабақшалардың, олардың ата-аналары, мұғалімдер көңіл ғана емес лайық. Жыл сайын психологиялық аурудың белгілерін көрсететін балалар саны артады. Баланың отбасындағы психологиялық атмосфераны қабылдау және баланың даму деңгейі арасындағы қарым-қатынас бар.

Түйін сөздер: отбасы, бала, өмір салты, даналық, денсаулық, психологиялық денсаулық

THEORETICAL RESEARCH OF THE CONCEPT OF «PSYCHOLOGICAL HEALTH OF THE CHILD»

A. Mukatayeva, M. Akparov

The family's way of life can be defined as a more or less stable emotional mood characteristic of a family, which is a consequence of family communication, that is, it arises as a result of the mood of family members, their emotional experiences and unrest, relations to each other, to other people, to work, to surrounding events. As noted in the Address of the President of

the Republic of Kazakhstan N.Nazarbayev to the people of Kazakhstan, «The Kazakhstan Way – 2050: Unified Goal, Common Interests, Unified Future» – «our path to the future is connected with creating new opportunities for revealing the potential of Kazakhstanis. A developed country in the 21st century is active, educated and healthy citizens». In order to realize the global goals of the state, we are faced with the problem of the psychological health of an individual as well as of small groups, as regards the family itself. The family is the fundamental human relationship. Initially in the family circle the child is taught the skill of all interpersonal relationships, norms, rules of behavior. Today, being in the epicenter of stress, it is difficult for a person to maintain self-control, restraint, mutual understanding, which imposes a significant imprint on family relationships, on the upbringing of the child, on the support of his psychological balance. It should be noted that the way of life of the family is an important factor in the effectiveness of the functions of the vital functions of the family, the state of its health in general. The theme of the interrelation between the family life style and the psychological development of the child, considered in this work, in its relevance deserves attention not only specialists in the fields of psychology, pedagogy, but also, first of all, parents, caregivers of preschool institutions. Every year, the number of children who show any signs of psychological ill health increases. It is assumed that there is a relationship between the child's perception of the psychological atmosphere in the family and the level of development of the child.

Key words: family, child, lifestyle, small group, health, psychological health

МРНТИ: 14.01.01

М.Е. Бельгибаев, А.С. Керімханова

Государственный университет имени Шакарима города Семей

РОЛЬ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ ДЛЯ ВОСПИТАНИЯ И ОБРАЗОВАНИЯ МОЛОДЕЖИ

Аннотация: В статье приведены понятия экологической культуры, экологического императива, развития национальной и общей культуры, а также рассмотрены пути повышения в области экологической культуры. Население, владеющей общей и экологической культурой, будет бережно относиться к природным ресурсам. Главная цель экологического воспитания и образования в школьном учреждении воспитать защитников природы, дать экологические знания, научить детей быть милосердными, любить и беречь природу, бережно распоряжаться ее богатствами. Желательно, чтобы при обучении экологии студенты и школьники использовали различные игры. Это окажет положительное влияние на их экологическое воспитание. Разработка динамичной модели комплексного использования оптимального содержания программы в системе развития экологической культуры у молодого поколения, на основе интеграции образовательных областей.

Ключевые слова: экологический императив, культура, экологическая культура, экологическая этика, экологическое осознание.

Античный философ Гераклит утверждал, что в одну реку нельзя вступить дважды. Современные экологи утверждают, что есть реки, в которые нельзя вступить и раза. Конечно, речь не только о загрязненности рек, воды. Экологический кризис, распространившийся по всей планете, внес серьезные изменения во взаимоотношения человека (общества) и природы (окружающей среды) и заставил переосмыслить все достижения мировой цивилизации [1].

Сегодня как- никак перед человечеством стоит вопрос о необходимости изменения своего отношения к природе и обеспечения соответствующего воспитания и образования нового поколения. В современном сложном, многообразном, динамичном, полном противоречий мире проблемы окружающей среды (экологические проблемы) приобрели глобальный масштаб. Основой развития человечества должно стать содружество человека и природы. Каждый должен понять, что только в гармоничном сосуществовании с природой возможно дальнейшее развитие нашего общества.

Основная причина экологического кризиса – это низкий уровень экологической культуры общества. Важнейшим фактором остановки деградации биосферы и ее последующего восстановления является формирование экологической культуры, включая экологическое образование и экологическое просвещение населения.

Под экологическим образованием мы понимаем непрерывный процесс обучения, направленный на усвоение систематизированных знаний об окружающей среде, умений и навыков природоохранной деятельности, формирование общей экологической культуры [2].

Экологическая культура развивалась вместе со становлением человеческого общества. **Культура** (от лат. *cultura* – возделывание, воспитание, образование, развитие, почитание), исторически определенный уровень развития общества и человека, выраженный в типах и формах организации жизни и деятельности людей, а также в создаваемых ими материальных и духовных ценностях [3].

Экологическая культура – это составная часть и отличительная особенность новейшего этапа развития общемировой культуры, проявляющаяся в глубоком и все более распространяющемся осознании жизненно важной необходимости рационального использования природной среды и ее ресурсов, бережного отношения к эко- и геосистемам, своевременного решения экологических и геоэкологических проблем нынешнего и будущих поколений [4].

Все человеческое надо закладывать и закладывать именно в детстве – утверждал В.А. Сухомлинский [5]. Поэтому экологическое образование и воспитание в современной школе или в вузе должно охватывать все возрасты, оно должно стать приоритетным. Экологическими знаниями должны обладать все. Реальность и опасность наступающей всемирной экологической катастрофы, и увеличение зон экологических бед выдвигают на повестку дня проблему неотложной и жизненно необходимой экологизации системы образования на международном, государственном, региональном уровнях. От этого зависит настоящее и будущее всех народов и наций, национальностей и этносов.

В настоящее время образование и воспитание в области окружающей среды является одним из основных направлений работы с населением, особенно с молодежью. Научная организация процесса экологического воспитания требует четкого определения всех звеньев, выявления связей и зависимостей экологического образования и воспитания. Это специальный, целенаправленный, организованный, систематичный, последовательный, планомерный педагогический процесс формирования системы экологических знаний, умений, навыков, взглядов, убеждений, нравственных качеств, которые обеспечивают становление и развитие у личности ответственного отношения к природе как к универсальной ценности. Таким образом, основной целью экологического образования и воспитания является формирование экологической культуры человека.

Основные задачи экологического образования и воспитания [6]:

– понимание ценности природы как источника материального и духовного развития общества.

– овладение теоретическими знаниями, практическими умениями и навыками рационального природопользования.

– развитие духовной потребности в общении с природой.

– формирование стремления к улучшению и сохранению природной среды, а также пропаганде природоохранительных знаний и умений.

Формирование экологической культуры молодежи, опирается на принцип систематичности, непрерывности и междисциплинарности. Система экологического образования и воспитания состоит из непрерывных звеньев, наглядно можно увидеть на схеме (рис. 1).

Как видно из схемы, экологическое образование и воспитание требует непрерывности и представляет собой взаимосвязанный процесс обучения, воспитания и развития человека на протяжении всей его жизни. Экологическое воспитание начинается с момента рождения ребенка, в его семье [7].

Воспитание экологической культуры у молодежи во многом зависит от создания соответствующей среды в дошкольных учреждениях, лагерях, школах и в вузах. Создание среды с точки зрения средового подхода представляется как организация социокультурных (урок экологии, биологии, географии, естествознания, выставки, конференции и другие) и

социоприродных (экскурсии, походы, экспедиции, туристский клуб и другие) в которых педагоги целенаправленно работают на развитие всех компонентов экологической культуры.

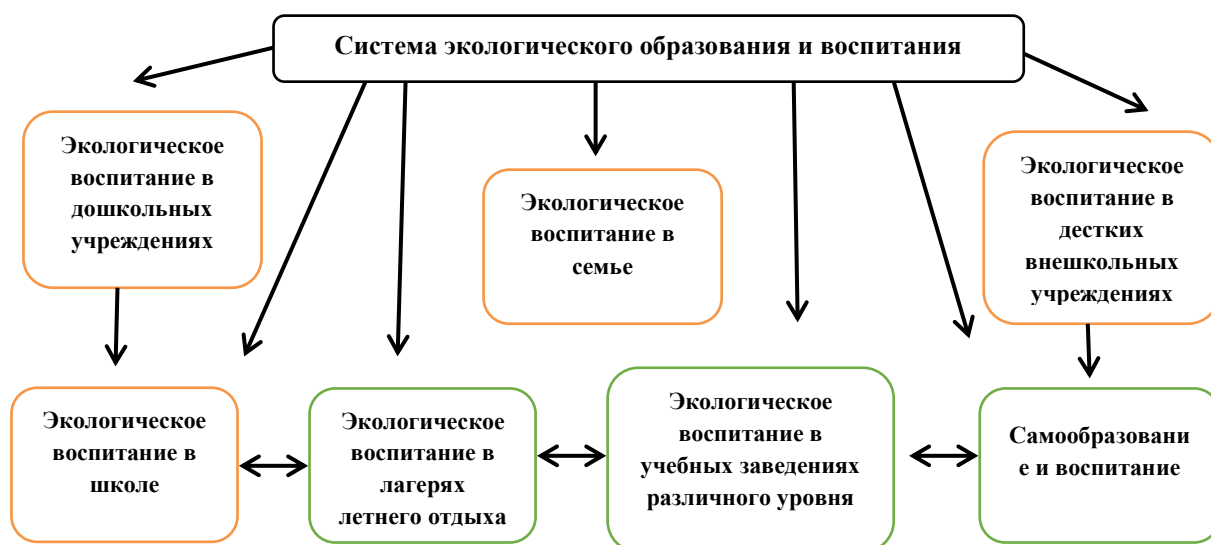

Рисунок 1 – Система экологического образования и воспитания

На основе изучения состояния теории и практики воспитания экологической культуры у молодежи, выбранных методологических подходов были выделены принципы воспитания данного интегрального качества. К числу важнейших принципов воспитательного воздействия исследователи П.И. Агаларова, С.В. Алексеев, Н.М. Мамедов, Л.В. Моисеева, В.Г. Эршон относят следующие [8]:

принцип системности, обеспечивает воспитание экологической культуры ак системы; позволяет реализовать потребность в целостном видении природы. Это принцип исследования, ориентированный на выяснение стабильности, устойчивости, соответствия явлений, их взаимодействия. Он предполагает разработку системы методов, форм, средств организации образовательной деятельности, направленной на воспитание экологической культуры у молодежи в связи внешних и внутренних факторов образовательной среды;

принцип интеграции и дифференциации, обуславливает единство целей биологического и экологического образования. Он отражает функциональную зависимость содержания от целей и задач, единство содержательной и процессуальной сторон образования, единство обучения и воспитания. Интеграция оказывает влияние на все компоненты экологической культуры: когнитивный, эмоциональный и деятельностный педагогических подходов;

принцип учета региональных особенностей. В процессе воспитания экологической культуры у молодежи должны учитываться природные условия и ресурсы, экологическая ситуация, проблемы и решения в регионе, городе, районе, демографическая обстановка, качество жизни, интеллектуальный и духовный потенциал населения. Важность изучения региональных особенностей определяется и тем, что территория, где проживает молодое поколение, побуждает его познавать окружающий мир, совершать конкретные практические дела, осваивать и принимать традиции. Изучение особенностей родного края, своей связи с предшествующими и последующими поколениями (народные традиции, творчество, ценности) комплексно воздействует на все сферы сознания: интеллектуальную, эмоционально-ценностную и волевою.

принцип связи образовательных и воспитательных действий с практикой решения природоохранных проблем. Принцип предусматривает, чтобы процесс обучения стимулировал молодое поколение использовать полученные экологические знания и умения в решении практических задач, анализировать и преобразовывать окружающую действительность, вырабатывая собственные взгляды. Одним из значимых каналов реализации этого принципа является активное подключение учащихся к общественно

полезной деятельности в учебных заведениях и за ее пределами для решения природоохранных задач.

В настоящее время в Казахстане формируется система непрерывного экологического образования и формирование экологической культуры, объединяющая образовательные учреждения разных уровней, направленная на формирование научных и практических знаний. В свою очередь это способствует обеспечению ответственного отношения к окружающей среде [9].

Формирование экологической культуры уже не сводится только к охране природы и рациональному природопользованию, а рассматривается как общекультурное образование, построенное на интеграции естественнонаучных, гуманитарных и технических наук.

Экологическая культура складывается из многих элементов, понятий и представлений. Но самым значимым является Экологическое осознание. Экологическое осознание представляет собой новое понимание ценностей природы и ценностей деятельности человека, связанной с природой. Экологическое осознание стало идеологическим течением в промышленно развитом мире, которое имеет большое влияние на международные, экономические, социальные, культурные, этноисторические и политические проблемы. Современное общество должно уделять особое внимание развитию своего собственного экологического осознания для того, чтобы поддерживать свое устойчивое развитие

Концепция Устойчивого развития предполагает формирование определенного типа личности, который, обладая особым мировоззрением, будет иметь стремление и возможность изменять естественную среду в лучшую сторону и сохранять ее для будущих поколений.

Таким образом, исходя из вышеизложенного, можно сделать вывод о том, что в первую очередь должно внимание следует уделять внедрению образовательных программ, которые в полной мере способствуют просвещению молодых людей по вопросам природоохраны. Кроме того, меры, применяемые для развития экологической культуры должны носить комплексный характер и включать в себя всевозможные меры по изменению отношения общества к окружающей среде. Такие меры включают в себя не только и не столько повышение уровня знаний в области экологии. Они должны быть направлены на изменение восприятия природы как таковой.

Экологически грамотное общество- залог будущего самого общества, а молодежь как раз и представляет собой актуализированное будущее, то есть она не только будущее, но и настоящее, поэтому формирование экологической культуры, экологической грамотности и экологической этики в молодежной среде является важнейшей задачей всего человечества [10].

Литература

1. Реймерс Н.Ф. Экология (теории, законы, правила, принципы и гипотезы). – М.: Журнал «Россия молодая», 1994. – 367с.
2. Каропа Г.Н. Теоретические основы экологического образования школьников. Минск: НМО, 1999.
3. Бельгибаев М.Е., Абдуллина Г.К. Экологическая культура- основа инновационного образования и устойчивого развития // Материалы международной научно-практической конференции «Модернизация системы повышения квалификации и переподготовки кадров в условиях устойчивого развития». – Ташкент., 2016 – с.10-13
4. Тимашев И.Е. Геоэкологический русско-английский словарь-справочник. – М.: Издательский Дом «муравей-Гайд», 1999. – 168с.
5. Панин М.С. Состязание казахстанских школьников по судьбоносной отрасли знания // Экологическое образование в Казахстане. – 2009. – №3. – С.7-10
6. Бельгибаев М.Е., Бекетова Р.Х. Экологические законы и экологическая культура – основа устойчивого развития // Евразийское образование. 2016, №7-8. – с.27-29
7. Абдулхакова Э.А. Экологическое образование и воспитание – основа экологического благополучия общества. // Личность, семья и общество: вопросы педагогики и психологии: сборник статей по материалам I международной научно-практической конференции. № 1. Часть 1. – Новосибирск:Издательство СибАК, 2010.

8. Агаларова, П.И. Формирование экологической культуры подростков в учебно-игровой деятельности: автореф. дис. ...канд. пед. наук: 13.00.01. / П.И.Агаларова. – Махачкала, 2009. – 23с.
9. Данилов-Данилъян В.И., Лосев К.С. Экологический вызов и устойчивое развитие. – М.: Прогресс- Традиция, 2000. – 416с.
10. Иваненков С.П. Проблемы социализации современной молодежи. Изд. 2-е, дополненное. Монография. – СПб, 2003. – 420с.

ЖАСТАРДЫ ТӘРБИЕЛЕУ ЖӘНЕ БІЛІМ БЕРУ ҮШІН ЭКОЛОГИЯЛЫҚ МӘДЕНИЕТТІҢ МӘНІ М.Е. Бельгибаев, А.С. Керімханова

Бұл мақалада экологиялық түсінігі, экологиялық императив, жалпы және ұлттық мәдениет, сонымен қатар экологиялық мәдениеттің білім ауқымын көтеру жолы қарастырылған. Жалпы және экологиялық мәдениетті ұстанатын халықтар табиғат ресурстарын үнемдей қарап. Экологиялық білім мен білім берудің негізгі мақсаты мектептегі табиғат қорғаушыларды тәрбиелеу, экологиялық білім беру, балаларға мейірімді болу, табиғатты сүйіп, қорғау, байлықты мұқият басқару. Қоршаған ортаны тәрбиелеуде оқушылар мен студенттер әртүрлі ойындарды пайдаланады. Бұл олардың экологиялық біліміне оң әсер етеді. Оқу орындарын біріктіруге негізделген жас ұрпақтың экологиялық мәдениетін дамыту жүйесіндегі оңтайлы бағдарлама мазмұнын кешенді пайдаланудың динамикалық моделін әзірлеу.

Түйінді сөздер: *экологиялық императивті, мәдениет, экологиялық мәдениет, экологиялық этикасы, экологиялық сезім*

THE ROLE OF ECOLOGICAL CULTURE IN UPBRINGING AND EDUCATION OF YOUTH M.E. Belgibaev, A.S. Kerimkhanova

This article explores the concept of ecological culture, environmental imperatives and the overall development of the national culture, as well as ways to improve education in the field of environmental culture. The population owns general and environmental awareness will protect natural resources. The main goal of environmental education and education in a school institution is to educate nature advocates, to give ecological knowledge, to teach children to be merciful, to love and protect nature, to carefully manage its wealth. It is desirable that in the education of the environment students and students use different games. This will have a positive impact on their environmental education. Development of a dynamic model for the integrated use of the optimal program content in the system of development of ecological culture in the younger generation, based on the integration of educational areas.

Key words: *ecological imperative, culture, ecological culture, ecological ethics, ecological awareness.*

МРНТИ: 14.23.17

А.К. Мукатаева

Государственный университет имени Шакарима города Семей

ПУГОВИЧНАЯ ТЕРАПИЯ КАК СРЕДСТВО РАЗВИТИЯ ПОЗНАВАТЕЛЬНЫХ ПСИХИЧЕСКИХ ПРОЦЕССОВ У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Аннотация: *В статье акцентируется внимание на то, что обыкновенную пуговицу можно использовать, чтобы завоевать доверие ребенка. Перебирание, передвижение и просто рассматривание пуговиц доставляет и детям, и взрослым огромное удовольствие. Играя с пуговицами разного цвета, формы, величины, у ребенка развивается не только рука, но и речь. Ребенок становится более наблюдательным и работоспособным. Повышается концентрация внимания, развивается логическое и образное мышление. Пуговичная терапия проста в применении, манипуляции с пуговицами не образуют пыль, не вызывают аллергии, не пачкаются, ими нельзя*

порезаться или уколаться. Пуговицы легко моются, обрабатываются как все пластмассовые игрушки в детском учреждении, а помощников по мытью пуговиц долго ни искать, не упрашивать не придется. Игры с пуговицами способствуют развитию мелкой моторики, овладению счётом. А ещё такие игры развивают тактильное восприятие, зрительно-моторную координацию, точность движений и внимание, математическое мышление (ребенок учиться классифицировать, различать предметы по размеру, считать), логику, эмоциональное и творческое развитие. Таким образом, игры и упражнения с пуговицами – значимые мотивирующие факторы активной творческой продуктивной деятельности. Они способствуют развитию наблюдательности, концентрированного внимания и речи – важнейших компонентов, составляющих основу психического здоровья и благополучия детей.

Ключевые слова: терапия, ребенок, пуговица, внимание, моторика, речь, мышление, игра, психическое здоровье.

Любой педагог знает: чтобы завоевать доверие ребенка, надо обладать чем-то сокровенным и недоступным для него в обычной жизни. И таким предметом может стать обыкновенная пуговица.

Большое разнообразие пуговиц позволяет нам использовать их для коррекционных и развивающих игр по ознакомлению и закреплению таких понятий, как цвет, форма, величина. Упражняясь с пуговицами, ребенок развивает координацию движений, добиваясь точного выполнения; развивает усидчивость и произвольность психических процессов, развивает аудиальный, визуальный и кинестетический каналы восприятия, так как упражнения выполняются в режиме: услышал, увидел, сделай.

Играя с пуговицами разного цвета, формы, величины, у ребенка развивается не только рука, но и речь. Ребенок становится более наблюдательным и работоспособным. Повышается концентрация внимания, развивается логическое и образное мышление.

Интересно, задумывались ли вы когда-нибудь о пуговице, собираясь на работу? Что это такое?

Пуговица (от слова «пугать», «пугалка») – застёжка на одежде и других швейных изделиях, предназначенная для соединения её частей. Пуговица на одной части одежды вдевается в петлю, находящуюся на другой части, и тем самым осуществляется застёгивание.

Вещь привычная, однако, стоит посмотреть на пуговицу повнимательнее, и вам откроется немало интересного, а подчас даже фантастического и захватывающего.

В древние времена люди делали себе одежду из шкур животных, набрасывали шкуру на плечи и обматывали её вокруг пояса. Это было очень неудобно, одежда распахивалась, затрудняла движения. Для застёгивания одежды люди стали использовать кости животных и деревянные брусочки, которые продевали в дырочки. К первым их аналогам относят застёжки, появившиеся в 3-м тыс. до н.э.

В русском обиходе первые пуговицы появились лишь на пересечении XV-XVI веков. Довольно странно, но факт: сначала пуговицы стали популярны у мужчин, а женщины еще долгое время продолжали пользоваться булавками и заколками.

Пуговица как украшение и как застёжки. Пуговицы в те далёкие времена были очень дорогой и модной вещью, на одеждах богатых людей они были настоящим украшением из золота, серебра, драгоценных камней.

Пуговицы очень важный материал для историков. По мундирной пуговице можно определить, к какому ведомству относился носивший ее чиновник, в какие годы он служил и в каких примерно чинах.

Игры с пуговицами способствуют развитию мелкой моторики, овладению счётом. А ещё такие игры развивают тактильное восприятие, зрительно-моторную координацию, точность движений и внимание, математическое мышление (ребенок учиться классифицировать, различать предметы по размеру, считать), логику, эмоциональное и творческое развитие.

Раньше у пуговиц было и магическое значение. Для этой цели в них помещали кусочек металла или круглый камешек, который при движении издавал звук. Способность издавать звук и превращал пуговицы в обереги.

Что натворили пуговицы в человеческой истории?

Наполеон потерпел поражение в войне 1812 года из-за губительного воздействия русского мороза на наполеоновских солдат, с них буквально падала одежда. Оловянные пуговицы крошились на морозе. При сильных морозах (ниже минус 13-15 градусов Цельсия) олово переходило в порошкообразную модификацию – пуговицы крошились.

Когда пуговицы появились, их носили гораздо больше, чем нужно, ведь чем знатнее и богаче был человек, тем их должно было быть больше. Известно, например, что французский король Франциск I как-то заказал ювелиру 13600 маленьких золотых пуговиц для отделки лишь одного бархатного костюма.

Указ Петра I, предписывающий пришивать оловянные пуговицы к обшлагам рукавов солдатских мундиров с внешней стороны был полон тайного смысла: пуговицы не позволяли солдатам по привычке после еды вытирать рукавом рот и нос. Так отучили солдат от дурной привычки, портившей мундирное сукно.

В наше время пуговицу можно использовать, чтобы завоевать доверие ребенка. Перебирание, передвигание и просто рассматривание пуговиц доставляет и детям, и взрослым огромное удовольствие. Играя с пуговицами разного цвета, формы, величины, у ребенка развивается не только рука, но и речь. Ребенок становится более наблюдательным и работоспособным. Повышается концентрация внимания, развивается логическое и образное мышление.

Нельзя недооценивать релаксационное воздействие на организм ребенка различных манипуляций с пуговицами, желание ребенка бесконечно трогать и перебирать пуговицы, тем более, что когда-то этот предмет был для него запрещен. А, как известно – запретный плод сладок.

Пуговичная терапия проста в применении, манипуляции с пуговицами не образуют пыль, не вызывают аллергии, не пачкаются, ими нельзя порезаться или уколоться. Пуговицы легко моются, обрабатываются как все пластмассовые игрушки в детском учреждении, а помощников по мытью пуговиц долго ни искать, не упрашивать не придется.

Коррекционные упражнения и дидактические игры с пуговицами можно проводить как целым занятием, так и частью занятия, группой или индивидуально. Это зависит от цели занятия, изучается новый материал или идет закрепление.

Какие правила следует соблюдать во время игровой терапии?

Игра должна приносить радость ребенку и взрослому.

Ребенка нужно заинтересовать, а не принуждать играть. Не интересоваться игрой ребенок может по двум причинам: либо у него малоразвиты навыки, необходимые в игре, либо взрослый принуждает ребенка играть, отбивая тем самым всякое желание.

Игры с пуговицами надо проводить после того, как ребенок овладел пальчиковой и песочной терапией. Дайте ему возможность мыслить и самостоятельно обнаружить свои ошибки.

Чтобы почувствовать сравнительную сложность заданий, прежде чем давать их детям, выполнить их должен сам взрослый.

Оживлять игру следует сказкой или рассказом: давать пуговицам имена, выдумывать, фантазировать, пока ребенка не захватит сам процесс преодоления трудностей, достижения желаемой цели.

Хвалите ребенка за успехи.

Выделяют несколько видов игровой пуговичной терапии:

- игры на коррекцию и развитие сенсорно-перцептивной сферы;
- игры на коррекцию и развитие психомоторики (мимика, моторика рук, координация движений);
- игры на развитие и коррекцию эмоционально-волевой сферы;
- игры на развитие и коррекцию произвольного внимания;
- игры на развитие и коррекцию коммуникативных навыков.

Каждый вид раскрывает личностные качества и способствует адаптации ребенка в обществе.

Для достижения эффективности игровой пуговичной терапии необходимо также внедрение технологии педагогических действий:

- повышенное внимание к ребенку;
- постановка конкретного задания педагогом;

- расстановка акцентов в игре в соответствии с заданием;
- подбор предметов, хорошо знакомых ребенку.

Таким образом, игры и упражнения с пуговицами – значимые мотивирующие факторы активной творческой продуктивной деятельности. Они способствуют развитию наблюдательности, концентрированного внимания и речи – важнейших компонентов, составляющих основу психического здоровья и благополучия детей.

Литература

1. Солоненко Л. Пуговичный мир // Дошкольное воспитание, № 2 / 2013 – 28 с.
2. Деникеева Ф. Ахунова К. Развитие мелкой моторики и сенсорики с помощью пуговиц // Дошкольное воспитание, № 2/2013 – 69 с.
3. Штиль С. Сенсорное развитие детей с особыми потребностями с помощью пуговичной терапии // Коррекционная работа в ДОУ., № 1/2016 – 8 с.

ТҮЙМЕ ТЕРАПИЯСЫ МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДАҒЫ ТАНЫМДЫҚ ПСИХИКАЛЫҚ ПРОЦЕСТЕРДІ ДАМУҒА ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ

А.К. Мукатаева

Мақалада баланың сенімін жоғалту үшін кәдімгі түйменің пайдаланылуы мүмкін екеніне назар аударылады. Түймешіктерді жинау, жылжыту және жай ғана қарап шығу балалар мен ересектерге үлкен рахат сыйлайды. Әр түрлі түстермен, формалармен, өлшемдермен ойнап, бала қолын ғана емес, сөйлеуін де дамытады. Бала әлдеқайда ұқыпты және тиімді болады. Назар аударатын шоғырлануды арттырады, логикалық және көркем ойлауды дамытады. Түйме терапиясын пайдалану оңай, түймелермен манипуляциялау шаң жоқ, аллергия тудырмайды, лас емес, олар кесіліп немесе кесілмейді. Түймелер оңай тазаланып, балалар мекемесіндегі барлық пластикалық ойыншықтар сияқты өңделеді, және ұзақ уақыт бойы түймелерді жууға көмектесетін көмекшілерді іздестіруге тура келмейді, олардан сұрауға болмайды. Түймелері бар ойындар ұсақ мотоциклдерді дамытуға, баллды меңгеруге көмектеседі. Мұндай ойындар ойын-сауық сезімін, көрнекі-қозғалтқышты үйлестіруді, қозғалыстар мен нақтылықтың дәлдігін, математикалық ойлауды (баланың жіктелуін, нысандарды өлшемі бойынша бөлу, санауды), логиканы, эмоционалдық және шығармашылық дамуын дамытады. Осылайша, түймелермен ойындар мен жаттығулар шығармашылық белсенді шығармашылық белсенді факторлар болып табылады. Олар психикалық денсаулығының негізін және балалардың әл-ауқатын қалыптастыратын маңызды құрамдас бөліктерді байқау, шоғырландырылған көңіл-күй және сөйлеуді дамытуға ықпал етеді.

Түйін сөздер: терапия, бала, түйме, назар, моторика, сөйлеу, ойлау, ойын, психикалық денсаулық

BUTTON THERAPY AS A MEANS OF DEVELOPMENT OF COGNITIVE MENTAL PROCESSES IN PRESCHOOL CHILDREN

A. Mukatayeva

The article focuses attention to the fact that an ordinary button can be used to win the child's trust. Picking, moving and just looking at the buttons gives both children and adults great pleasure. Playing with buttons of different colors, shapes, sizes, the child develops not only his hand, but also his speech. The child becomes more observant and efficient. Increases concentration of attention, develops logical and imaginative thinking. Button therapy is easy to use, manipulation with buttons does not form dust, do not cause allergies, do not get dirty, they can not be cut or pricked. The buttons are easy to clean, handled like all plastic toys in a children's establishment, and you do not have to look for helpers for washing their buttons, you will not have to beg. Games with buttons contribute to the development of fine motor skills, mastering of the score. And such games develop tactile perception, visual-motor coordination, accuracy of movements and attention, mathematical thinking (the child learns to classify, to distinguish objects by size, to count), logic, emotional and creative development. Thus, games and exercises with buttons are significant motivating factors of active creative productive activity. They contribute to the development of observation, concentrated attention and speech - the most important components that form the basis of mental health and well-being of children.

Key words: therapy, child, button, attention, motor skills, speech, thinking, play, mental health

МРНТИ: 14.01.01

М.Е. Бельгибаев, А.Е. Матайбеков

Государственный университет имени Шакарима г. Семей

МЕТОДИКА РАБОТЫ СО СТАТИСТИЧЕСКИМИ МАТЕРИАЛАМИ НА УРОКАХ ГЕОГРАФИИ

Аннотация: В статье приведены основные методы работы со статистическими данными на уроках географии. Анализируются основные проблемы в работе со статистическими данными, в ходе которых учащиеся находят ответы на поставленные проблемы, приобретают новые умения в работе со статистическим материалом. Методика определяет основные аспекты и методы получения статистической информации о деятельности населения при проведении общегосударственных статистических наблюдений, с целью формирования системы статистических показателей по статистике, для обеспечения их сопоставимости на международном уровне. Методика предназначена для использования в статистической деятельности сотрудниками Комитета по статистике Министерства национальной экономики Республики Казахстан и его территориальными органами. Для получения дополнительных показателей Комитетом по статистике на основе данных статистического наблюдения осуществляются расчеты в соответствии с методологией.

Ключевые слова: Общая методика обучения географии, частные методики преподавания географии, демографическая нагрузка населения, естественный прирост населения.

Методика обучения географии – одна из профилирующих дисциплин высшего географического образования. Как отрасль научного знания она определяет цели и задачи географии как учебного предмета, разрабатывает содержание школьной географии в целом и отдельных ее курсов, исследует процесс обучения географии, изучает формы организации процесса обучения. Разрабатывает учебное оборудование и методику его использования, исследует методы и приемы обучения, разрабатывает наиболее рациональные способы учения ученика, его развития, вооружает будущих специалистов научно-обоснованными и практически проверенными методами обучения и воспитания применительно к содержанию различных курсов, возрастным особенностям и системе современного оборудования педагогического процесса.

Методика обучения географии дает ответы на вопросы: для чего учить? чему учить? как учить? с помощью чего учить? как учатся и развиваются школьники? Немаловажное значение имеет изучение развития школьной географии и методических идей в историческом аспекте, что дает возможность критически оценить опыт прошлого и использовать его положительные моменты.

Методика обучения географии подразделяется на общую методику обучения географии и частные методики преподавания географии:

Общая методика обучения географии исследует процесс обучения географии в целом, устанавливает закономерности процесса обучения, определяет цели и задачи, разрабатывает содержание, определяет формы, методы, средства обучения.

Частные методики преподавания географии изучают особенности преподавания отдельных курсов школьной географии, базирующихся на закономерностях и выводах общей методики обучения, исследуют отдельные вопросы методики (выработка умений и навыков, методика изучения климата и т.п.). В советской школе география была разделена на физическую и экономическую. Поэтому разрабатывались методики преподавания физической географии и экономической географии. Изучение вопросов физической и экономической географии имеет свои особенности.

Существуют также, так называемые рецептурные методики. Они представляют собой подробные разработки уроков по отдельным курсам. Составляются такие методики опытными учителями и отражают систему их работы. Поэтому не рекомендуется их копировать буквально. Любые методические советы нужно использовать творчески.

Методика обучения географии тесно связана с целым комплексом наук – географических и педагогических. От географии как науки методика берет содержание обучения. География как учебный предмет – это основы географической науки, отобранные для целей обучения, воспитания, развития и приведенные в педагогическую систему. Школьная география от географии как науки берет не только содержание обучения, но использует и методы географических исследований как методы обучения (картографический, метод наблюдения, сравнительный, статистический, элементы методов полевых исследований) [1]. В школьную географию включены также знания из многих других отраслей, основы которых не изучаются в школе в качестве самостоятельных учебных предметов, таких как геология, экология, демография, социология, экономика. Поэтому методика обучения географии связана с этими науками. Из них она отбирает содержание обучения, руководствуясь дидактическими принципами.

Методика обучения географии – это частная, предметная дидактика. Общая дидактика исследует содержание образования, процесс обучения, воспитания, развития в целом, устанавливает закономерности процесса обучения, определяет цели, принципы отбора содержания обучения. Дидактика не касается особенностей обучения, воспитания и развития школьников в процессе изучения конкретных учебных предметов. Изучение отдельных предметов имеет свои особенности: одни служат для получения теоретических знаний, другие – для выработки умений, навыков и т.д. Поэтому особенности проявления общих закономерностей обучения и воспитания в процессе преподавания отдельных школьных предметов рассматривают методики обучения, или частные дидактики, в том числе методика обучения географии.

Как любая отрасль знания, методика обучения географии тесно связана с практикой, которая оказывает прямое влияние на развитие науки. Методика вооружает учителей теорией обучения и воспитания учащихся. Изучение социально-экономических условий развития нашей страны, состояния базовой науки, практики обучения географии в школе позволяет выделить актуальные проблемы, требующие научной разработки и решения [2].

В преподавании географии важное место занимает работа со статистическими данными. Количественные сведения ярко иллюстрируют географические объекты, процессы и явления, придают им определенность, дают представление о величине. Усвоение многих теоретических положений невозможно без привлечения статистических данных. Статистические методы являются одними из традиционных в географических исследованиях. Поэтому их использование в проектной деятельности учащихся также необходимо.

Таким образом, овладение статистическими методами является одним из условий успешного обучения географии в школе. Однако основные нормативные документы, регулирующие географическое образование, не раскрывают содержания статистических методов. Это создаёт ряд проблем в преподавании географии, для решения которых необходимо:

- определить содержание статистических методов;
- выбрать оптимальные методы и формы организации обучения статистическим методам географических исследований;
- создать средства обучения статистическим методам;
- выявить оптимальные формы организации обучения статистическим методам.

Овладение статистическими методами предполагает следующие умения:

- проводить сбор статистической информации;
- группировать объекты и явления (производить классификацию и типологию);
- вычислять обобщающие показатели – абсолютные, относительные, средние величины;
- выявлять различия между единицами наблюдения – вычислять показатели вариации;
- выявлять и измерять корреляционные связи между явлениями и процессами;
- выявлять тенденции развития явлений и процессов во времени – обрабатывать ряды динамики;

– представлять результаты обработки статистических данных в форме таблиц, диаграмм, картограмм и картодиаграмм.

Далее определяется метод сбора данных – документальный, опрос, непосредственное наблюдение и прочее. Например, в 6 классе при выполнении практической работы «Наблюдение за объектами литосферы» в качестве единицы наблюдения можно взять точку с географическими координатами и описать её с помощью признаков – абсолютная высота, форма рельефа. В данном случае источником информации являются географические карты.

В 7 классе, выполняя практическую работу «Определение и сравнение в численности, плотности и динамике населения различных регионов и стран мира», единицей наблюдения будет страна, признаками регистрации станут – численность населения за ряд лет, площадь территории, материк, на котором находится страна. Данные сведения учащиеся могут найти в статистических таблицах, географических картах. Сбор информации довольно долгий и трудоёмкий процесс. Поэтому целесообразно провести его в виде домашней работы. Полученные сведения учащиеся заносят в таблицу.

В качестве примера можно рассмотреть, как высчитывается естественный прирост населения города Семей:

Естественный прирост населения высчитывается по формуле: $EP = ((P - C) / N) \cdot 1000$, где EP – естественный прирост (коэффициент), P – количественное значение рождаемости (численность рождённых, чел.), C – количественное значение смертности (численность умерших, чел.), N – численность населения.

Таблица 1.

	Родившиеся			Умершие			Естественный прирост		
	всего	Жен.	Муж.	всего	Жен.	Муж.	всего	Жен.	Муж.
2012	247946	120336	127610	155277	68061	87216	92669	52275	40394
2013	273028	132479	140549	152250	65946	86304	120778	66533	54245
2014	278977	135482	143495	157121	68108	89013	121856	67374	54482
2015	301756	146652	155104	157210	67840	89370	144546	78812	65734
2016	321963	156420	165543	158297	67881	90416	163666	88539	75127

Также можно рассчитать демографическую нагрузку населения

$$\text{Общая демографическая н} = \frac{\text{чис. населения моложе труд. + старше труд.} \cdot 1000}{\text{Численность населения в трудоспособном возрасте}}$$

$$\frac{(63857 + 34070) \cdot 1000}{210202} = 465,87 \text{ – общая демографическая нагрузка.}$$

$$\frac{63857 \cdot 1000}{210202} = 303,79 \text{ – демографическая нагрузка детьми.}$$

Где н – Население

Далее полученные сведения подвергаются группировке – разделению совокупности единиц наблюдения на группы по определённому признаку. Если выбранный признак – качественный, то получаем типологию, если количественный – классификацию. В нашем примере в 6 классе можно разделить точки на группы по формам рельефа – равнинам и горам. В статистике эта процедура называется построением рядов распределения.

Затем высчитываются статистические показатели – относительные и средние величины. Относительные показатели получаются путём деления одной абсолютной величины на другую. Например, при вычислении плотности населения необходимо общую численность населения разделить на общую площадь территории. Средние величины играют очень важную роль – они дают обобщающую характеристику явлениям и процессам. В 6 классе высчитывается средняя высота по равнинным и горным точкам. В 7 классе можно вычислить среднюю численность населения стран в целом по совокупности и по материкам, по построенным группам. Также высчитывается средняя плотность по материкам и так далее.

Следующий этап анализа данных – это выявление различий по выделенным признакам (изучение вариации признака). Наиболее простой показатель вариации – это размах вариации, вычисляемый как разность между максимальным и минимальным значениями признака. Например, в 7 классе можно вычислить размах по абсолютной высоте между высотой горы Джомолунгма и глубиной Марианской впадины, разницу между максимальной и минимальной высотами по материкам и выявить самый ровный и самый неровный материк; в 7 классе можно выявить страны с самой большой и самой маленькой численностью населения и так далее.

Следующий метод может довольно широко применяться в географии – это изучение корреляционных зависимостей. Самый простой способ – это аналитическая группировка. При этом группировка строится по факторному признаку, в полученных группах вычисляются средние значения результативного признака.

Анализ рядов динамики учащиеся могут проводить уже с 6 класса при обработке данных метеорологических наблюдений. Здесь можно вычислить абсолютные приросты (на сколько изменилась температура текущего дня по сравнению с предыдущим или базовым днём), темпы роста (во сколько раз изменилась температура), средние значения ряда динамики (среднемесячные и среднегодовые температуры).

Результаты статистической обработки представляются в виде таблиц, графиков и карт. Полученные результаты работы интерпретируются и анализируются.

К новым формам обучения статистическим методам можно отнести проектную деятельность учащихся по географии, в процессе которой они проводят самостоятельное научное исследование по отдельной теме. Данная форма обучения предполагает следующие виды деятельности: составление программы исследования, статистического инструментария, сбор и обработку полученных данных. Вся процедура исследований можно представить в виде схемы.

Затем учащиеся приступают к сбору информации в форме заполнения бланков. Существует достаточно большое количество методов получения информации. Учащимся доступны следующие из них: документальный, опросный и непосредственное наблюдение.

Сводка является следующим этапом исследования. Все сведения заносятся в единую таблицу. Затем они подвергаются группировке, то есть разделяются на группы по выбранному признаку. С помощью группировки можно решить ряд задач – провести топологию явления, взаимосвязи между явлениями и процессами, происходящими в совокупности.

Для получения общей картины изучаемого признака рассчитываются средние показатели. Однако в совокупности редко можно встретить однородную картину, поэтому необходимо изучить вариацию-то есть колебания, возникшие в совокупности. Это делается с помощью ряда показателей вариации, основными из которых являются дисперсия и коэффициент вариации.

В дальнейшем исследователь может задать себе вопрос: «Почему возникли колебания?» На этот вопрос можно ответить, изучив корреляционные связи между признаками. С помощью регрессионно-корреляционного анализа выявляются формы и теснота связей.

Изучение динамики явлений и процессов – одна из наиболее актуальных задач, стоящих перед исследователем. Что будет с данным явлением в будущем, по какому пути пойдёт развитие явления? Ответить на этот вопрос можно, проанализировав динамические ряды. Для этого следует вычислить темпы роста, прироста, средние уровни ряда динамики, а также провести аналитическое выравнивание.

Таким образом, количественные данные можно обработать с помощью различных статистических методов. Их применение позволяет конкретизировать явления, выявлять географические закономерности, создавать проблемную ситуацию на уроке, организовывать частично поисковую и исследовательскую деятельность учащихся. Результатом должно стать повышение интереса к географии, повышение качества обучения [3].

В старших классах статистическое наблюдение осуществляется в документальной форме, когда на основе отдельных источников статистической информации – таблиц, графиков, карт – учащиеся отбирают необходимые для их работы данные, служащие информационной основой для дальнейшего анализа и выявления закономерностей,

присущих рассматриваемой совокупности географических объектов. Примером такой работы является фиксирование в тетради учащимися данных о величине добычи нефти в ряде стран мира или считывание с карты атласа «Воспроизводства населения мира» значений о величине естественного прироста (убыли) в некоторых государствах мира. Тем не менее нельзя полностью исключать возможности использования в старшей школе приёма непосредственного статистического наблюдения [4]. Оно может быть использовано, к примеру, в демографических, этнографических и экологических исследованиях учащихся под руководством учителя, в ходе которых, к примеру, по результатам социологического опроса людей, составляющих их ближайшее окружение, фиксируют данные о количестве детей в семьях различных поколений, миграциях, уровнях заболеваемости и характере занятости населения.

Литература

1. Максаковский В.П. «Географическая культура», М., 1998 г. – С. 212-213
2. Петрова Н.Н., доктор педагогических наук, профессор, зав. лабораторией географического образования ИСМО РАО; Сухин С.А., аспирант лаборатории географического образования. «Статистический метод» // «География в школе». – 2004 г. – № 4. – С. 51-55
3. Петрова Н.Н., Сухин С.А. «Статистический метод» // «География в школе». – 2004 г. – № 5. – С. 39-46
4. Денисенко М.Б., Калмыкова Н.М. Демография: Учеб. Пособие. – М.: ИНФРА-М, 2010. – 424 с. – (Учебники экономического факультета МГУ им. М.В.Ломоносова)

ГЕОГРАФИЯ САБАҚТАРЫНДА СТАТИСТИКАЛЫҚ МАТЕРИАЛДАРМЕН ЖҰМЫС ІСТЕУ ӘДІСТЕМЕСІ

М.Е. Бельгибаев, А.Е. Матайбеков

Мақалада география сабақтарындағы статистикалық деректермен жұмыс істеудің негізгі әдістері сипатталған. Статистикалық деректермен жұмыс жасауда негізгі проблемалар талданады, олардың барысында студенттер қойылған мәселелерге жауап табады, статистикалық материалдармен жұмыс жасауда жаңа дағдыларды меңгереді. Әдістеме статистикалық көрсеткіштер жүйесін халықаралық деңгейде салыстырып тексеруді қамтамасыз ету мақсатында статистикалық көрсеткіштер жүйесін қалыптастыру мақсатында халықтың статистикалық байқауларын өткізудегі халықтың қызметі туралы статистикалық ақпарат алудың негізгі аспектілерін және әдістерін анықтайды. Әдіснама Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігі статистика комитетінің және оның аумақтық органдарының қызметкерлері статистикалық қызметте пайдалануға арналған. Статистикалық комитеттің қосымша көрсеткіштерін алу үшін есептер статистикалық деректерге негізделген статистикалық деректер негізінде жүргізіледі.

Түйінді сөздер: *географияны оқытудың жалпы әдістемесі, географияны оқытудың жеке әдістері, халықтың демографиялық жүктемесі, халықтың табиғи өсуі.*

METHODOLOGY OF WORK WITH STATISTICAL MATERIALS IN GEOGRAPHY CLASSES

M.E. Belgibaev, A.E. Mataibekov

The article describes the main methods of working with statistical data in geography lessons. The main problems in the work with statistical data are analyzed, during which students find answers to the problems posed, acquire new skills in working with statistical material. The methodology defines the main aspects and methods of obtaining statistical information on the activities of the population in the conduct of nationwide statistical observations, with the aim of forming a system of statistical indicators on statistics, to ensure their comparability at the international level. The methodology is intended for use in statistical activities by the staff of the Committee on Statistics of the Ministry of National Economy of the Republic of Kazakhstan and its territorial bodies. To obtain additional indicators by the Statistics Committee, calculations based on the statistical observation data are made in accordance with the methodology

Key words: *General methodology of teaching geography, private methods of teaching geography, demographic burden of the population, natural population growth.*

IRSTI: 14.85.09

M.B. Kussainov, A.N. Nurekenova
Shakarim State University of the City of Semey

SPECIALIZED TRAINING ON THE BASIS OF DISTANCE TECHNOLOGIES IN SMALL SCHOOLS

Annotation: *The article is devoted to the question of profile preparation of pupils of small schools. The article analyzes the basic models of organization of profile education in small schools. The article contains an experiment on 3 groups of students. Each group is one of the forms of conducting a lesson based on distance learning technologies. Among the considered options for using distance technologies in the specialized training of trainees, the most optimal is the implementation of the educational process with the help of online lessons with the "teacher presence". The authors come to the conclusion that distance education is the most acceptable variant of profile preparation of pupils of small-scale schools. Remote technologies make it possible to exclude many aspects of organizing and conducting a lesson in small schools, while not excluding the possibility of training on a profile basis.*

Key words: *small school, distance learning, methods of teaching.*

Distance learning is the training carried out with the use of information and communication technologies and telecommunication means with indirect (at a distance) or not completely mediated interaction between the trainee and the pedagogical worker.

Distance educational technologies are based on conducting distance learning sessions in the "online" and "offline" modes. Online training lessons provide for the process of real-time learning interaction (videoconference, via messaging over the Internet, and telephone conversations).

Training sessions in the offline mode provide for the process of learning interaction, in which the communication of the teacher and the student is asynchronous (via e-mail; the work of the student with the textbook according to the instruction of the teacher, and followed with a test work or an examination). Current monitoring of progress and intermediate certification of students is carried out in accordance with the working curriculum, academic calendar and training programs.

Distance learning is being tried to introduce into the educational system of small schools. This will be the problem. A small school (as defined by the Education Act of the Republic of Kazakhstan (art. 1, p. 58)) is a general education school with a small contingent of students, combined classes-kits and a specific form of organization of training sessions. In connection with this, the material support of these schools does not allow to constantly support this type of training (organization of courses, purchase of equipment).

M. B. Zykov offers four options for implementing the principles of distance learning in the process of profile training for students in rural small schools:

1. Lesson using information and communication technologies (ICT).
2. A lesson in the online mode with the participation of a tutor teacher.
3. Self-study using special online courses.

Let us consider each of the variants proposed by M.B. Zykov, separately.

Lesson using ICT.

A version of the lesson using ICT is presented as a traditional one. In this case, ICT is an auxiliary learning tool. Illustrative materials used in presentations are only a means of visual transmission of the teacher's thoughts. This method of training has become traditional, since this method meets the needs of students in accordance with their age and physiological needs, namely, the peculiarities of perception of information.

Online lesson with tutor teacher.

In this method, the student or group of students "attend" the lesson through specialized programs for distance learning. This suggests that to organize this method it is necessary to hire or

negotiate with a specialist or a teacher from another school to organize the lesson "online". This method has advantages for students and for online teachers. Students who do not have the opportunity to attend classes for any reason, "online" classes will be an excellent opportunity to gain knowledge of high quality. Teacher, in turn, without interruption from his permanent place of work, can broadcast the lessons he is conducting. Minimum requirements are the presence of a microphone, web camera and a computer with Internet access.

The third method is self-study on special online courses.

This method is suitable for students who are ready to learn independently. To implement this method, the teacher or school methodologists form a curriculum with all the necessary materials on the subject within the state program. Further pupils studying at home and pupils of small schools, necessarily under the control of a parent / guardian or a teacher on substitution, begin to disassemble teaching materials on the subject. The knowledge control in this case is taken by the parent / guardian or the teacher on substitution, which allows to check the level of mastering the curriculum.

To test these methods, 3 groups of students were involved. Each group was formed and informed prior to the start of the experiment.

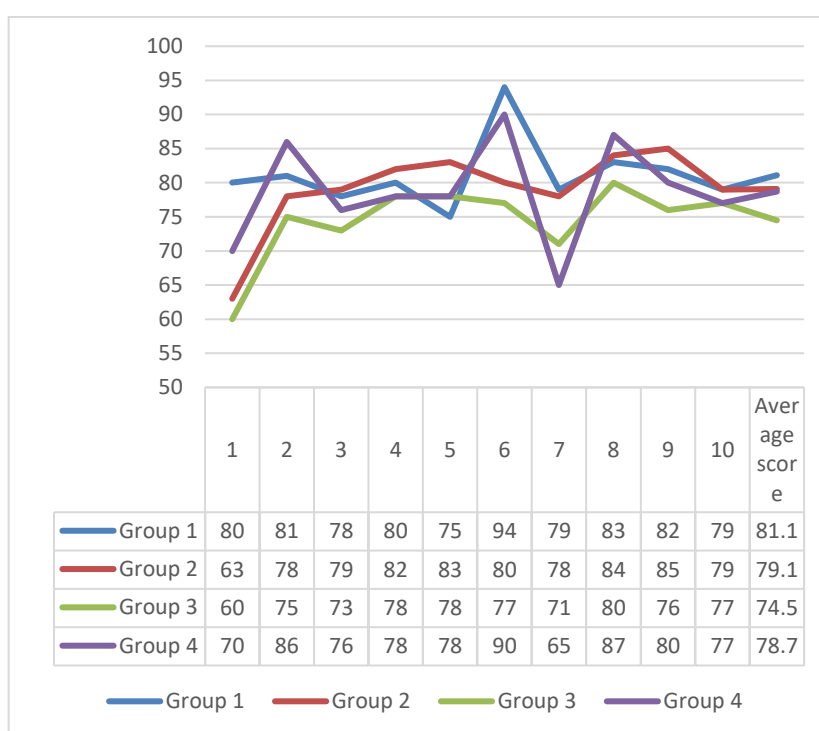

Figure 1 – Comparing the results of a standard lesson and lesson using remote technologies

For the experiment, 3 groups were formed in accordance with the methods of distance learning and 4 group demonstrating the traditional lesson. Columns 1-10 show the number of lessons conducted (Figure 1).

The experiment consisted of comparing in the level of assimilation of the material by pupils studying in remote technologies and students engaged in class with the teacher. During the experiment, 10 sessions were held on the same topics.

The first and second methods were the most approximate to the usual classroom activities.

The third method of average performance showed relatively good results. Possible factors that affected this result include lack of control or "teacher presence". Perhaps, if the experiment was not limited to 10 lessons and better control of the group was organized, the results would be higher.

Based on this experiment, we can conclude that distance learning by the level of mastering the material meets the requirements of the state program. These methods of teaching can be effectively used in small schools, which will give an opportunity to receive quality knowledge, despite a number of reasons.

Reference material

1. Анисимов А.М. Работа в системе дистанционного обучения Moodle [Электронный ресурс]. - //http://cde.ugtu.net/mod/resource/view.php?id=3296.
2. Шмидт О.Н., Титов М.В. Организация образовательного процесса и научно-методическое сопровождение малокомплектных школ в Республике Казахстан. // Информационно-коммуникационные технологии в реальном и виртуальном образовательном пространстве. Междунар. Конф. / ТюмГНГУ – Тюмень, 2014. – С. 92-93
3. Особенности обучения в малокомплектной школе [Электронный ресурс]. – 2014. – Режим доступа: <http://tak-to-ent.net/load/413-1-0-10005> (25.08.2014)

ШАҒЫН МЕКТЕПТЕРДЕ ҚАШЫҚТАН ТЕХНОЛОГИЯЛАР НЕГІЗІНДЕ МАМАНДАНДЫРЫЛҒАН БІЛІМ БЕРУ

М.Б. Кусаинов, А.Н. Нурекенова

Мақалада шағын мектептер оқушылары бейіндік даярлау мәселесіне арналған. Мақалада шағын мектептерде бейіндік оқытуды ұйымдастырудың негізгі модельдері талданады. Мақалада студенттердің 3 тобы бойынша эксперимент бар. Әрбір топ қашықтан оқыту технологиясына негізделген сабақты жүргізудің бір түрі болып табылады. Тыңдаушылардың арнайы дайындықтарында қашықтан технологияларды қолданудың қарастырылған нұсқаларының арасында «мұғалімнің қатысуымен» онлайн-сабақтардың көмегімен оқу процесін енгізу оңтайлы болып табылады. Авторлар қашықтан білім беру шағын мектептер оқушыларын бейресми дайындаудың ең қолайлы нұсқасы деп қорытындыға келеді. Қашықтағы технологиялар кішігірім мектептерде сабақты ұйымдастырудың және өткізудің көптеген аспектілерін болдырмауға мүмкіндік береді, ал профильді негізде оқыту мүмкіндігін жоққа шығармайды.

Түйінді сөздер: кіші мектеп, қашықтықтан оқыту, оқыту әдістемесі

ПРОФИЛЬНОЕ ОБУЧЕНИЕ НА БАЗЕ ДИСТАНЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В МАЛОКОМПЛЕКТНЫХ ШКОЛАХ

М.Б. Кусаинов, А.Н. Нурекенова

Статья посвящена вопросу профильной подготовки учащихся малокомплектных школ. В статье анализируются основные модели организации профильного обучения в малокомплектных школах. В статье проводится эксперимент на 3-х группах учащихся. Каждая группа представляет собой один из форм проведения занятия на базе дистанционных технологий. Среди рассмотренных вариантов использования дистанционных технологий в профильной подготовке обучающихся наиболее оптимальным является осуществление образовательного процесса с помощью онлайн уроков с «присутствием учителя». Авторы приходят к выводу, что наиболее приемлемым вариантом профильной подготовки учащихся малокомплектных школ является дистанционное обучение. Дистанционные технологии позволяют исключить многие моменты организации и проведения урока в малокомплектных школах, при этом не исключая возможности обучения на профильной основе.

Ключевые слова: малокомплектная школа, дистанционное обучение, методика преподавания

Ж.Г. Жакиянова, М.Е. Мусатаева

Казахский инновационный университет, г. Семей

РЕАЛИЗАЦИЯ ДУАЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ КАК ОДНО ИЗ УСЛОВИЙ МОДЕРНИЗАЦИИ СОЗНАНИЯ СУБЪЕКТОВ ОБРАЗОВАНИЯ И ПРОИЗВОДСТВА

***Аннотация:** В статье рассматривается вопрос реализации дуального обучения как одного из условий модернизации сознания субъектов образования и производства. Отмечается, что современная система дуального образования позволит ликвидировать разрыв между образованием и производством. Рассматриваются возможности и результаты реализации дуального обучения в вузе. Суть дуальной системы обучения – сочетание теоретического обучения в ВУЗе с практическим обучением на предприятии. Основной проблемой образовательных учреждений является низкий процент трудоустройства выпускников по своей специальности. Решением проблемы является внедрение дуальной системы обучения, которая поможет решить проблему безработицы среди молодежи. Дуальная система обучения доказала в мире свою эффективность в этом вопросе. Такая форма образования - прекрасная возможность для работодателей обучить специалистов, нужных предприятию, а для студентов – получить не только теоретические, но и практические знания. На сегодня дуальная система обучения – одна из самых эффективных форм подготовки профессионально-технических кадров в мире. Дуальная модель – это объединение интересов бизнеса, будущего специалиста и государства.*

***Ключевые слова:** дуальное обучение, трудоустройство, будущее, образование, производство.*

История развития дуальной формы профессионального образования уходит своими корнями в глубь веков. В Азии и в Европе более тысячелетия существовало упорядоченное и отрегулированное в правовом отношении профессиональное образование, которое получали в основном юноши, приходившие к мастеру на обучение, становившиеся его учениками. Мастер должен был прививать им необходимые для освоения того или иного ремесла знания и навыки, которыми владел сам.

Понятие «Дуальная система» возникло только во второй половине шестидесятых годов в связи с обсуждением введенного в 1969 г. закона о профессиональном обучении. С тех пор немецкая система, которая совмещает государственную профессиональную школу с производственным обучением, считается всемирно образцовой, и экспортирована в многочисленные страны.

Дуальная система практикуется в ряде стран, особенно в Германии, Австрии, Боснии и Герцеговине, Хорватии, Сербии, Словении, Македонии, Черногории и Швейцарии, а также в Дании. Нидерландах и Франции, несколько последних лет в Китае и других странах Азии. Дуальное образование наиболее активно практикуется в Германии: в последние 10-15 лет оно применяется в системе высшего образования (подготовка специалистов, магистров). Государство при этом компенсирует путем различных выплат около одной трети затрат предприятия на профессиональное обучение [5].

Дуальное обучение – это такой вид обучения, при котором теоретическая часть подготовки проходит на базе образовательной организации, а практическая – на рабочем месте. Данная система обучения будущих специалистов направлена на совершенствование модели подготовки профессиональных кадров с учётом экономических нужд в специалистах для увеличения инвестиционной заинтересованности регионов. Суть дуальной системы обучения – это сочетание теоретического обучения в учебном заведении с практическим обучением на предприятии. По дуальной системе образования студенты получают более глубокие знания и навыки по выбранной специальности, т.е. эта система, при которой студенты половину всего своего учебного времени посвящают практике на том предприятии, где они в дальнейшем будут работать, что позволяет студентам не только успешно освоить учебную программу, но и получить хорошие практические навыки, наладить контакты в трудовом коллективе. Такая форма образования - прекрасная возможность для

работодателей обучить специалистов, нужных предприятию, а для студентов – получить не только теоретические, но и практические знания.

К основным преимуществам дуального обучения можно отнести:

- во-первых, обеспечивается высокий процент трудоустройства выпускников;
- во-вторых, достигается высокая мотивация получения знаний, формируется психология будущего работника.

Высокая надежность дуальной системы обучения объясняется тем, что она отвечает интересам всех участвующих сторон - предприятий, работников, государства:

- для предприятия дуальное образование – это возможность подготовить для себя кадры точно «под заказ», обеспечив их максимальное соответствие всем своим требованиям, экономя на расходах на поиске и подборе работников, их переучивании и адаптации. К тому же есть возможность отобрать самых лучших студентов;
- для молодых людей дуальное обучение – это отличный шанс рано приобрести самостоятельность и легче адаптироваться к взрослой жизни;
- в безусловном выигрыше остается и государство, которое эффективно решает задачу подготовки квалифицированных кадров для своей экономики.

В Казахстане о дуальном обучении упоминается в Законе РК «Об образовании» в редакции от 13.11.15 г. № 398-V: «дуальное обучение – форма подготовки кадров, сочетающая обучение в организации образования с обязательными периодами обучения и практики на предприятии с предоставлением рабочих мест и компенсационной выплатой обучающимся при равной ответственности предприятия, учебного заведения и обучающегося» [1].

В последние годы проблемам трудоустройства уделяется пристальное внимание. Создана правовая основа для трудоустройства выпускников на рынке труда Казахстана; соответствующие должности в 2002 году приказом Министерства труда и социальной защиты населения РК включены в Квалификационный справочник должностей руководителей, специалистов и других служащих.

Для принятия концептуальных решений по проблеме трудоустройства выпускников вузов, обучающихся по госзаказу, Министерством был проведен ряд совещаний, круглых столов с участием представителей Министерства труда и социальной защиты населения, Конфедерации работодателей РК, Евразийской промышленной ассоциации. Информационно-аналитического центра «Образование и карьера» вузов, а также и другие мероприятия [3].

Министерством образования и науки утверждены Правила организации дуального обучения в организациях ТипО. Кроме того, за время прохождения производственного обучения учащимся может зачисляться трудовой стаж. В данное время дуальное обучение ведется по техническим, технологическим и сельскохозяйственным направлениям.

«В контексте глобальной конкуренции и необходимости диверсификации экономики исследовательская группа проекта определила шесть приоритетов, которые должны быть рассмотрены, если Казахстан планирует достичь видения Президента на 2050 год. Эти приоритеты являются важнейшими элементами в развитии человеческого капитала. Первые три приоритета нацелены на повышение производительности системы образования. Последние три приоритета освещают действия государства, связанные с общим потенциалом системы, финансированием, руководством и управлением, необходимыми для повышения эффективности» [4].

С функционированием и развитием дополнительного профессионального образования связан целый ряд проблем, обусловленных своеобразием стоящих перед ним задач и особенностями контингента обучающихся. Весьма актуален вопрос о разработке моделей дополнительной подготовки специалистов различных профилей. Существующие модели будут учитывать специфику этих специалистов, отвечать образовательным потребностям работников и обеспечивать высокую эффективность процесса обучения, адекватную современному этапу развития науки, экономики, общества [2].

На сегодняшний день проблема квалифицированных рабочих кадров требует эффективного решения, который предусматривает создания проекта дуального образования. Он должен основываться на современной основе и современных методах.

Необходимо сосредоточить все ресурсы бизнеса и государства на развитии системы профессионального образования.

Система дуального образования предполагает совместное финансирование программ подготовки выпускников под конкретные рабочие места коммерческими предприятиями, заинтересованными в квалифицированном персонале, и областными органами власти, стремящимися к развитию экономики и повышению уровня жизни в области.

С помощью проектов дуального образования возможна реализация следующих форм государственно-частного партнерства – это создание кафедр вузами на предприятиях; внедрение контрактно-целевой подготовки специалистов; создание многофункциональных центров прикладных квалификаций; проведение научных исследований по заказу предприятий, расположенных в области и т.д. В свою очередь учебные заведения должны иметь представления о требованиях к квалификации кадров; формировать согласованный заказ на подготовку специалистов по отрасли; отобрать лучших студентов для предоставления образовательных займов и уметь оценить качество подготовки квалифицированных кадров в области.

Для установления более тесных контактов между образовательными учреждениями и потенциальными работодателями необходимо ежегодно проводить выставки, ярмарки, конкурсы (олимпиады) профессионального мастерства обучающихся.

В целях более тесной интеграции образования, науки и производства, необходимо обеспечить прямое участие предприятий и организаций в образовательной деятельности, осуществление целевой подготовки молодых специалистов в образовательных учреждениях создаются базовые кафедры, где работодатели имеют возможность преподавать практические занятия, а также участвовать при разработке учебных планов и программ, организовывать учебную и производственную практику, поощрять лучших студентов, подключать учебные стенды.

Деятельность базовых кафедр должна быть направлена на осуществление следующих задач:

- организация и проведение в лабораториях предприятия или организации учебных занятий со студентами очных отделений в соответствии с учебными планами образовательных организаций;
- подготовка и реализация авторских факультативных курсов по тематике предприятий и организаций с целью профессиональной ориентации студентов и дальнейшего их трудоустройства по заявкам предприятий и организаций;
- организация и обеспечение прохождения производственной и преддипломной практик студентами очных отделений;
- руководство дипломными проектами;
- привлечение студентов образовательных организаций к научно-исследовательским и конструкторским работам предприятий и организаций.

В целях формирования профессионального образования, ориентированного на реальное производство, необходимо проводить инвентаризацию образовательных программ на предмет их соответствия требованиям работодателей, разрабатывать экспериментальные программы ресурсного обеспечения, обеспечивающие реализацию дуального образования.

Новая система практико-ориентированного профессионального образования должна получить ряд современных характеристик, методологически связанных с рыночными подходами к функционированию казахстанской экономики. Важнейшие из них: общественно-государственная модель управления; формирование современной модели квалификаций; модернизация образовательных стандартов и программ в соответствии с новой системой квалификации; изменение механизмов реализации образовательных программ с учетом гибкости и разнообразия образовательных траекторий, поиск наиболее эффективных сочетаний образовательных ресурсов как в государственном, так и в негосударственном секторе профессионального образования и обучения, вовлечение в сферу ответственности образовательных организаций взрослого населения различных социальных групп, свободный доступ к реализации государственного и целевого заказа как государственных, так и частных образовательных организаций; новые подходы к планированию и финансированию образовательных программ; новое построение образовательной сети;

прозрачные требования к работникам организаций профессионального образования; формирование внешней оценки результатов образования и обучения; модернизация статистики в сфере профессионального образования; новая модель мотивации менеджмента и персонала образовательных организаций по конечным результатам.

Важным нововведением является сертификация выпускников, то есть будущих специалистов. Раньше квалификация молодого специалиста – выпускника подтверждалась комиссией по итоговой аттестации организаций образования. Сегодня Законом РК «Об образовании» процедура присвоения квалификации выпускникам отделена от учебного процесса. С 2012 года, в соответствии с поручением Главы государства в Казахстане начата работа по передаче данной функции в конкурентную среду, ассоциациям работодателей. На сегодняшний день созданы три сертификационных центра – в туристической, горнодобывающей и нефтегазовой отрасли.

Таким образом, дуальная система обучения – это инновационный тип организации целевой профессиональной подготовки, который предполагает согласованное взаимодействие образовательной и производственной сфер по подготовке специалистов.

Идея дуального обучения приобретает свои реальные практические контуры. Взаимодействие образования с бизнесом, субъектами рынка труда – это одна из составляющих современной модели, которая востребована обществом.

Система «двойной» подготовки кадров в Казахстане обеспечит успешное вхождение молодежи на рынок труда и качественный рост их профессиональных компетенций.

Литература

1. Закон Республики Казахстан «Об образовании» (2007) (с изменениями и дополнениями по состоянию на 11.07.2017 г.)
2. Морозова, Н.А. Российское дополнительное образование как многоуровневая система: развитие и становление [Текст]: дис. ... доктор пед. наук: 13.00.01, защищена 20.10.2003: утв. 23.01.2004 / Морозова Нонна Антоновна. – М., 2003. – 332 с. – Библиогр.: С.264
3. Национальная система и образовательные стандарты высшего образования в Республике Казахстан. Аналитический доклад (изд. 2-е, перераб. и доп.): 74-04/ Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов национального исследовательского технологического университета «МИСИС»; авт. докл. Каланова Ш.М., Омирбаев С.М. – М., 2009. – 118 с. Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов – С. 74-75
4. Разработка стратегических направлений реформирования образования Республики Казахстан на 2015-2020 гг. Диагностический отчет/ Высшая школа Назарбаев Университета; рук. Аида Сагинтаева; исполн.: Дэвид Бриджес [и др.] – Астана, 2014. – 182 с. – Индигопринт: С. 99-100.
5. Родиков, А.С. Некоторые аспекты профилизации образовательных услуг дуальной системы европейского образования [Текст] / А.С. Родиков // Вестник Военного университета. – 2010. – №3 (23). – С. 41-46. – Библиогр.: С.46

ДУАЛДЫ ОҚЫТУ БІЛІМ БЕРУ МЕН ӨНДІРІСТЕГІ САНАНЫ ЖАҢҒЫРТУ СУБЪЕКТИЛЕРІ ШАРТТАРЫНЫҢ БІРІ РЕТІНДЕ ЖҮЗЕГЕ АСАДЫ

Ж.Г. Жакиянова, М.Е. Мусатаева

Мақалада білім беру және өндіріс субъектілерінің сананы жаңғырту шарттарының бірі ретінде дуалды оқытуды жүзеге асыру мәселесі қарастырылады. Қазіргі дуалды білім беру жүйесінің білім беру мен өндіріс арасындағы алшақтықты жоюға мүмкіндік беретінін байқауға болады. Жоғарғы оқу орындарында (ЖОО) дуалды оқытуды жүзеге асыру нәтижелері мен мүмкіндіктері қарастырылады. Кәсіпорындағы практикалық оқытумен жоғары оқу орнындағы теориялық оқыту үйлесімі – дуалды оқыту жүйесінің мәні болып табылады. Білім беру мекемелерінің негізгі проблемаларының бірі – түлектерді өз мамандықтары бойынша төменгі пайызда жұмысқа орналастыру. Дуалды оқыту жүйесін енгізу проблемаларды, сондай-ақ жастар арасында жұмыссыздық проблемасын шешуге

көмектеседі. Дуалды оқыту жүйесі бұл мәселедегі өзінің тиімділігін әлем бойынша дәлелдеді. Мұндай білім беру формасы – жұмыс берушілерге кәсіпорынға керек мамандарды оқыту үшін, ал студенттер үшін-тек қана теориялық білім ғана емес, сонымен қатар практикалық білім де алуға тамаша мүмкіндік береді. Бүгінгі күні дуалды оқыту жүйесі әлем бойынша кәсіби-техникалық кадрларды дайындаудың ең тиімді формаларының бірі болып саналады. Дуалды модель – бұл болашақ маман мен мемлекеттің, бизнестегі бірлестік мүдделері.

Түйін сөздер: дуалды оқыту, жұмысқа орналастыру, болашақ, білім беру, өндіріс

IMPLEMENTATION OF THE DUAL EDUCATION AS ONE OF THE CONDITIONS OF MODERNIZING THE CONSCIOUSNESS OF SUBJECTS OF EDUCATION AND PRODUCTION

J.G. Zhakiyanova, M.E. Musataeva

The article considers the issue of dual training as one of the conditions for modernizing the consciousness of subjects of education and production. It is noted that the modern system of dual education allows you to close the gap between education and production. The possibilities and results of dual training in the university are considered. The essence of the dual system of training is the combination of theoretical training in the enterprise. The main problem of educational institutions is a low percentage of graduates employment in their specialty. The solution to the problem is the introduction of a dual training system that will help solve the problem of youth unemployment. The dual system of training has proved in the world its effectiveness in this matter. This form of education is an excellent opportunity for employers to train specialists needed by the enterprise and for students get not only theoretical but also practical knowledge. Today the dual system of training is one of the most effective form of training of professional and technical personnel in the world. The dual model is a combination of the interests of business the future specialist and the state.

Key words: dual training, employment, future, knowledge, production

СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ

1. А.К. Сапакова – к.б.н., и.о. доцента, А.Д. Жаппар – магистрант, Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті;
2. Д.Р. Онтагарова – и.о. доцента, Р.Ә. Ахтанова – магистрант, Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті;
3. А.К. Мукатаева – ст. преподаватель, О.Г. Беленко – к.псх.н., и.о. доцента, М.Л. Акпаров – преподаватель, Государственный университет имени Шакарима города Семей;
4. К.Т. Мусаханова – педагог-психолог, Ж.Г. Жақиянова – доктор PhD, Казахский инновационный университет, г. Семей;
5. С.А. Бельгинова, И.М. Увалиева, А.М. Исмухамедова – Восточно-Казахстанский государственный технический университет им. Д. Серикбаева, г. Усть-Каменогорск;
6. А. Абдиев – магистрант, Л.С. Ибраева – к.х.н., доцент, Государственный университет имени Шакарима города Семей;
7. Э.Н. Нурашева – магистрант, Б.И. Байгундинова – ст. преподаватель, Семей Қазақстан инновациялық университеті;
8. А. Айтбекулы – магистрант, Ж.Т. Мукаев – доктор PhD, и.о. доцента, Государственный университет имени Шакарима города Семей;
9. С.С. Маусымбаев – д.п.н., профессор, А.Е. Берікбосынова – магистрант, Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті;
10. Ж.Н. Искаков – магистрант, Ж.Т. Мукаев – доктор PhD, и.о. доцента, Государственный университет имени Шакарима города Семей;
11. Г.Қ. Нүрекенова – магистрант, Ж.Т. Мукаев – доктор PhD, и.о. доцента, Государственный университет имени Шакарима города Семей;
12. С.С. Маусымбаев – д.п.н., профессор, Г.С. Тусуп – магистрант, Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті;
13. М.Ж. Байжуманов – доктор PhD, Н.А. Абишев – магистрант, Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті;
14. М.С. Джаксегельдинова – магистрант, Казахский гуманитарно-юридический инновационный университет, г.Семей;
15. А.К. Мукатаева – ст. преподаватель, М.Л. Акпаров – преподаватель, Государственный университет имени Шакарима города Семей;
16. М.Е. Бельгибаев – д.г.н., профессор, А.С. Керімханова – магистрант, Государственный университет имени Шакарима города Семей;
17. А.К. Мукатаева – ст. преподаватель, Государственный университет имени Шакарима города Семей;
18. М.Е. Бельгибаев – д.г.н., профессор, А.Е. Матайбеков – магистрант, Государственный университет имени Шакарима города Семей;
19. М.Б. Кусаинов – магистрант, А.Н. Нүрекенова – к.х.н., доцент, Государственный университет имени Шакарима города Семей;
20. Ж.Г. Жақиянова – доктор PhD, М.Е. Мусатаева – магистрант, Казахский инновационный университет, г. Семей.

АВТОРЛАРҒА АРНАЛҒАН ЕРЕЖЕ

Журнал мақаланы қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде қабылдайды. Журналдың шығу жиілігі: жылына -4 рет.

Журналға мақаланы жариялау құны:

- университет қызметкерлері үшін – 2500 теңге,
- басқа университеттердің авторлары үшін – 4500 теңге.

Мақала мәтініне қойылатын талаптар

1. Журналдың редакциясына ұсынылған мақалалар төмендегідей талаптарға сай болуы керек:

- ФТАХР (ғылыми-техникалық ақпараттың халықаралық рубрикаторы, мақала мәтініне ФТАХР кодын беру үшін grnti.ru сайты пайдалану керек)
- түйін сөздер (4-5);
- автордың аты-жөні, мақаланың атауы, қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде аннотация (100-150 сөз)
- библиографиялық сипаттамаға (ГОСТ 7.1.–2003) стандарттарының талаптарына сәйкес әзірленген библиографиялық тізімдер беріледі. Осы талаптарға сәйкес рәсімделмеген мақала қабылданбайды;
- авторлар туралы ақпарат, онда келесі деректер көрсетілуі керек: ЖОО атауы, ғылыми атағы және дәрежесі, ғылыми қызығушылығының бағыты, автордың жұмыс істейтін ауданы, лауазымы, жұмыс істейтін орны, пошталық мекен-жайы, телефоны, электронды поштасы;
- журналдың редакциялық алқасына кірмейтін, екі тәуелсіз ғалымның немесе осы тақырыпқа сай маманның шолуы (рецензия) және сараптамалық қорытынды болу керек.

2. Мақала көлемі, ережеге сәйкес, мәтін, сурет және кестені қосқанда 3 беттен, 5 бетке дейін болуы тиіс, (Arial – 11, бір интервал, беттің шетінен шегініс-2,0 см). Word редакторының нұсқасы, Word-2007 төмен болмау керек.

3. Бір мақаладағы авторлардың саны 4 адамнан аспауы керек.

4. Барлық суреттер, карталар, фотолар, кестелер, формулаларды компьютерлік техника құралдары арқылы орындау және оларды мақалада көрсетілуі бойынша қолдану ұсынылады.

5. Кескіндері бар материалдарға қойылатын негізгі талаптар:

- суреттер, фотолар Adobe Illustrator 7.0-10.0, Adobe Photoshop 6.0-8.0 бағдарламаларында дайындалып немесе өңделіп, жинаққа жариялануы үшін (PC): TIF, JPG файл форматтарында жіберілуі тиіс;
- фотолар ақ-қара түрде, сапалы, электронды түрде болуы керек;
- барлық кестелер, схемалар және диаграммалар баяндамаға кірістіріліп онымен байланысты болып және бастапқы дайындалған (Excel, Corel Draw 10.0-13.0) бағдарламаға сәйкес болуы тиіс.
- рұқсат етілетін файл- 300 dpi .

6. Барлық қысқартылған сөздер толық жазылуы тиіс.

7. Әдебиеттерді рәсімдеу тәртібі:

- әдебиет алфавиттік тәртіппен орналастырылады (ғылыми мақалалар үшін – қолданылатын материалдың бастапқы және соңғы беттерін көрсету керек);
- мәтін бойынша төртбұрышты жақшаларда сілтеме беріліп отырған әдебиеттің реттік номері көрсетіледі;
- қолданылған әдебиеттер тізімінде библиографиялық мазмұндау ГОСТ 7.1.–2003 стандартына сәйкес рәсімделуі керек.

8. Мақаланы мұқият редакциялау керек.

9. CD, флэшкамен -қабылданады.

10. Файлдар міндетті түрде автордың тегі және тұратын қаласының атауымен аталуы керек. Мысалы, «Серіков. Астана». Бір файлға бірнеше мақала қоюға болмайды.

Мақаланы рәсімдеу үлгісі

ҒТАХР: 32.61.11

М.А. Иванов

Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті

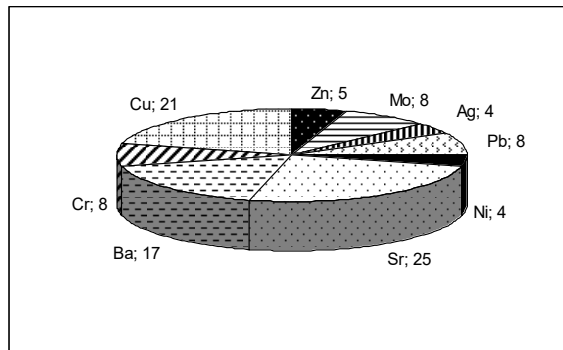
БИОГЕОХИМИЯЛЫҚ МИГРАЦИЯ ЖӘНЕ АУЫР МЕТАЛДАРДЫ ЖИНАҚТАУ

Аңдатпа: Мақалада зерттеудің нәтижелері келтірілген... ..

Түйін сөздер: орта, биолог, табиғат... ..

МӨТІН. Ландштафтық компоненттердің биогеохимиялық қасиеттерін қалыптастыруда атмосфералық, сулы және биогенді қоныс аударудың маңызды рөлі бар. Барлық табиғи сулардан ерекше атмосфералық жауын шашын байқалады. Қарда элементтердің шоғырлануы ауа температурасына байланысты, желдің бағыты ластану кезінде, оның қашықтығына және жер бетіне әсер етеді.

Атмосфералық жауын-шашынның химиялық құрамындағы айырмашылықтар ауа массасының күрделі қозғалысына байланысты. 1 – суретте мұзды су қоймаларындағы ауыр металдардың мазмұны.

Сурет 1 – Москворецк жүйесі бойынша су қоймаларындағы ауыр металдардың мұздағы жағдайы

Сульфат-гидрокарбонаты және сульфат-хлорид-кальций жаңбыр суының құрамына кіреді. Олардың минералдануы атмосферада шаңның шоғырлануынан жоғары. Қармен салыстырғанда (Sr, Pb, Cr, Zn, Ni) жаңбырлы ландшафтың бірлік ауданында жауын – шашын жағдайында есептелген ауыр металдар басым болады (1 – кесте).

1 кесте – Қар мен жаңбырдағы ауыр металдардың мөлшері, кг/га

№	Ауыр металдар	Қар	Жаңбыр
1	Pb	$0,5 \times 10^{-6}$	$0,2 \times 10^{-4}$
2	Cr	$0,4 \times 10^{-6}$	$1,6 \times 10^{-3}$
3	V	$8,5 \times 10^{-5}$	—
4	Zn	$0,4 \times 10^{-5}$	$8,0 \times 10^{-4}$
5	Ni	$9,4 \times 10^{-5}$	$1,6 \times 10^{-4}$

Ескерту: *

Әдебиет

1. Курмуков А.А. Леуомизиннің ангиопротекторлы және липидті төмендету белсенділігі. – Алматы: Бастау, 2007. – 35-37 б.

БИОГЕОХИМИЯЛЫҚ КӨШІ-ҚОН ЖӘНЕ АККУМУЛЯЦИЯ АУЫР МЕТАЛДАРЫ М.А. Иванов

Бұл мақалада биосферадағы экологиялық-геохимиялық өзгерістердің даму сипаттамасы қаралады. Қоршаған геохимиялық және экологиялық-геохимиялық өзгерістердің әсерлері бөлек және жекеше талданды. Біз биосферадағы экологиялық-геохимиялық өзгерістердің дамуының заңдылығын ұсынамыз.

Түйін сөздер:

BIOGEOCHEMICAL MIGRATION AND ACCUMULATION HEAVY METALS

M.A. Ivanov

This article discusses the characteristics of the development of eco-geochemical changes in the biosphere. Analyzed discretely, and in particular the relationship of environmental, geochemical and ekologo-geochemical changes. We present the laws of development of ecological-geochemical changes in the biosphere.

Key words:

1-қосымша

Автор жайлы мағлұматтар (әр авторға жеке толтырылады)

№	Автордың Т.А.Ә.	
1.	Жұмыс орны (толық жазу керек), лауазымы	
2.	Ғылыми атағы және дәрежесі	
3.	Пошталық мекен-жайы	
4.	Телефон: үй., жұм., қалта тел.	
5.	Электронды поштаның мекен -жайы	

2-қосымша

Мақала туралы мәлімет (журналдағы әрбір мақала автормен толтырылады)

№	Мәлімет (мақала)	
1.	ҒТАХР (ғылыми-техникалық ақпараттың халықаралық рубрикаторы)	
2.	Негізгі автор	
3.	Қосалқы автор	
4.	Автордың жұмыс орны (толық атауы)	
5.	Мақаланың атауы	
6.	Ғылыми бағыты (техникалық, биологиялық, ауылшаруашылық, ветеринарлық, тарихи, экономикалық, педагогикалық)	
7.	Түйін сөздер	
8.	Орыс тілінде түйіндеме	
9.	Қазақ тілінде түйіндеме	
10.	Ағылшын тілінде түйіндеме	
11.	Әдебиеттер тізімі	

3-қосымша

Журналдағы мақала материалы мен мақаланың әдебиеттерін рәсімдеу

1. Автордың (авторлардың) ТАӘ әрқайсысының жұмыс орнына сәйкес индекстеледі- А.В. Витавская¹, Н.И. Пономарева², Г.К. Алтынбаева³

Автордың(авторлардың) жұмыс орны – Алматы технологиялық университеті¹, Ұлттық ғылыми-техникалық ақпарат орталығы², Рудный индустриялық институты³

2. Әдебиеттер тізімінде библиографиялық мазмұндау ГОСТ 7.5.-98 стандартына сәйкес рәсімделеді. Мысал ретінде ең жиі кездесетін сипаттама – мақалалар, кітаптар, конференция жұмыстары, патенттер және қолжетімді электронды ресурстар беріледі.

Мерзімді басылымның мақаласы:

1. Аксартов Р.М., Айзиков М.И., Расулова С.А. Леукомизиннің сандық анықтау әдісі // Вестн. ҚазМУ. Сер. хим. – 2003. – Т.1. № 8. – С. 40-41.

Кітап:

2. Курмуков А.А. Леомизиннің ангиопротекторлық және липидті төмендету белсенділігі. – Алматы: Бастау, 2007.-148 б.

Шығармалар жинағы, конференцияларда жарияланған еңбектер (семинар, симпозиум):

3. Абимурлыдина С.Т., Сыдыкова Г.Е., Оразбаева Л.А. Қант өндірісінің инфрақұрылымын дамыту және құру // Қазақстанның аграрлық секторындағы инновациясы: Матер. Халықаралық конференция / әл-Фараби атындағы ҚазМУ. Алматы, 2010. – 10-13 Б

Электронды ресурс:

4. Соколовский Д.В. Жетектердің өзін-өзі реттеу механизмдерінің синтездеу теориясы [Электрон. ресурс]. – 2006. – URL: http://bookchamber.kz/stst_2006.htm (ұсынылған мерзімі: 12.03.2009).

Ресми әдебиетті тіркегенде, басылым авторларының толық тізімін беру керек (басқаларсыз)

Төлем қабылдау үшін мекен-жай мен реквизиттер:

071410, Қазақстан Республикасы, Семей қаласы, Тәңірбергенов көшесі, 1
ШЖҚ РМК «Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті»
«Ғылыми кітапхана», тел: +7(7222) 56-70-83
E-mail: rio@semgu.kz

ШЖҚ РМК «Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті»
БИН 130 840 007 973
ИИК в АО «АТФ Банк»
KZ79826F1KZTD2002319
БИК ALMNKZKA
КБЕ 16
Код по ОКПО 30958953
Қызметтің негізгі түрі ОКЭД 85420
Мекен-жайы: ҚР, 071412, ШҚО, Семей қаласы, Тәңірбергенов 1, тел: +7(7222) 56-70-83

ПРАВИЛА ДЛЯ АВТОРОВ

В журнал принимаются рукописи на русском, казахском, английском языках.
Периодичность журнала – 4 раза в год.

Стоимость публикаций:

- для сотрудников университета – 2500 тенге,
- для авторов из других вузов – 4500 тенге.

Требования к оформлению материалов

1. Статьи, представленные в редколлегию журнала, должны иметь:

- МРНТИ (международный рубрикатор научно-технической информации, для присвоения статье кода МРНТИ необходимо использовать сайт grnti.ru);
- ключевые слова (5-6 слов);
- ФИО авторов, название статьи, аннотацию (100-150 слов) на русском, казахском и английском языках;
- пристатейные библиографические списки, оформленные в соответствии с требованиями стандарта библиографического описания (ГОСТ 7.1.–2003). Статья, в которой литература оформлена не по требованиям ГОСТ к публикации не принимается;
- сведения об авторах, где необходимо отразить следующие данные: название вуза, ученая степень и звание, область, в которой работает автор, должность, место работы, почтовый адрес, телефон, электронная почта;
- экспертное заключение, рецензии от двух независимых ученых или специалистов по соответствующей тематике, не входящих в состав редакционной коллегии журнала.

2. Объем материалов, как правило, не должен быть менее 3 страниц и не более 5 страниц, включая текст, рисунки, таблицы (Arial – 11, интервал – одинарный, отступ от края листа – 2,0 см). Редактор Word – версия не ниже Word-2007.

3. Количество авторов одной статьи не должно превышать 4-х человек.

4. Все рисунки, карты, фотографии, таблицы, формулы рекомендуется выполнять с помощью компьютерной техники и размещать в статье по мере их упоминания.

5. Основные требования, предъявляемые к иллюстративным материалам:

- рисунки, фото должны быть изготовлены или обработаны в программах Adobe Illustrator 7.0–10.0, Adobe Photoshop 6.0-8.0 и представлены для публикации в форматах файлов (под PC): TIF, JPG;
- фотографии должны быть черно-белыми, качественными, в электронном виде;
- все таблицы, схемы и диаграммы должны быть встроены в текст статьи и иметь связи (быть доступными для редактирования) с программой-источником, в которой они созданы (Excel, Corel Draw 10.0–13.0);
- разрешение файлов – 300 dpi.

6. Все сокращения должны быть расшифрованы.

7. Порядок оформления литературы:

- литература располагается в алфавитном порядке (с указанием начальных и конечных страниц используемого материала – для научных статей);
- по тексту в квадратных скобках указывается порядковый номер работы, на которую дается ссылка;
- подробное оформление библиографического списка представлено в ГОСТ 7.1.–2003.

8. Статья должна быть тщательно отредактирована.

9. Принимаемые носители: CD, флэш.

10. Файлы необходимо именовать согласно фамилии первого автора и города. Например, «Сериков. Астана». Нельзя в одном файле помещать несколько статей.

Образец оформления статьи

МРНТИ: 32.61.11

М.А. Иванов

Государственный университет имени Шакарима города Семей

БИОГЕОХИМИЧЕСКАЯ МИГРАЦИЯ И АККУМУЛЯЦИЯ ТЯЖЕЛЫХ МЕТАЛЛОВ

Аннотация: В статье приведены результаты исследования... ..

Ключевые слова: среда, биолог, природа... ..

ТЕКСТ. В формировании биогеохимических свойств компонентов ландшафта важную роль играет атмосферная, водная и биогенная миграция. Из всех природных вод наиболее заметные изменения наблюдаются в атмосферных осадках. Концентрация элементов в снеге зависит от температуры воздуха, направления розы ветров по отношению к источнику загрязнения, удаленности от него, рельефа местности. Различия химического состава атмосферных осадков обусловлены сложными перемещениями воздушных масс. На рисунке 1 отображено содержание тяжелых металлов во льду водохранилищ.

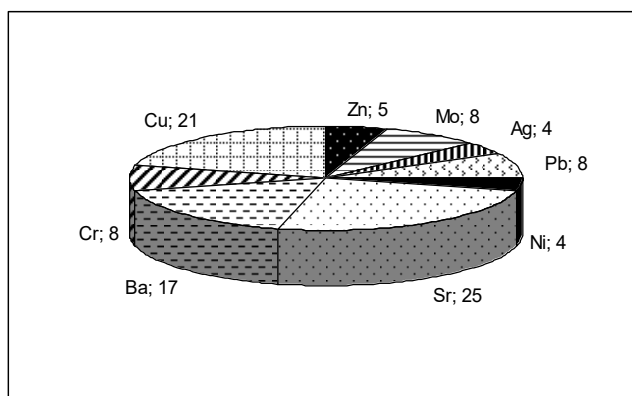

Рисунок 1 – Распределение содержания тяжелых металлов во льду водохранилищ Москворецкой системы

Дождевые воды по составу сульфатно-гидрокарбонатно- и сульфатно-хлоридно-кальциевые. Минерализация их выше за счет концентрации в атмосфере пыли. Выявлено преобладание тяжелых металлов, рассчитанных при выпадении на единицу площади ландшафта, в дожде (Sr, Pb, Cr, Zn, Ni) по сравнению со снегом (табл. 1).

Таблица 1 – Содержание тяжелых металлов в снеге и дожде, кг/га

№	Тяжелые металлы	Снег	Дождь
1	Pb	$0,5 \times 10^{-6}$	$0,2 \times 10^{-4}$
2	Cr	$0,4 \times 10^{-6}$	$1,6 \times 10^{-3}$
3	V	$8,5 \times 10^{-5}$	–
4	Zn	$0,4 \times 10^{-5}$	$8,0 \times 10^{-4}$
5	Ni	$9,4 \times 10^{-5}$	$1,6 \times 10^{-4}$

Примечание: *

Литература

1. Курмуков А. А. Ангиопротекторная и гиполипидемическая активность леуомизина. – Алматы: Бастау, 2007. – С. 35-37.

БИОГЕОХИМИЯЛЫҚ КОШИ-КОН ЖӘНЕ АККУМУЛЯЦИЯ АУЫР МЕТАЛДАРДЫҢ

М.А. Иванов

Бұл мақалада биосферадағы экологиялық-геохимиялық өзгерістердің даму сипаттамасы қаралады. Қоршаған геохимиялық және экологиялық-геохимиялық өзгерістердің әсерлері бөлек және жекеше талданды. Біз биосферадағы экологиялық-геохимиялық өзгерістердің дамуының заңдылығын ұсынамыз.

BIOGEOCHEMICAL MIGRATION AND ACCUMULATION HEAVY METALS

M.A. Ivanov

This article discusses the characteristics of the development of eco-geochemical changes in the biosphere. Analyzed discretely, and in particular the relationship of environmental, geochemical and ekologo-geochemical changes. We present the laws of development of ecological-geochemical changes in the biosphere.

Приложение 1

Сведения об авторе

(заполняется на каждого автора)

№	Ф.И.О. автора	
1.	Место работы (без сокращений), должность	
2.	Ученая степень и звание	
3.	Почтовый адрес	
4.	Телефон: дом., раб., сотовый	
5.	Адрес электронной почты	

Приложение 2

Сведения о статье

(заполняется автором на каждую статью журнала)

№	Сведения (статья)	
1.	МРНТИ (международный рубрикатор научно-технической информации)	
2.	Основной автор	
3.	Соавторы	
4.	Место работы автора (полное наименование)	
5.	Название, заглавие статьи	
6.	Направление науки (технические, биологические, сельскохозяйственные, ветеринарные, исторические, экономические, педагогические)	
7.	Ключевые слова	
8.	Резюме на русском языке	
9.	Резюме на казахском языке	
10.	Резюме на английском языке	
11.	Список литературы	

Приложение 3

Оформление материалов статьи и пристатейной литературы в журналах

1. ФИО автора(-ов) индексируется с местом работы каждого – А.В. Витавская¹, Н.И. Пономарева², Г.К. Алтынбаева³

Место работы автора(-ов) – Алматинский технологический университет¹, Национальный центр научно-технической информации², Рудненский индустриальный институт³

2. Библиографические описания в списке литературы оформляются в соответствии с ГОСТ 7.5-98. В качестве примера приводятся наиболее распространенных описания – статьи, книги, материалы конференций, патенты и электронные ресурсы удаленного доступа.

Статья из периодического издания:

1. Аксартов Р.М., Айзиков М.И., Расулова С.А. Метод количественного определения леукомизина // Вестн. КазНУ. Сер. хим. – 2003. – Т.1. № 8. – С. 40-41

Книга:

2. Курмуков А.А. Ангиопротекторная и гипополипидемическая активность леуомизина. – Алматы: Бастау, 2007. – 148 с.

Публикация из материалов конференции (семинара, симпозиума), сборников трудов:

3. Абимильдина С.Т., Сыдыкова Г.Е., Оразбаева Л.А. Функционирование и развитие инфраструктуры сахарного производства // Инновация в аграрном секторе Казахстана: Матер. Междунар. конф. / КазНУ им. аль-Фараби. – Алматы, 2010. – С. 10-13

Электронный ресурс:

4. Соколовский Д.В. Теория синтеза самоустанавливающихся кулачковых механизмов приводов [Электрон. ресурс]. – 2006. – URL: http://bookchamber.kz/stst_2006.htm (дата обращения: 12.03.2009).

При оформлении пристатейной литературы приводить полный перечень авторов издания (без др.).

Адреса и реквизиты для оплаты:

071410, Республика Казахстан, г. Семей, ул. Танирбергенова, 1
РГП на ПХВ «Государственный университет имени Шакарима города Семей»
«Научная библиотека», тел: +7(7222) 56-70-83
E-mail: rio@semgu.kz

РГП на ПХВ «Государственный университет имени Шакарима города Семей»
БИН 130 840 007 973
ИИК в АО «АТФ Банк»
KZ79826F1KZTD2002319
БИК ALMNKZKA
КБЕ 16
Код по ОКПО 30958953
Основной вид деятельности ОКЭД 85420
Адрес: РК , 071412,ВКО, г. Семей, ул. Танирбергенова 1, тел: +7(7222) 56-70-83

МАЗМҰНЫ

СОДЕРЖАНИЕ

ПЕДАГОГИКА ҒЫЛЫМДАРЫ

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

А.К. Сапакова, А.Д. Жаппар ЦИФРЛЫ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ АРҚЫЛЫ «БЕЙОРГАНИКАЛЫҚ ХИМИЯНЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ» ПӘНІН ОҚЫТУ.....	3
Д.Р. Онтагарова, Р.Ә. Ахтанова ХИМИЯДАН ОҚУШЫЛАРДЫҢ ҒЫЛЫМИ ЖОБАЛАРЫНЫҢ ТАҚЫРЫБЫН ҚҰРАСТЫРУҒА ӘДІСТЕМЕЛІК ҰСЫНЫСТАР.....	8
А.К. Мукатаева, О.Г. Беленко, М.Л. Акпаров ЭМОЦИОНАЛЬНОЕ ВЫГОРАНИЕ И ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ДЕФОРМАЦИЯ СПЕЦИАЛИСТОВ ПОМОГАЮЩИХ ПРОФЕССИЙ.....	13
К.Т. Мусаханова, Ж.Г. Жакиянова ЖИЗНЕСТОЙКОСТЬ ЛИЧНОСТИ ПЕДАГОГА И ЕЕ ЗНАЧЕНИЕ В УСЛОВИЯХ МОДЕРНИЗАЦИИ ОБЩЕСТВЕННОГО СОЗНАНИЯ.....	17
С.А. Бельгинова, И.М. Увалиева, А.М. Исмухамедова ПРИМЕНЕНИЕ МЕТОДОВ ПОДДЕРЖКИ ПРИНЯТИЯ РЕШЕНИЙ ДЛЯ ПОСТАНОВКИ МЕДИЦИНСКОГО ДИАГНОЗА.....	21
А. Абдиев, Л.С. Ибраева ФОРМИРОВАНИЕ ПОЛИЯЗЫЧНОЙ СРЕДЫ ПРИ ОБУЧЕНИИ В ИННОВАЦИОННОМ ЛИЦЕЕ.....	27
Э.Н. Нурашева, Б.И. Байгундинова БІЛІМ ӘЛЕМДІК, ТӘРБИЕ ҰЛТТЫҚ БОЛУЫ ТИІС.....	29
А. Айтбекулы, Ж.Т. Мукаев К ВОПРОСУ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ГЕОГРАФИЧЕСКИХ ИНФОРМАЦИОННЫХ СИСТЕМ В ШКОЛЬНОМ ГЕОГРАФИЧЕСКОМ ОБРАЗОВАНИИ.....	32
С.С. Маусымбаев, А.Е. Берікбосынова ҚҰЗЫРЕТТІЛІК – КӘСІБИ МАМАН ДАЯРЛАУДЫҢ БАСТЫ САПАСЫ.....	36
Ж.Н. Искаков, Ж.Т. Мукаев К ВОПРОСУ ОРГАНИЗАЦИИ ШКОЛЬНЫХ ТУРИСТИЧЕСКИХ МЕРОПРИЯТИЙ.....	39
Г.Қ. Нүрекенова, Ж.Т. Мукаев ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРЕТІН МЕКТЕПТЕРДЕ БЕЙІНДЕУ СЫНЫПТАРЫҢДА «МЕДИЦИНАЛЫҚ ГЕОГРАФИЯ» ЭЛЕКТИВТІ КУРСЫН ОҚЫТУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	43
С.С. Маусымбаев, Г.С. Тусуп БОЛАШАҚ МҰҒАЛІМДІ ДАЯРЛАУДА ФИЗИКАЛЫҚ ҰҒЫМДАР МЕН ТЕРМИНДЕРДІҢ АТҚАРАТЫН РӨЛІ.....	48

М.Ж. Байжуманов, Н.А. Абишев ФИЗИКАНЫ ОҚЫТУДА БЕЛСЕНДІ ӘДІСТЕРДІ ҚОЛДАНУ.....	52
М.С. Джаксегельдинова ФАКТОРЫ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ АДАПТАЦИИ К ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ МОЛОДОГО СПЕЦИАЛИСТА.....	56
А.К. Мукатаева, М.Л. Акпаров ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ ПОНЯТИЯ «ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ ЗДОРОВЬЕ РЕБЕНКА».....	59
М.Е. Бельгибаев, А.С. Керімханова РОЛЬ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ ДЛЯ ВОСПИТАНИЯ И ОБРАЗОВАНИЯ МОЛОДЕЖИ	66
А.К. Мукатаева ПУГОВИЧНАЯ ТЕРАПИЯ КАК СРЕДСТВО РАЗВИТИЯ ПОЗНАВАТЕЛЬНЫХ ПСИХИЧЕСКИХ ПРОЦЕССОВ У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА.....	70
М.Е. Бельгибаев, А.Е. Матайбеков МЕТОДИКА РАБОТЫ СО СТАТИСТИЧЕСКИМИ МАТЕРИАЛАМИ НА УРОКАХ ГЕОГРАФИИ.....	74
М.Е. Бельгибаев, А.Е. Матайбеков МЕТОДИКА РАБОТЫ СО СТАТИСТИЧЕСКИМИ МАТЕРИАЛАМИ НА УРОКАХ ГЕОГРАФИИ.....	77
М.В. Kussainov, А.Н. Nurekenova SPECIALIZED TRAINING ON THE BASIS OF DISTANCE TECHNOLOGIES IN SMALL SCHOOLS.....	79
Ж.Г. Жакиянова, М.Е. Мусатаева РЕАЛИЗАЦИЯ ДУАЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ КАК ОДНО ИЗ УСЛОВИЙ МОДЕРНИЗАЦИИ СОЗНАНИЯ СУБЪЕКТОВ ОБРАЗОВАНИЯ И ПРОИЗВОДСТВА.....	82
АВТОР ЖАЙЛЫ МАҒЛҰМАТТАР/ СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ.....	87
АВТОРЛАРҒА АРНАЛҒАН ЕРЕЖЕ.....	88
ПРАВИЛА ДЛЯ АВТОРОВ.....	92

Басуға жіберілген күні 12.01.2018 ж. Пішімі 60x84 1/8
Шартты баспа табағы 6,1
Таралымы 100 дана. Бағасы келісімді.

Техникалық редакторы: Евлампиева Е.П.
Маман: Семейская З.Т.
Безендіруші: Мырзабеков С.Т.

Журнал 15.11.2013 жылдан Қазақстан Республикасының мәдениет және
ақпарат министрлігінде тіркелген.
Күәлік № 13981-Ж
Жылына 4 рет шығады.

Құрылтайшысы: «Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті»
Шаруашылық жүргізу құқығындағы республикалық мемлекеттік кәсіпорны.

Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университетінің
баспаханасында басылды.

Адрес редакции: 071410, Республика Казахстан, г. Семей, пр. Шакарима, 42 а
РГП на ПХВ «Государственный университет имени Шакарима города Семей»
«Научная библиотека», каб. 1, тел: +7(7222) 56-70-83
E-mail: rio@semgu.kz